

1/2010

Raporta/Rapport

Samiske tall forteller 3

Kommentert samisk statistikk 2010

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Čujuhus: Hánnoluohkká 45, NO-9520 Guovdageaidnu
Telefuvdna: +47 78 44 84 00
postmottak@samiskhs.no
www.samiskhs.no

Raporttat-čálaráidu áсахuvvui Sámi Instituhta raporttaid almmuheami várás. Sámi Instituhta laktojuvvui Sámi allaskuvlii 2005:s. Sámi allaskuvla vuodđuduvvui 1989:s, ja dat lea oahpahus- ja dutkanásahus man ulbmil lea seailuhit ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima buotsámi perspektiivvas.

Denne skriftserien ble etablert for å formidle Nordisk Samisk Institutt (NSI) forskningsresultater. NSI ble tilknyttet Sámi allaskuvla / Sámi University College i 2005. Sámi allaskuvla ble etablert 1989. Sámi allaskuvla er en institusjon for høyere utdanning og har som formål å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv sett i et allsamisk perspektiv.

Reports series was established in order to publish research findings of the Nordic Sámi Institute, which was affiliated with Sámi allaskuvla / Sámi University College in 2005. Sámi University College was established in 1989. It is an institution of high education and research. Sámi University College's purpose is to strengthen and develop the Sámi language, society and culture.

Raporta/Rapport 1/2010

Namma/Tittel/Title: Sámi logut mitalit 3. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2010/

Samiske tall forteller 3. Kommentert samisk statistikk 2010

Olggošgovva/Omslagsbilde/Cover: Sámi allaskuvla

Hábmen/Utforming/Layout: Sámi allaskuvla

Deaddilan/Trykk/Print: Bjørkmanns, Alta

Jorgaleddjitt/oversettere/translatore: Ellen Sara Eira Buljo, Kari Mákreda Utsi, Merete Elle Utsi

Korrekturlohkki/korrekturleser/proofreader: Storsul Liv

ISBN 978-82-7367-026-7

© Sámi allaskuvla 2010

Raporta/Rapport 1/2010

Samiske tall forteller 3

Kommentert samisk statistikk 2010

Føreord

Boka *Samiske tall forteller 3* inneheld ein del artiklar som tek opp andre tema enn dei vi har vore inne på i tidlegare bøker. Dei to lengste av desse artiklane handlar om samiske media og om samisk valmanntal og deltaking i sametingsval.

Andre artiklar følgjer opp tema som vi har behandla tidlegare. Ifølgje mandatet vårt skal vi følgje nokre emne frå år til år og kommentere endringar. Desse oppfølgingsartiklane har vi gjort litt kortare sidan temaet i dei har vore grundig behandla tidlegare.

Også i år har vi henta artikkelskrivarar utanfor sjølve analysegruppa. Det er førstekonsulent Øivind Rustad ved Statistisk sentralbyrå og doktorgradsstipendiat Torunn Pettersen ved Universitetet i Tromsø. Vi takkar dei for godt arbeid.

Yngve Johansen har vore prosjektleiar for denne boka, slik han var det for dei to første. Analysegruppa, som både er fagleg ansvarleg og fungerer som redaksjonskomité, har vore den same i år som i fjor.

Guovdageaidnu, september 2010

Fagleg analysegruppe for samisk statistikk

Else Grete Broderstad

Magritt Brustad

Johan Ailo Kalstad

Paul Inge Severeide

Jon Todal

(leiar)

Oppsummering

Samiske medier har hatt en positiv utvikling siden årtusenskiftet når det gjelder tilbud, oppslutning og rammevilkår. I perioden har NRK Sámi Radio befestet sin posisjon som det prioriterte medievalget. Særlig har tv-sendingene stor appell, både i den samiske befolkningen og blant ikke-samer. Samtidig har oppslutningen om ikke-samiske lokalmedier hatt en tilbakegang som informasjonskanal om samiske saker. Det tyder på at NRK Sámi Radio har hatt en framgang på bekostning av ikke-samiske medietilbud. På avissiden har Ságat hatt en opplagsøkning på 14,7 % siden 2000. På den annen side er opplaget til de samiskspråklige avisene nærmest halvert etter fusjonen mellom Min Áigi og Áššu til Ávvir. Ni av ti samer har i dag tilgang til Internett. Bruken av samiske internettmedier er også i framgang, særlig blant de yngre.

Sametingets valgmanntall som helhet økte fra 5 500 i 1989 til nesten 14 000 i 2009. I 2009 hadde 321 av landets 430 kommuner personer med stemmerett ved sametingsvalget. 26 kommuner hadde mer enn 100 i valgmanntallet, mens syv hadde mer enn 500. Helt siden det første sametingsvalget har kommunene Kautokeino og Karasjok hatt de største manntallene på kommunenivå. Spesielt stor økning har det vært i kommunene Tromsø og Alta.. Alderssammensetningen i valgmanntallet viser at andelen innmeldte over 50 år er økende. Valgmanntallet i 2009 viser at 53 % av de innmeldte er menn. Kvinneandelen er imidlertid økende i de yngre årskullene – i 2009 var den på 55 % i aldersgruppen 18–30 år. I 2009 var det en samlet valgdeltakelse på 69 %, mens den kretsvisе deltakelsen varierte mellom 78 % i Østre valgkrets og 54 % i Sør-Norge valgkrets. Det har vært registrert få eksplisitte utmeldinger av valgmanntallet

Folketallet i STN-området har sunket med 16 % de siste 20 årene. Særlig i Vest-Finnmark er denne utviklingen tydelig, mens den ikke er så utpreget i Indre Finnmark. I hele landet økte folketallet i den samme perioden med 15 %. Utflyttingen fra STN-området og den manglende tilbakeflyttingen er en hovedårsak til nedgangen. I årene etter årtusenskiftet har det vært et fødselsunderskudd i stedet for et fødselsoverskudd, som det var på 1990-tallet. Utflytting og fødselsunderskudd fører til en aldrende befolkning i STN-området.

Det foreligger ingen publiserte data om bruk av sosialtjenester og uføretrygd i den samiske befolkningen i Norge. STN-området har hatt en noe høyere andel uføretrygdene enn områdene utenfor STN-området nord for Saltfjellet (de store

byene ekskludert). Den største andelen uføre finner vi i gruppen med lavest utdanning både for kvinner og menn. I tillegg kommer det fram at andelen er størst blant menn i innlandet innenfor STN-området og blant personer i den høyeste alderskategorien. Det framkommer ingen markant forskjell mellom områdene innenfor og utenfor STN når det gjelder sosialhjelpsmottakere, bortsett fra at andelen nye sosialhjelpsmottakere er noe høyere i STN-områdene enn i områdene utenfor nord for Saltfjellet.

Om elever gjennomfører videregående opplæring innen fem år eller ikke, har stor betydning for deres senere utdanningsnivå. Over 50 % av dem som har gjennomført videregående opplæring innen fem år fra 1994 til 1996, har i dag universitets-/høgskoleutdanning, mens 10 % av dem som ikke gjennomførte videregående opplæring innen fem år, har det samme. Det er ca. 15 % flere kvinner enn menn som har tatt høyere utdanning. Under 50 % av elevene fra STN-området som startet på videregående opplæring i årene 1994 til 1996, bor i STN-området i dag. Det er 13 % flere av dem som ikke fullførte videregående opplæring innen fem år, som bor i STN-området, enn av dem som fullførte videregående opplæring innen fem år.

Den tydeligste tendensen i tallene for samisk språk i barnehage og skole for året 2009/2010 er at tallet på grunnskoleelever med samisk i fagkretsen fortsatte å gå nedover. Det er en samlet nedgang på litt over 23 % siden 2005. Det er først og fremst tallet på elever med nordsamisk som andrespråk som går ned.

Tilrådingar

- Det bør gjennomføres en ny undersøkelse om samiske medier, tilsvarende Skogerbø's rapport fra 2000. Dette er særlig viktig for å undersøke i hvilken grad samer utenfor de mest sentrale samiske områdene, og særlig utenfor Indre Finnmark, har et tilfredsstillende medietilbud.
- Det bør gjøres undersøkelser som kan gi svar på hvorfor Ávvir ikke har klart å nå et høyere opplag.
- Det bør gjennomføres regelmessige nøytrale leser- og innholdsanalyser av de samiske avisene.

- Det bør gjennomføres lytter- og seerundersøkelser som ser nærmere på mediebruk i de ulike samiske områdene – inndelt etter for eksempel Sametingets valgområder. Dagens brukerundersøkelser fra NRK Sámi Radio kategoriserer respondentene fylkesvis, noe som kan ekskludere viktige nyanser ut fra en samisk demografisk inndeling. For eksempel bør utfordringer knyttet til utviklingen av sør- og lulesamisk språk vies oppmerksomhet i en slik undersøkelse.
- Det bør ses nærmere på bruk av moderne medier blant samer. For eksempel er sosiale medier i sterk framgang, og det er ønskelig å vite hvordan samer bruker disse, og i hvilken grad de brukes som informasjonskilder om samiske forhold.
- Det bør ses nærmere på i hvilken grad samiske medier når fram til et ikke-samisk publikum.
- Det bør gjennomføres innholdsundersøkelser av hvordan ikke-samiske medier dekker samiske saker.
- For å kunne beskrive årsakssammenhenger mellom ulike levekår og livsforhold og uføretrygd og bruk av sosialhjelp i den samiske befolkningen er det nødvendig med studier hvor etnisitetsinformasjon på individnivå inngår. Dette vil kunne være av verdi for overvåking av utviklingen i bruk av disse trygdeytelsene i den samiske befolkningen, og nødvendig i forbindelse med iverksetting av forebyggende tiltak.
- Gjennomgang av oppfølgingen av elevene som tar videregående opplæring, spesielt av dem som er borteboende.
- Det virker på bakgrunn av det store frafallet blant elevene på yrkesfaglig studieretning som om endringer i fagplaner kan være nødvendig.
- En må straks endre reglene for fag- og timefordelingen for elever med samisk som andrespråk i grunnskolen, slik at det å velge samisk ikke blir en merbelastning.
- En må sette i gang en forskning for å kartlegge mer nøye hva som er årsakene til den sterke nedgangen i tallet på elever som velger nordsamisk som andrespråk.

Innhold

Oppsummering	3
Tilrådingar	3
1 Mandat og grunnlag	15
1.1 Analysegruppas mandat	15
1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget	16
1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag	17
1.4 Analysegruppa	17
2 Samiske medier – oppslutning, omfang og rammebetingelser	18
Sammendrag	18
2.1 Innledning	19
2.1.1 Datakilder, metode og avgrensning	20
2.2 Mediebruk	22
2.2.1 NRK Sámi Radio førstevalget om samiske forhold	22
2.3 Radio og tv	26
2.3.1 NRK Sámi Radio	26
2.3.1.1 Tv-tilbud	26
2.3.1.2 Markant økt tv-sendeplate	27
2.3.1.3 Stor og bred seeropplutning	28
2.3.1.4 Radiotilbud	30
2.3.1.5 Stabil radiosendeplate	30
2.3.1.6 Solid lytteropplutning	31
2.3.2 Radio Norge	33
2.3.3 P4	34
2.4 Avistilbud	35
2.4.1 Økt opplag for Sámat – nedgang for samiskspråklige aviser	36
2.4.2 Avisenes opplutning	38
2.4.3 Avisenes rammevilkår	39
2.5 Internett	41
2.6 Konklusjoner	43
3 Valgmanntall og valgdeltakelse ved sametingsvalgene i Norge 1989–2009	46
3.1 Introduksjon	47
3.1.1 Datautfordringer, kildebruk og struktur	48
3.2 Valgmanntallet totalt og kretsvis 1989–2009	50

3.2.1	Valgmanntallets samlede utvikling 1989–2009	51
3.2.2	Valgmanntallets kretsvis utvikling 1989–2005	52
3.2.3	Valgmanntallet kretsvis i 2009	57
3.3	Valgmanntallet på kommunenivå i 2005 og 2009	61
3.3.1	Kommunene gruppert etter antall innmeldte i valgmanntallet	62
3.3.2	Valgmanntallet i kommuner med minst 20 innmeldte i 2009	63
3.3.3	Spesielt om valgmanntallet i de 26 STN-kommunene	69
3.4	Valgmanntallets kjønns- og aldersfordeling	72
3.4.1	Kvinneandelen totalt 2001–2009 og per krets 2001–2005	72
3.4.2	Kjønnsfordeling per krets og kommune i 2009	74
3.4.3	Valgmanntallets alderssammensetning totalt i 2005 og 2009	78
3.4.4	Valgmanntallets kvinneandel per aldersgruppe i 2005 og 2009	81
3.5	Utmeldinger	83
3.6	Valgdeltakelse	85
3.6.1	Valgdeltakelse ved ulike valgtyper i Norge 1987–2009	85
3.6.2	Kretsvis valgdeltakelse ved sametingsvalgene 1989–2005	89
3.6.2	Kretsvis valgdeltakelse ved sametingsvalget i 2009	91
3.7	Sluttkommentar	93
	Vedlegg A: Sametingets valgkretser 1989–2005	95
	Vedlegg B: Sametingets valgkretser 2009–	97
	Vedlegg C: Kart over kommuner med minst 30 i valgmanntallet i 2005 og 2009	99
4	Uføretrygd og sosialhjelp	102
	Sammendrag	102
4.1	Uføretrygd	102
4.1.1	Uføretrygd i Norge	103
4.1.2	Geografiske ulikheter når det gjelder uføretrygd i Norge	103
4.1.3	Hva vet vi om forekomst av uføretrygd i den samiske befolkningen?	104
4.1.4	Geografibaserte tall fra Statistisk sentralbyrå om uførhet	105
4.1.5	Uførhet i forhold til alder	106
4.1.6	Uførhet i forhold til utdanningsnivå	109
4.1.7	Uførhet i forhold til bosted ved kysten eller bosted i innlandet	110
4.2	Sosialhjelp	111
4.2.1	Sosialhjelp i Norge	112
4.2.2	Geografiske ulikheter når det gjelder å ta imot sosialhjelp i Norge	112
4.2.3	Hva vet vi om forekomsten av sosialhjelp i den samiske befolkningen?	113
4.2.4	Geografibaserte tall fra Statistisk sentralbyrå om sosialhjelpsmottak	113

4.2.5	Andelen sosialhjelpsmottakere i forhold til alder	114
4.2.6	Sosialhjelp og utdanning	116
4.3	Oppsummering, kommentarer og anbefaling for videre forskning	119
5	Befolkningsutvikling i STN-området 1990–2010	121
	Sammendrag	121
5.1	Folketallsutvikling	122
5.1.1	Kjønnsfordeling	128
5.1.2	Aldersfordeling	129
5.1.3	Fødselsoverskudd	131
5.2	Flyttestrømmer	136
5.2.1	Kommuneinterne flyttinger, særlig i Indre Finnmark	136
5.2.2	Utflyttinger fra kommunene – østfinnmarkingene flytter lengst, de fra Nord-Troms kortest	137
5.2.3	Innflyttinger til kommunene – utlendinger til Øst-Finnmark, nordnorske til Vest-Finnmark og Troms	138
5.2.4	Innenlandsk nettoutflytting etter område	140
5.2.4.1	Nettutflytting fordelt på kjønn	140
5.2.4.2	Innenlandsk flytting fordelt på alder – minus for de yngre, pluss for menn over 45	141
5.2.5	Spesifiserte flyttestrømmer	141
5.2.5.1	Utflyttinger	141
5.2.5.2	Innflyttinger	142
6	Utdanningsnivå og bosted	143
6.1	Innledning	143
6.2	Utdanningsnivået for elevene som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996	144
6.2.1	Nåværende utdanningsnivå for elever som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996 og fullførte videregående opplæring innen fem år	144
6.2.2	Nåværende utdanningsnivå for elever som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996 og ikke fullførte videregående opplæring innen fem år	146
6.2.3	Nåværende utdanningsnivå i STN-området for de elevene som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996	148
6.3	Bosted i 2009 til elevene som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996	149
6.3.1	Bosted til elevene som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996 og fullførte videregående opplæring innen fem år	149
6.3.2	Bosted til elevene som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996 og ikke fullførte videregående opplæring innen fem år	151

6.3.3	Bosted i 2009 til elevene som bodde i STN-områdene ved oppstart på videregående opplæring i årene 1994 til 1996	152
7	Samisk språk i barnehage og skule	154
	Sammendrag	154
7.1	Samisk språk i barnehagen	154
7.1.1	Endringer i talet på samiskspråklege barnehagetilbod	155
7.1.2	Endringer i talet på born med samiskspråklege barnehagetilbod	155
7.1.3	Barnehagetilbodet fordelt på språka nord-, lule- og sørsamisk	156
7.2	Samisk språk i grunnskulen	158
7.2.1	Grunnskulelevar i sørsamisk	158
7.2.2	Grunnskulelevar i lulesamisk	159
7.2.3	Grunnskulelevar i nordsamisk	159
7.3	Samisk språk i vidaregåande skule	161

Figurer

Figur 2.1	Skogerbøs medieundersøkelse. Viktigste informasjonskilde om samiskesaker (2000)	23
Figur 2.2	NRK Sámi Radios brukerundersøkelse. Viktigste informasjonskilde om samiske saker (2005–2009)	24
Figur 2.3	NRK Sáme Radi – TV sendinger	27
Figur 2.4	NRK Sámi Radio – Tematisk fordeling av tv – sendingene 2009	28
Figur 2.5	NRK sáme Radio - radiosendinger	30
Figur 2.6	Tematisk fordeling av radiosendinger 2009	31
Figur 2.7	Pressestøtte samiske aviser (tall i tusen kroner)	40
Figur 2.8	Tilgang til Internett	42
Figur 3.1	Antall innmeldte i Sametingets valgmanntall ved valgene i 1989–2009	51
Figur 3.2a	Valgmanntallet per krets 1–6 ved valgene i 1989–2005	53
Figur 3.2b	Valgmanntallet per krets 7–13 ved valgene i 1989–2005	53
Figur 3.3	Valgmanntallet per krets ved valgene i 1989 og 2005, etter kretsenes størrelse i 2005	54

Figur 3.4a	Valgmanntallet per krets ved valget i 2009. Antall	58
Figur 3.4b	Valgmanntallet per krets ved valget i 2009. Prosent	58
Figur 3.5	Valgmanntallet for de to sørligste valgkretsene ved valgene 1989–2009	59
Figur 3.6	Antall kommuner med et gitt antall manntallsførte i 2005 og 2009	62
Figur 3.7	Valgmanntallet i 1989, 2005 og 2009 i de syv kommunene med minst 500 manntallsførte i 2005 og 2009. Etter manntallets størrelse i 2009	67
Figur 3.8	Valgmanntallets kretsvisе kvinneandeler i 2001 og 2005	73
Figur 3.9	Kretsvis kjønnsfordeling i valgmanntallet 2009	74
Figur 3.10	Valgmanntallets aldersfordeling totalt i 2005 og 2009	79
Figur 3.11	Valgmanntallets aldersgrupper 18–21, 22–25 og 26–29 år i 2005 og 2009	80
Figur 3.12	Valgmanntallets kvinneandel i ulike aldersgrupper i 2005 og 2009	81
Figur 3.13	Valgmanntallet i 2009, fordelt på aldersgruppene 18–29, 30–49 og 50+	82
Figur 3.14	Antall årlige utmeldinger fra valgmanntallet 2004–2009, fordelt på kjønn	83
Figur 3.15	Valgdeltakelse ved sametingsvalg og andre valg i Norge 1987–2009	86
Figur 3.16	Antall innmeldte i valgmanntallet og antall avgitte stemmer ved sametingsvalgene 1989–2009	87
Figur 3.17	Økning i antall innmeldte i valgmanntallet og økning i antall avgitte stemmer fra sametingsvalg til sametingsvalg 1989–2009	88
Figur 3.18a	Valgdeltakelse per krets 1–6 ved valgene i 1989–2005	90
Figur 3.18b	Valgdeltakelse per krets 7–13 ved valgene i 1989–2005	90
Figur 3.19	Valgdeltakelse per krets ved valget i 2009	92
Figur 4.1	Fylkesvis andel av personer som mottok sosialhjelp i 2008. Kilde: SSB	113
Figur 5.1	Indeksert folketall 1990–2010. Hovedoversikt	123
Figur 5.2	Indeksert folketall 1990–2010. STN-områdene	124
Figur 5.3	Indeksert folketall 1990–2010. De øvrige områdene	125
Figur 5.4	Folkemengdens gjennomsnittsalder. 1990–2010	130
Figur 5.5	Tallet på døde. 2000–2009	131
Figur 5.6	Indeksert tall på fødte. 2000–2009	132
Figur 5.7	Indeksert tall på fødte. 2000–2009	133
Figur 5.8	Fødselsoverskudd. 2000–2009	134
Figur 5.9	Utflytting fra STN-kommunene. 2009	139
Figur 5.10	Innflytting til STN-kommunene. 2009	139

Figur 6.1	Utdanningsnivået i STN-området i 2009 for dem som startet på videregående opplæring i årene 1994 til 1996, henholdsvis for dem som gjennomførte videregående opplæring innen fem år, og for dem som i ikke gjorde det. Prosent	148
Figur 6.2	Bosted i 2009 til elever fra STN-området som startet på videregående opplæring i årene 1994 til 1996, fordelt på dem som gjennomførte opplæringen innen fem år, og dem som ikke gjorde det. Prosent	152

Tabeller

Tabell 2.1	Seeroppslutning – NRK Sámi Radios tv-tilbud (2009)	29
Tabell 2.2	Lytteroppslutning om NRK Sámi Radios radiotilbud (2009)	32
Tabell 2.3	Radio Norge – forpliktende programleveranser	
	Antall timer med daglige sendinger for den samiske befolkningen	34
Tabell 2.4	P4 – nyheter på samisk	35
Tabell 2.5	Opplagstall	36
Tabell 2.6	Fordeling av pressestøtte	40
Tabell 3.1	Endringer i Sametingets valgmanntall 1989–2009.	52
Tabell 3.2	Valgmanntallet per krets ved valgene i 1989 og 2005, etter kretsenes størrelse i henholdsvis 1989 og 2005. Endring i manntallets størrelse per krets mellom valgene i 1989 og 2005, etter kretsenes endringer i henholdsvis antall og prosent mellom de to valgene	55
Tabell 3.3	Valgkretser ved sametingsvalg og antall mandater per valgkrets i 2009	57
Tabell 3.4	Antall innmeldte i Sametingets valgmanntall 2005 og 2009 i kommuner med minst 20 manntallsførte i 2009. Antall stemmeberettigede ved stortingsvalg 2009 i kommuner som er helt eller delvis med i STN-området. Etter antall registrerte i Sametingets valgmanntall i 2009	64
Tabell 3.5	Kommuner med størst positiv og negativ nominell endring i valgmanntallet 2005–2009. Etter endringens nominelle størrelse	68
Tabell 3.6	Antall innmeldte i Sametingets valgmanntall 2005 og 2009 i kommuner som er helt eller delvis med i STN-området. Antall stemmeberettigede i hver kommune valgmanntallene	69

Tabell 3.7	Kjønnsfordeling i valgmanntallet samlet ved valgene 2001, 2005 og 2009	72
Tabell 3.8	Kjønnsfordelingen i valgmanntallet 2009, totalt og per valgkrets	74
Tabell 3.9a	Valgmanntallet 2009: 21 kommuner med mannsflertall på minst 15. Etter nominelt mannsoverskudd	76
Tabell 3.9b	Valgmanntallet i 2009: 20 kommuner med kvinneflertall på minst 5. Etter nominelt mannsoverskudd	77
Tabell 3.10	Valgmanntallets alders- og kjønns sammensetning i 2005 og 2009	79
Tabell 4.1	Andel mottakere av uføretrygd på ulike tidspunkter i og utenfor STN-området, kvinner. Tallene oppgitt i prosent	107
Tabell 4.2	Andel mottakere av uføretrygd på ulike tidspunkter i og utenfor STN-området, menn. Tallene oppgitt i prosent	107
Tabell 4.3	Nye mottakere (per 1000) av uføretrygd i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner	108
Tabell 4.4	Nye mottakere av uføretrygd (per 1000) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn	108
Tabell 4.5	Andel uføretrygdede i forhold til utdanningsnivå på ulike tidspunkter i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent	109
Tabell 4.6	Andel uføretrygdede i forhold til utdanningsnivå i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent	110
Tabell 4.7	Andel uføretrygdede i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent	111
Tabell 4.8	Andel uføretrygdede i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent	111
Tabell 4.9	Andel mottakere av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent	115
Tabell 4.10	Andel mottakere av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke-STN), menn. Tallene oppgitt i prosent	115
Tabell 4.11	Nye mottakere (per 1000) av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner	116
Tabell 4.12	Nye mottakere (per 1000) av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn	116
Tabell 4.13	Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til utdanningsnivå i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent	117

Tabell 4.14	Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til utdanningsnivå i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent	117
Tabell 4.15	Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN, kvinner. Tallene oppgitt i prosent	118
Tabell 4.16	Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent	118
Tabell 5.1	Folketallet 1. januar. 1990–2010	122
Tabell 5.2	Områdene med størst og minst folketallsvekst i prosent. 1990–2010	126
Tabell 5.3	Områdene med størst andel menn i alderen 16– 67 år. 2010	128
Tabell 5.4	Områdene med størst og minst fødselsoverskudd i gjennomsnitt i årene 2005–2009	135
Tabell 5.5	Flyttinger inklusive kommuneinterne flyttinger. 2009. Prosent	136
Tabell 6.1	Utdanningsnivå i 2009 for elever som startet på grunnkurs for første gang i årene 1994 til 1996 og gjennomførte utdanningen innen fem år. Studieretning, kjønn og geografiske områder. Prosent	145
Tabell 6.2	Utdanningsnivå i 2009 for elever som startet med grunnkurs for første gang i årene 1994 til 1996 og IKKE gjennomførte utdanningen innen fem år. Studieretning, kjønn og geografiske områder. Prosent	147
Tabell 6.3	Bosted i 2009 til elever som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996, og som har fullført videregående opplæring innen fem år	150
Tabell 6.4	Bosted i 2009 til elever som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996, og som IKKE har fullført videregående opplæring innen fem år	151
Tabell 7.1	Talet på barnehagar med samisk språktilbod i åra 2005/06–2009/10	155
Tabell 7.2	Talet på born som tok mot samisktilbod i barnehagen 2005/06–2009/10	155
Tabell 7.3	Talet på barnehagar med nordsamisk språktilbod i åra 2006/07 – 2009/10	156
Tabell 7.4	Talet på born som tok imot nordsamisk tilbod i barnehagen i åra 2006/07–2009/10	156

Tabell 7.5	Talet born som tok imot tilbod på lulesamisk i barnehagen i åra 2006/07–2009/10	156
Tabell 7.6	Talet på barnehagar med sørsamisk språktilbod i åra 2006/07–2009/10	157
Tabell 7.7	Talet på born som tok imot tilbod på sørsamisk i barnehagen i åra 2006/07–2009/10	157
Tabell 7.8	Talet på grunnskuleelevar med samisk i fagkrinsen	158
Tabell 7.9	Talet på grunnskuleelevar med samisk som andrespråk, etter fagplan	158
Tabell 7.10	Talet på grunnskuleelevar med sørsamisk i fagkrinsen 2005/06–2009/10	158
Tabell 7.11	Talet på grunnskuleelevar med sørsamisk som andrespråk, etter fagplan, 2008/09 og 2009/10	159
Tabell 7.12	Talet på grunnskuleelevar med lulesamisk i fagkrinsen 2005/06–2009/10.	159
Tabell 7.13	Talet på grunnskuleelevar med lulesamisk som andrespråk 2008/09 og 2009/10, etter fagplan	159
Tabell 7.14	Talet på grunnskuleelevar med nordsamisk i fagkrinsen 2005/06–2009/10	159
Tabell 7.15	Talet på grunnskuleelevar med nordsamisk som andrespråk 2008/09 og 2009/10, etter fagplan	160
Tabell 7.16	Val av samisk blant elevane ved dei statlege vidaregåande skulane i Kautokeino og Karasjok	161

Kart

Kart 3.1	Personer i Sametingets valgmanntall 2009 per kommune	61
Kart 3.2	Sametingets valgkretser 1989–2005	95
Kart 3.3	Sametingets valgkretser fra og med 2009	97
Kart 3.4a og 3.4b	Valgkretsene 1–5 i 2005 (øverst) og i 2009 (nederst)	100
Kart 3.5a og 3.5b	Valgkretsene 6–7 i 2005 (øverst) og i 2009 (nederst)	101
Kart 4. 1	Nye uføre per 1000 i risikobefolkningen. Gjennomsnitt for årene 2000–2004. Kvinner og menn. For hvert kjønn omfatter hvert intervall ca. 20 prosent av kommunene (Bragstad og Hauge, 2008)	105

1 Mandat og grunnlag

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vedtok 22. juni 2007 å opprette en analysegruppe for samisk statistikk i medhold av *Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget* av 11. mai 2005, fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005. Formålet med vedtaket var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

1.1 Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe for samisk statistikk skal innen 1. oktober hvert år fram til 2011 legge fram en rapport for Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget. Rapporten skal gi oversikt over og analysere aktuelle utviklingstrekk i det samiske samfunnet. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppa har ansvaret for å utvikle og forbedre metoder for presentasjon av oversikter og analyser i de årlige rapportene. Det er ønskelig at rapportene i størst mulig grad skal være sammenlignbare fra ett år til neste. Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid.

Av mandatet framgår det at følgende samfunnsområder er særlig aktuelle å behandle:

- Språk
- Oppvekst, utdanning og forskning
- Likestilling
- Helse og sosial, herunder befolkningsutvikling, demografi, inntekt
- Næringer, herunder sysselsetting, næringsstruktur, tradisjonelle næringer
- Miljø- og ressursforvaltning, endringer i det materielle kulturgrunnlaget, deltakelse og innflytelse
- Kulturarbeid og allmennkultur, herunder kunstuttrykk, media
- Sivile samiske samfunn, herunder organisasjons- og institusjonsutvikling

Analysegruppa kan også behandle andre temaer.

Foruten analyse av allerede foreliggende statistisk materiale skal gruppa også påpeke eventuell mangel i kilde- og kunnskapsgrunnlaget og påpeke behov for utvikling av statistikk innen temaer som gruppa anser for relevante.

Analysegruppa kan bli bedt om utfyllende vurderinger og eventuelt nærmere bearbeidelse av deler av materialet i forhold til særlige behov som Regjeringen og Sametinget måtte ha.

1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i *ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* artikkel 6.

Formålet med prosedyrene er å:

- Bidra til en praktisk gjennomføring av statens forpliktelse til å konsultere med urfolk
- Søke å oppnå enighet mellom statlige myndigheter og Sametinget når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte
- Legge til rette for utvikling av et partnerskapsperspektiv mellom statlige myndigheter og Sametinget som virker til styrking av samisk kultur og samfunn
- Utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samisk samfunn

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget heter det videre i paragraf 5 om de faste møtene:

- Det skal avholdes faste halvårlige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og Sametingspresidenten. Fagstatsråden deltar på disse møtene etter behov. I de faste halvårlige politiske møtene skal en ta opp situasjonen og utviklingsbehovene for samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser.
- Det skal avholdes faste halvårlige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske saker. I møtene skal det blant annet redegjøres for aktuelle samepolitiske saker i kommende periode.

1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget behandler paragraf 8 behov for utredninger og kunnskapsgrunnlag. Den sier følgende om kunnskapsgrunnlaget:

- Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget nedsetter i fellesskap en faglig analysegruppe som blant annet på bakgrunn av samisk statistikk årlig avlegger en rapport om situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunn. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner i konkrete saker og for konsultasjoner om utviklingsbehov for samiske samfunn i ett av de halvårlige møtene mellom statsrådene for samiske saker og Sametingspresidenten.
- Når statlige myndigheter eller Sametinget mener det er behov for utredninger for å styrke faktagrunnlaget eller det formelle grunnlaget for vurderinger og beslutninger skal dette tilkjennegis så tidlig som mulig, og partene skal bringe spørsmål knyttet til mandat for eventuelle utredninger inne i konsultasjonsprosessen. Staten og Sametinget skal søke å oppnå enighet om både mandat, og hvem som skal stå for et eventuelt utredningsarbeid. Staten og Sametinget har plikt til å bistå med nødvendige opplysninger og materiale som det er behov for ved gjennomføringen av utredningsarbeidet.

Det nedsettes en analysegruppe til å komme med en årlig rapport.

1.4 Analysegruppa

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget er blitt enige om i fellesskap å oppnevne leder, nestleder og tre medlemmer til analysegruppa, dette med en funksjonstid på fire år. De oppnevnt er:

Jon Todal, leder (Sámi allaskuvla-Samisk høgskole)
Magritt Brustad, nestleder (Senter for samisk helseforskning, UiT)
Else Grete Broderstad (Senter for samiske studier, UiT)
Paul Inge Severeide (Statistisk sentralbyrå)
Johan Ailo Kalstad (Siviløkonom)

Prosjektleder er Yngve Johansen, som er ansatt i halv stilling.

2 Samiske medier – oppslutning, omfang og rammebetingelser

Johan Ailo Kalstad, Siviløkonom

Sammendrag

Samiske medier har hatt en positiv utvikling siden årtusenskiftet i form av tilbud, oppslutning og rammevilkår. I perioden har NRK Sámi Radio befestet sin posisjon som det prioriterte medievalget blant respondenter i Sametingets valgmannstall. Seks av ti mente i 2009 at kanalen gir den beste informasjonen om samiske forhold, mot tre av ti i 2005. Særlig har tv-sendingene stor appell, både i den samiske befolkningen og blant ikke-samer.

Samtidig har oppslutningen om ikke-samiske lokalmedier hatt en tilbakegang som informasjonskanal om samiske saker. Andelen som oppgir lokalaviser eller NRKs distriktssendinger som sin viktigste informasjonskilde om samiske saker, er halvert siden 2005. Det tyder på at NRK Sámi Radio har hatt en fremgang på bekostning av ikke-samiske medietilbud.

På avissiden har Ságat hatt en opplagsøkning på 14,7 % siden 2000, samtidig som det totale avissalget i Norge har gått tilbake. På den annen side er opplaget til det samiskspråklige avistilbudet nærmest halvert etter fusjonen mellom Min Áigi og Áššu til Ávvir. Opplaget til Ávvir var i 2009 knapt høyere enn det Min Áigi alene hadde før fusjonen med Áššu.

Bruk av Internett har vokst blant samer. Ni av ti svarer at de har tilgang til Internett, mot tre av fire i 2005. Bruken av samiske internettmedier er også i fremgang, særlig blant de yngre.

2.1 Innledning

Uavhengige medier spiller en sentral rolle som arena for meningsutveksling, belysning av viktige saker, gransking av kritikkverdige maktforhold, kulturformidling med mer. Utviklingen av samiske medier har derfor vært sentral i arbeidet for å forsvare og utvikle den samiske kulturen, helt tilbake til den første samiske avisen, *Muittalægje čuvgetusa sami gaskat*, som ble utgitt i perioden 1873–1875. Fra samisk hold har etableringen av egne medier blitt viet adskillig oppmerksomhet, og arbeidet har resultert i at man i dag har et daglig samisk medietilbud gjennom radio, tv, aviser og Internett.

Denne artikkelen søker å gi et kvantitativt bilde av dagens situasjon for samiske medier, med vekt på bruk og rammevilkår. I tråd med mandatet til *Faglig analysegruppe for samisk statistikk* gir den en sammenstilling av eksisterende statistikk. Hensikten er dermed ikke å komme med nye data. I den grad det har vært mulig, er det brukt datakilder som kontinuerlig oppdateres. Artikkelen fokuserer på medietrender fra årtusenskiftet til i dag, stort sett avgrenset av tilgangen til oppdaterte data.

Eli Skogerbø (2000) begrunner behovet for egne samiske og urfolksmedier blant annet i behovet for arenaer for politisk meningsdannelse internt i det samiske samfunn, interne samiske debatter om utvikling av språk, kultur og identitet, samt i behovet for å ha et talerør for den samiske befolkningen inn til sentrale beslutningstakere både i det samiske samfunnet og i storsamfunnet. Samiske medier har som minoritetsmedium derfor to viktige dimensjoner. På den ene siden skal de belyse saker som det samiske samfunnet selv ønsker å debattere, og være en arena for utvikling av språk og kultur. På den annen side skal de synliggjøre vesentlige forhold i det samiske samfunnet for den norske majoritetsbefolkningen.

Dette er en betydelig oppgave. Det tradisjonelle samiske bosetningsområdet i Norge strekker seg fra Elgå i Hedmark til Finnmark i nord og består av en spredt og heterogen befolkning. Flere av de samiske språkene er av UNESCO definert som truede, og mange samer behersker i dag ikke det samiske språket. På den annen side har det samiske samfunnet i Norge sett en sterk utvikling på flere områder. Flere samiske kulturutøvere og –arenaer høster i dag internasjonal anerkjennelse, og flere steder gjøres en formidabel innsats for å revitalisere samiske språk og kulturuttrykk. Samtidig foregår det i dag en omfattende debatt om hva samenes rett til selvstyre skal omfatte, en debatt der synene er mange og i mange tilfeller motstridende. Å gi et relevant medietilbud som svarer til

disse utfordringene og speiler det mangeartede samiske samfunnet, er derfor et særdeles krevende arbeid.

Satsingen på samiske medier har i løpet av det siste tiåret vært stor, godt hjulpet av en betydelig politisk støtte. NRK Sámi Radio har i dag status som egen divisjon i NRK-systemet og har et bredt tilbud med daglige tv- og radiosendinger, tekst-tv og internettsider. Men også de trykte mediene har hatt en positiv utvikling de siste årene. I 2008 realiserte Ávvir og Ságat en mangeårig målsetting om å bli dagsaviser, godt hjulpet av en økning i den offentlige pressestøtten fra 13,9 millioner til 18,9 millioner kroner det samme året. Den politiske støtten samiske medier nyter, begrunnes i deres rolle som arena for meningsutveksling og utvikling av språk og kultur. Det er derfor av betydning å undersøke i hvilken grad mediene faktisk blir brukt, og hvordan de klarer å oppfylle sin rolle, både overfor den samiske befolkningen og overfor storsamfunnet.

2.1.1 Datakilder, metode og avgrensning

Denne artikkelen tar utgangspunkt i eksisterende statistikk på feltet, hovedsakelig i form av årlige brukerundersøkelser og rapporter. Artikkelen er av hensyn til tilgjengelige data avgrenset til det som kan anses som tradisjonelle samiske medier på norsk side innen radio, tv og aviser, samt deres tilhørende internettsider. Samiske medier defineres i denne sammenheng som riksdekkende medier som mottar særskilt pressestøtte på bakgrunn av sitt samiske tilbud (Ávvir og Ságat), og kanaler som i sine vedtekter og konsesjoner er forpliktet til å gi et samisk tilbud (hovedsakelig NRK, samt til dels Radio Norge og P4). Nærradiostasjoner, magasiner, sosiale medier, skjønnlitteratur med mer er dermed ikke inkludert. Medietilbudet på svensk, finsk og russisk side av det samiske området – som også blir brukt av samer på norsk side – er heller ikke inkludert. Videre analyseres ikke allmenne norske medier i større grad. Dette er en mangel, da det er rimelig å anta at norske riks- og regionmedier har en større tyngde i storsamfunnet og dermed har konsekvenser for hvilke samiske saker som får bred oppmerksomhet.

Vi vil her fokusere først og fremst på områder som det publiseres årlig statistikk fra. I tillegg refereres det til Eli Skogerbøs rapport "Samiske medier – Innhold, bruk og rammevilkår" (2000). Denne gir den hittil mest omfattende beskrivelsen av den samiske mediesituasjonen når det gjelder bruk av samiske medier, medienes rammebetingelser og hva slags stoff

mediene publiserer. Rapporten ble utarbeidet på oppdrag av Sametinget og gir en grundig beskrivelse av mediesituasjonen ved årtusenskiftet.

I arbeidet med rapporten ble det utført en spørreundersøkelse med utgangspunkt i Sametingets valgmanntall som ble sendt ut til 3500 manntallsførte, og der 930 personer svarte. Resultatene av denne undersøkelsen ga et bilde av hvilke medier som ble ansett som samiske, og i hvilken grad disse mediene ble brukt. I tillegg gjennomførte Skogerbø en innholdsanalyse av mediene, der hun undersøkte temaer, kildebruk og dekningsområder i en avgrenset tidsperiode, samt en analyse av medienes rammevilkår.

NRK Sámi Radio foretar årlig en brukerundersøkelse som gir et oppdatert bilde av mediesituasjonen. Undersøkelsen er imidlertid først og fremst konsentrert om kanalens eget tilbud og er i mindre grad egnet til å gi et helhetlig bilde. Likevel er kanalens posisjon såpass fremtredende at undersøkelsen uansett gir et viktig bidrag. I tillegg blir det i undersøkelsen spurt om hvilke medier respondentene anser som sine førstevalg når det gjelder samiske saker. Dermed gir den en viss indikasjon på hvilke medier som prioriteres og blir hyppigst brukt i den antatte hovedmålgruppen.

Undersøkelsen har, med unntak av 2007 og 2008, brukt Sametingets valgmanntall som grunnlag for utvalg. I 2009 deltok 500 registrerte personer fra hele landet i telefonintervjuer utført av TNS Gallup. I 2007 og 2008 ga Sametinget imidlertid ikke tillatelse til å bruke valgmanntallet, og undersøkelsen tok da utgangspunkt i kommunene som på det tidspunktet kom under forvaltningsområdet for samisk språklov (Kautokeino, Karasjok, Tana, Nesseby, Kåfjord og Skånland), i tillegg til noen utvalgte kommuner (Alta, Evenes, Tysfjord og Snåsa). I 2007 stilte undersøkelsen i tillegg som kriterium at respondentene skulle snakke samisk, mens dette kriteriet ble tatt bort i 2008. Disse årene er derfor mindre vektlagt i den påfølgende gjennomgangen.

NRK Sámi Radio har gitt tilgang til resultatene fra undersøkelsene. For 2009 har vi i tillegg fått tilgang til en nedbryting av resultatene på sosiale og geografiske kategorier. Dette har ikke vært mulig å oppdrive for øvrige år.

Det største problemet med undersøkelsene til Skogerbø og NRK Sámi Radio er at de tar utgangspunkt i Sametingets valgmanntall. Dermed er det en viss sannsynlighet for at betydelige deler av den samiske befolkningen ikke er representert. Dette gjelder for eksempel mindreårige og samer som av ulike grunner ikke har meldt seg inn i manntallet. Valgmanntallet er først og

fremst et register som gir stemmerett ved sametingsvalgene, og det er rimelig å anta at ikke alle ønsker eller prioriterer å melde seg inn. Imidlertid bør dette gi grunnlag for gode indikasjoner på hvordan en betydelig målgruppe bruker media, siden det er rimelig å anta at innmeldte i valgmannstallet kanskje er noe mer opptatt av samiske samfunnsforhold enn øvrige grupper i samfunnet.

I tillegg til Skogerbøs og NRK Sámi Radios rapporter tas det utgangspunkt i NRKs årsrapporter (antall sendetimer og tematisk fordeling), Medietilsynets årlige kringkastingsrapport (antall sendetimer for Radio Norge og P4), samt pressestøtte til samiske aviser og Sigurd Høsts årlige rapport *Avisåret* (opplagstall for avisene).

2.2 Mediebruk

2.2.1 NRK Sámi Radio førstevalget om samiske forhold

Både Skogerbøs undersøkelse (2000) og NRK Sámi Radios undersøkelse indikerer at samer i hovedsak har samiske medier og ikke-samiske lokalmedier som sine viktigste mediekilder om samiske forhold. Begge undersøkelsene viser også at NRK Sámi Radio rangeres først. I Skogerbøs undersøkelse ble imidlertid lokal-/regionalaviser og NRK Sámi Radio rangert som jevnbyrdige om man også inkluderer andelene som oppga disse som sine andre- og tredjevalg.

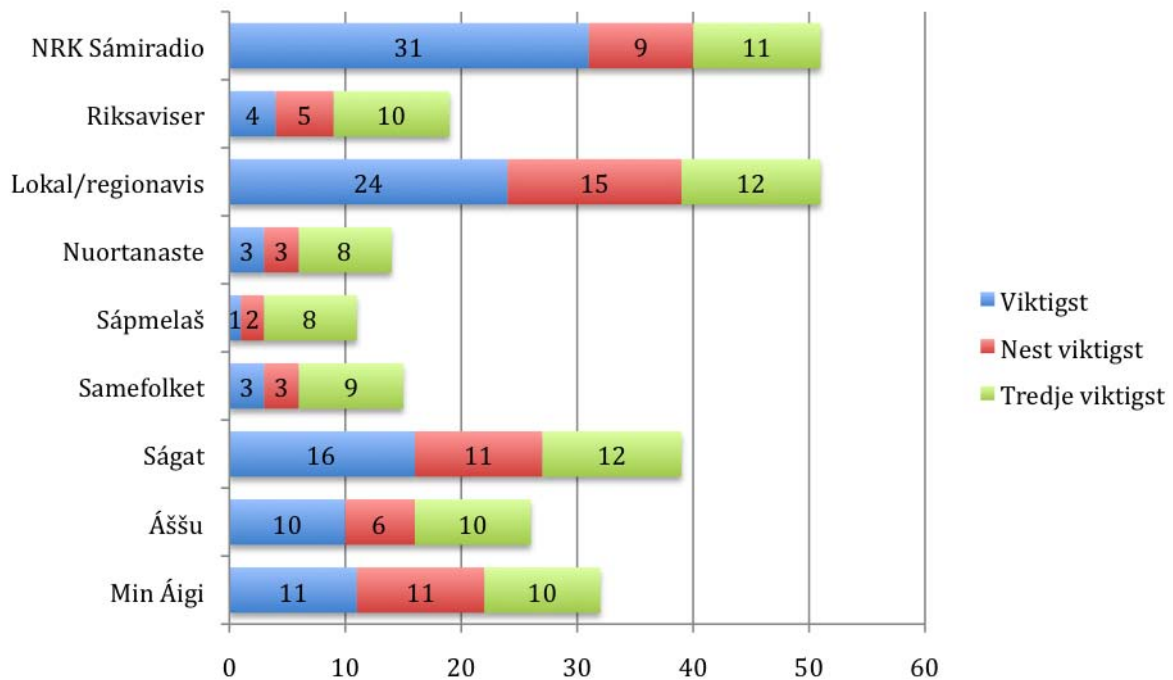
Resultatene fra Sameradioens brukerundersøkelse er likevel langt mer entydige enn funnene i Skogerbøs rapport, i favør av Sameradioens medietilbud. Sameradioens undersøkelse kan i tillegg tyde på at Sameradioens posisjon er blitt styrket i løpet av det siste tiåret, og da særlig på bekostning av lokale ikke-samiske mediealternativer.

I Skogerbøs rapport fra 2000 rangerte 31 % Sameradioen som sin viktigste kilde til informasjon, mens henholdsvis 37 % og 24 % oppga en av de daværende tre samiske avisene eller lokal-/regionaviser. I Sameradioens brukerundersøkelse fra 2009 oppga imidlertid 62 % et av Sameradioens ulike medietilbud¹ som sin viktigste kilde til informasjon om samiske

¹Inkluderer radio, tv, Internett og tekst-tv.

spørsmål, mens bare henholdsvis 6 % og 8 % svarte enten samiske aviser eller lokalaviser.

Figur 2.1 Skogerbøs medieundersøkelse. Viktigste informasjonskilde om samiske saker (2000)

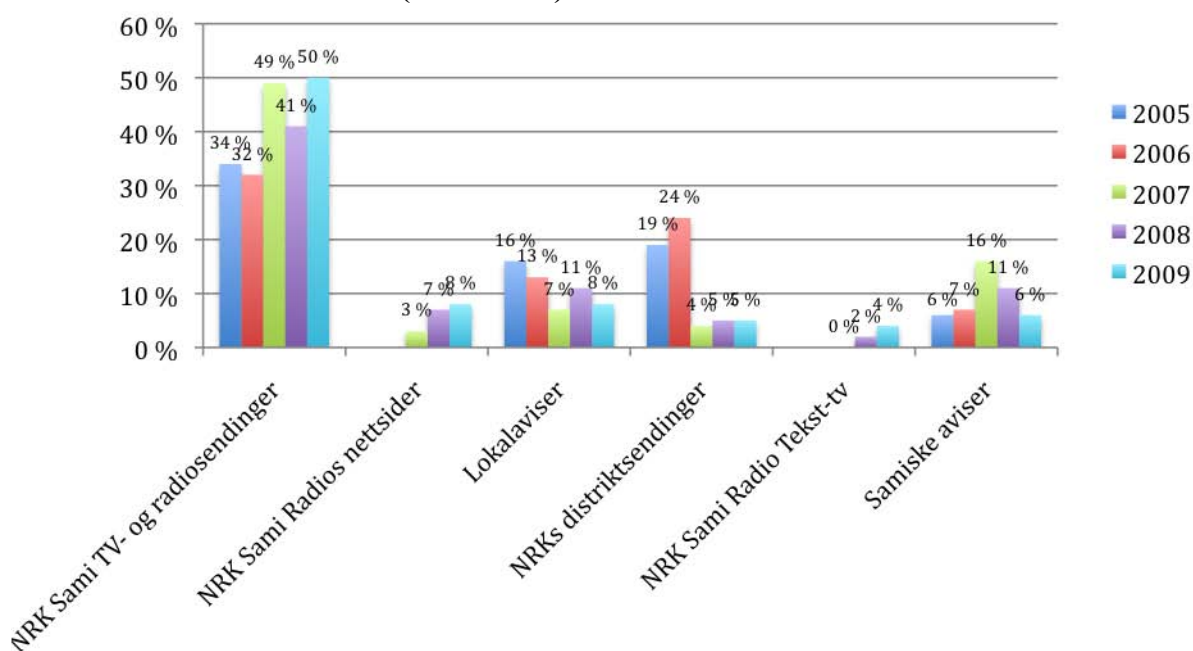
Et flertall (31 %) oppga NRK Sámi Radio som sin viktigste kilde til informasjon om samiske forhold i Skogerbøs undersøkelse. Tall i prosent. Kilde: Skogerbø (2000)

Selv om undersøkelsene ikke er direkte sammenlignbare av metodiske årsaker (ulike kategorier og nyanseforskjeller i formuleringen av spørsmålet), gir de likevel en indikasjon på at Sameradioens posisjon som formidler av samiske forhold er blitt styrket. Dette styrkes ytterligere dersom man sammenstiller utviklingen i resultatene fra Sameradioens egen undersøkelse de siste fem årene. Her ser man at andelen som oppgir Sameradioens forskjellige medietilbud, har økt fra 37 % til 62 % i tidsrommet 2005–2009. Særlig har andelen som oppga radio- og tv-tilbudet, økt betraktelig, fra 34 % til 50 %. Men også Internett har hatt en markant økning, fra 3 % til 8 %. Andelen som oppga lokalavisenes og de samiske avisenes internetttilbud, var til sammenligning henholdsvis 1 % og 2 % i 2009.

Samtidig er andelen som oppga lokalaviser som sin viktigste informasjonskilde, halvert, fra 16 % til 8 %, mens gruppen som oppga NRKs distriktssendinger, gikk ned fra 19 % til 5 %. Andelen som svarte samiske

aviser, har derimot ligget rimelig stabilt rundt 6 %, med unntak av årene 2007 og 2008, da utvalget i undersøkelsen ikke er sammenlignbart med øvrige år. Det kan derfor virke som om Sameradioen først og fremst har styrket seg på bekostning av ikke-samiskspråklige lokalmedier.

Figur 2.2 NRK Sámi Radios brukerundersøkelse. Viktigste informasjonskilde om samiske saker (2005–2009)

Legg merke til at undersøkelsen i 2007 og 2008 ikke brukte Sametingets valgmannstall som grunnlag for utvalget, derfor er ikke disse årene sammenlignbare med øvrige år.

Kilde: NRK Sámi Radios brukerundersøkelser 2005–2009

Den solide posisjonen Sameradioens tv- og radiotilbud har, ser ut til å være uavhengig av sosial og geografisk tilhørighet. I Sameradioens undersøkelse fra 2009 ble det ikke funnet noen statistisk signifikante forskjeller i kjønn, alder, utdanning eller samiskspråklighet når det gjaldt rangeringen av Sameradioen som det viktigste mediet.

Av de ikke-samiskspråklige svarte 49 % i 2009 at Sameradioens tv- og radiosendinger gir best informasjon om samiske spørsmål, mens 51 % av de samiskspråklige svarte det samme. Andelen var noe høyere i Nordland og "resten av landet" (sør for Nordland), der henholdsvis 60 % og 53 % oppga dette. Til sammenligning var tilsvarende andeler i Finnmark og Troms på 45 % og 47 %. Forskjellene var likevel ikke statistisk signifikante, ifølge NRK.

Dette er et interessant resultat, sett i sammenheng med at en av Skogerbøs konkluderte med at samiske medier spilte en mindre viktig rolle jo lenger bort fra Finnmark man bevegde seg. Hennes funn viste at Sameradioen primært ble brukt i Indre Finnmark, mens det i kystområder og utenfor Finnmark var forsvinnende få som hørte eller så på Sameradioens sendinger.

Den store forskjellen mellom undersøkelsene kan likevel skyldes metodiske ulikheter – NRK Sámi Radios undersøkelse har en grovere geografisk inndeling enn Skogerbøs undersøkelse. For eksempel blir ikke Indre Finnmark skilt ut som en egen kategori. Likevel har Sameradioen siden 2000 hatt en markant styrking av sitt tilbud til ikke-samiskspråklige. Høsten 2001 startet Sameradioen daglige samiske tv-nyhetsendinger, Ođđasat, som blir teksten til norsk. I tillegg begynte Sameradioen i 2006 å publisere nyheter på norsk på sine internettsider. Sameradioen kan derfor ha styrket sin posisjon blant ikke-samiskspråklige.

Oppsummert tyder resultatene på at Sameradioen spiller den viktigste rollen som formidler av samiske saker i den samiske befolkningen, og at denne rollen er blitt styrket fra årtusenskiftet.

2.3 Radio og tv

Radio og tv har hatt en fremtredende posisjon i det samiske samfunnet siden opprettelsen av de første samiske sendingene fra NRK i 1946. I dag består det samiske etermedietilbudet i all hovedsak av NRK Sámi Radio, som har et bredt og kontinuerlig daglig medietilbud. I tillegg tilbyr Radio Norge og P4 kortere daglige radionyhetsmeldinger på samisk.

Dette kapittelet gir en oversikt over den totale sendeflaten til NRK Sámi Radio (tv og radio), Radio Norge og P4, samt oppslutningen om NRK Sámi Radios tilbud (antall seere og lyttere).

2.3.1 NRK Sámi Radio

Norsk Rikskringkasting (NRK) er et såkalt public broadcasting-tilbud, som skal gi et bredt og allment tilbud som også fanger opp smale behov og minoritetsgrupper. I NRKs vedtekter slås det fast at kanalen skal gi et daglig medietilbud til den samiske befolkningen samt jevnlig tilbud til barn og unge på samisk (paragraf 3.5, NRKs årsrapport 2009). Kanalen løser dette primært gjennom sendinger gjennom NRK Sámi Radio (her brukt synonymt med Sameradioen, som er en egen divisjon i NRK).

NRK Sámi Radio er i dag den desidert største samiske medieinstitusjonen, målt i tilbud, oppslutning og ressurser. Kanalen tilbyr daglige sendinger både i radio og på tv, samt nyheter og aktualiteter på Internett og tekst-tv. Den har sitt hovedkontor i Kárášjohka/Karasjok, med distriktskontorer i Guovdageaidnu/Kautokeino, Gáivuotna/Kåfjord, Deatnu/Tana, Romsa/Tromsø, Skánit/Skånland, Divttasvuodna/Tysfjord, Snåese/Snåsa og Oslo. Sameradioen ble etablert i 1946 med Kathrine Johnsen som første programleder, og hadde da 20 minutters sendinger på samisk en gang i uken. I 1992 fikk Sameradioen opphøyet status – fra å være et distriktskontor til å bli én av fem divisjoner i NRK. I 2001 startet kanalen daglige nyhetsmeldinger på tv, i samarbeid med finske YLE og svenske SVT. NRK Sámi Radio hadde i 2008 74 ansatte (NRK).

2.3.1.1 *Tv-tilbud*

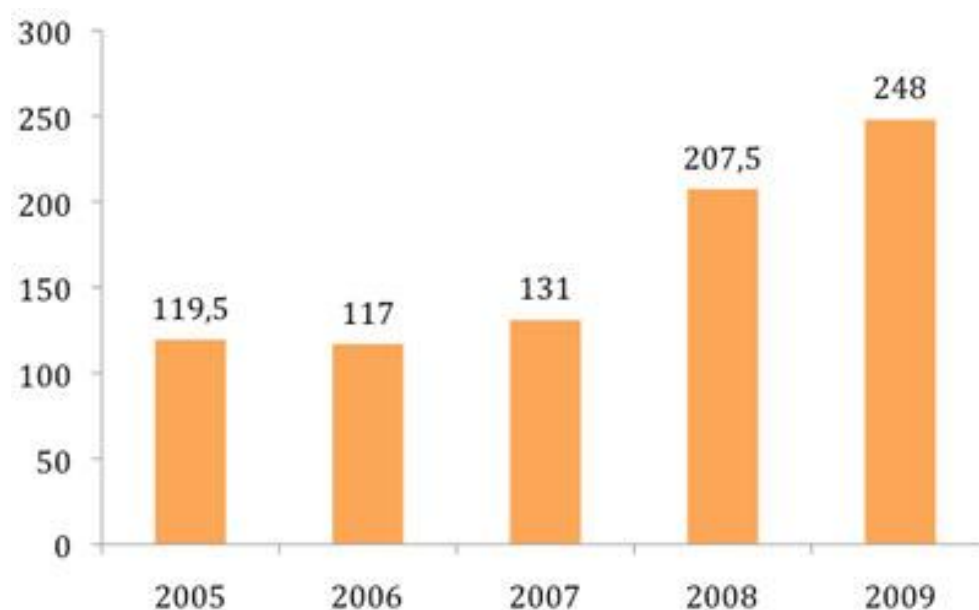
NRK Sámi Radios faste tilbud på fjernsyn består av nyhetsmeldingen Ođđasat og barne-tv-programmet Mánáid-tv, samt kultur- og aktualitetsprogrammet Árdna. Ođđasat sendes 15 minutter daglig på

ukedager, mens Mánáid-tv har sendinger på 15 minutter tre ganger i uken. Árdna sendes én gang i måneden, også det med en varighet på 15 minutter. I tillegg produserer NRK Sámi Radio enkeltproduksjoner, med særlig vekt på dokumentarprogrammer, som sendes med ujevne mellomrom.

2.3.1.2 Markant økt tv-sendeflate

Tv-tilbudet har hatt en formidabel økning siden 2005: Sameradioens tv-sendeflate er mer enn fordoblet. Ifølge NRKs årsrapporter har det totale tv-tilbudet økt fra 119,5 til 248 timer i året i tidsrommet 2005–2009. Det er særlig Oddasat og Mánáid-tv som står for denne økningen fra 2007 til 2009. I denne tidsperioden økte Oddasats årlige sendinger fra 85 til 142 timer, mens Mánáid-tv gikk opp fra 38 til 88 timer. Dette skyldes en økning i både antall og lengde på sendingene.

Figur 2.3 NRK Sáme Radi – TV sendinger

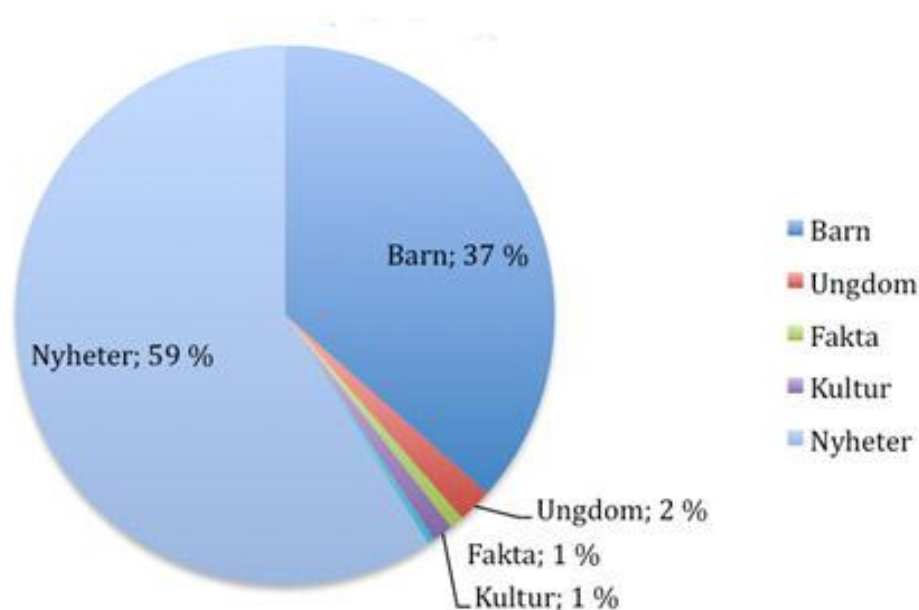

Antall timer tv-sendinger. Repriser er ikke inkludert.

Kilde: NRKs årsrapporter 2005–2009

Tv-sendingene fordeler seg i hovedsak på nyheter og barne-tv, som i 2009 stod for henholdsvis 59 % og 37 % av sendingene. Kategorien "ungdom" stod for 2 % av den totale sendeflaten, representert ved ungdomsprogrammet IZÜ-tv, som i 2009 hadde totalt ti programmer à 20 minutter. Kategorien "kultur" inneholder i hovedsak det månedlige magasinet Árdna, mens "fakta" i hovedsak var dokumentarer som ble sendt utenom NRK Sámi Radios egne tv-programmer.

Figur 2.4 NRK Sámi Radio – Tematisk fordeling av tv – sendingene 2009

Prosentvis fordeling av NRK Sámi Radios tv-tilbud etter tema. Kilde: NRKs årsrapporter 2005–2009

2.3.1.3 Stor og bred seeropplutning

Tv-tilbudet til NRK Sámi Radio har en solid oppslutning som reflekteres gjennom relativt høye seertall og aktiv tv-titting blant de innmeldte i Sametingets valgmannfall. Det er særlig samiskspråklige og bosatte i Finnmark som ser på samiske tv-programmer, mens et overveldende flertall på tvers av alle kategorier har fått med seg minst ett av Sameradioens tv-programmer i løpet av den siste måneden.

I 2009 hadde den daglige nyhetssendingen Ođđasat i gjennomsnitt 45 000 seere, mens barneprogrammet Mánáid-tv hadde 58 000 seere (kilde: TNS Gallup). Seerne utgjør rundt 10 % av alle som så på tv i tidsrommet, dvs. i 17-tiden på hverdager. Dette tallet må karakteriseres som rimelig høyt, for eksempel sett i forhold til antall innmeldte i Sametingets valgmannfall. De høye seertallene kan derfor indikere at et betydelig antall ikke-samer følger Sameradioens tv-programmer. Dermed kan det være grunnlag for å si at NRK Sámi Radio lykkes i å være en kommunikasjonskanal mellom samer og storsamfunn. Det er imidlertid ikke gjort noen (offentlig kjente) undersøkelser som kan gi holdepunkter når det gjelder seernes etniske tilhørighet eller sosiale bakgrunn, noe som ville være ønskelig for å teste en eventuell hypotese rundt påstanden.

I Sameradioens brukerundersøkelse fra 2009 svarte 78 % at de hadde sett på ett eller flere av Sameradioens tv-programmer i løpet av de siste 30

dagene. Andelene er relativt høye på tvers av kjønn, språk, alder og geografi. Det er ifølge NRK likevel signifikant flere som ser på de samiske tv-sendingene, blant samiskspråklige og i aldersgruppen 40–59 år. Her var svarprosenten på henholdsvis 87 % og 83 %, mens svarprosenten blant ikke-samiskspråklige og i aldersgruppen 15–39 år var 61 % og 69 %. Dessuten ser vi at andelen er lavere i gruppen som bor sør for Nordland (73 %), sammenlignet med øvrige områder.

Samiskspråklige og bosatte i Finnmark ser på tv-sendingene oftere enn øvrige grupper. 77 % av de samiskspråklige svarte at de hadde sett minst én sending den siste uken, mens 24 % hadde sett samtlige fem sendinger. I gruppen for de ikke-samiskspråklige var det på den annen side 50 % som hadde sett minst én sending, mens 8 % svarte at de hadde sett alle sendingene. Blant dem som var bosatt i Finnmark, oppga 71 % at de hadde sett minst én sending, mens 28 % oppga at de hadde sett samtlige programmer. Tilsvarende for landet sør for Nordland var på 60 % og 11 %.

Tabell 2.1 Seeropplutning – NRK Sámi Radios tv-tilbud (2009)

	Siste 30 dager	Antall ganger siste uke		
		5–7	3–4	1–2
Totalt	78	23	13	22
Mann	81	28	17	24
Kvinne	76	24	17	24
15–39 år	61	23	19	2
40–59 år	83	29	18	23
Over 60 år	81	20	15	20
Finnmark	83	38	16	20
Troms	77	21	16	23
Nordland	82	25	18	25
Resten av landet	73	20	17	22
Samisktalende	87	37	18	22
Ikke-samisktalende	69	14	17	23

Tabellen viser andelen målt i prosent som har sett ett eller flere av NRK Sámi Radios tv-programmer i løpet av de siste 30 dagene, i tillegg til antall ganger i løpet av siste uke.

Kilde: NRK Sámi Radios brukerundersøkelse 2009

2.3.1.4 Radiotilbud

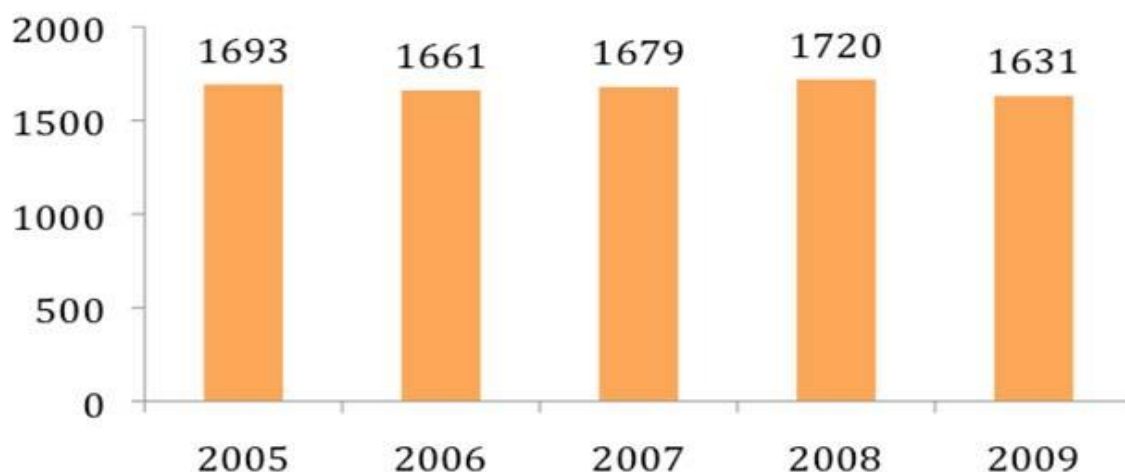
Selv om det er tv-sendingene som synes å ha størst oppslutning blant Sameradioens medietilbud, er det radiosendingene som på mange måter har spilt hovedrollen i etableringen av et samisk medietilbud. Fremdeles er det et betydelig bredere tilbud på radiosiden enn på tv-siden når det gjelder både tidsskjema og tematisk fordeling.

NRK Sámi Radio har daglige radiosendinger på det analoge FM-nettet nord for Saltfjellet og i Oslo store deler av hverdagen, samt en halvtimes sending på riksnettet. I helgene og på helligdager har Sameradioen sendinger på én time hver av dagene. I tillegg er det døgnkontinuerlige sendinger på Internett og det digitale DAB-nettet, der man utenom sendingene på det analoge nettet finner en kombinasjon av repriser, musikk og lettere underholdning. Sendingene er i all hovedsak på nordsamisk, utenom en femminutters daglig nyhetssammenfatning på norsk. I tillegg sendes 15 minutters programmer på henholdsvis lule- og sørsamisk to ganger i uken.

2.3.1.5 Stabil radiosendeflate

Siden 2005 har det totale radiotilbudet vært stabilt på mellom 1 630 og 1 720 timer årlig, noe som gir et gjennomsnitt på nærmere 5 timer daglig.

Figur 2.5 NRK sáme Radio - radiosendinger

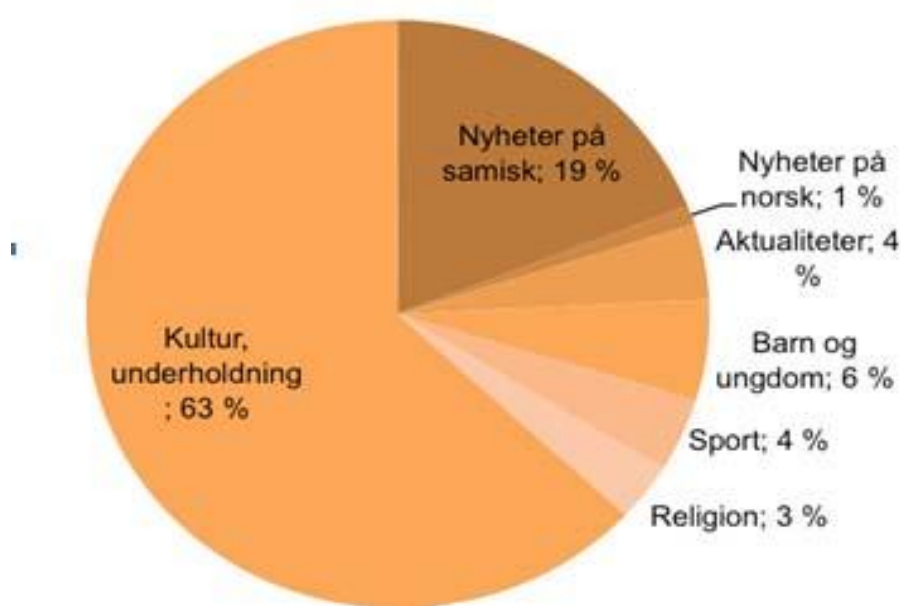

Totalt antall timer radiosendinger årlig ved NRK Sámi Radio.

Kilder: NRKs årsrapporter 2005–2009

Innholdsmessig dominerer kultur og underholdning, som står for 63 % av sendeflaten. Dette dreier seg i hovedsak om den daglige morgensendingen "Buorre idit Sápmi" og ettermiddagssendingen "Rádiosiida". Disse består av en blanding av intervjuer og studiopprat om populære temaer, lette reportasjer, samt en relativt stor andel musikk. Deretter kommer nyheter, som står for hver femte sendetime. Aktualiteter, barne- og ungdomsprogrammer, sport og religion er jevnt fordelt på mellom 3 % og 5 %.

Figur 2.6 Tematisk fordeling av radiosendinger 2009

Prosentvis fordeling av NRK Sámi Radios radiosendinger i 2009 etter tema. Kilde: NRKs årsrapport 2009.

2.3.1.6 Solid lytteroppslutning

NRK Sámi Radio har en solid lytteroppslutning i den samiske befolkningen. Ikke uventet er det flest samiskspråklige og bosatte i Finnmark som hører på Sameradioen, noe som trolig har sammenheng med at hoveddelene av sendingene er på nordsamisk og dermed utilgjengelige for dem som ikke behersker språket.

Det har ikke vært mulig å få tak i data som viser det totale lytterantallet for NRK Sámi Radios radiosendinger. Imidlertid viser Sameradioens brukerundersøkelse at innmeldte i Sametingets valgmannstall ofte hører på Sameradioens sendinger, selv om andelen er noe lavere enn andelen som får med seg tv-sendingene. Like under halvparten (49 %) svarte at de

hadde hørt på radiosendingene i løpet av de siste 30 dagene, mens 37 % sa at de hadde hørt på den siste uken. 9 % svarte at de hadde hørt på Sameradioen hver dag den siste uken.

Det går et markant skille mellom samisk- og ikke-samiskspråklige. Blant de samiskspråklige svarer hele 65 % at de har hørt på Sameradioen den siste måneden, mens 15 % sier at de har lyttet til kanalen hver dag den siste uken. Én av tre (34 %) ikke-samiskspråklige angir at de har vært innom kanalen minst én gang i løpet av den siste måneden. 22 % svarer at de har hørt på kanalen i løpet av den siste uken, men bare 5 % har vært innom kanalen mer enn to dager den siste uken.

Geografisk skiller Nordland seg negativt ut. Her har bare 37 % har vært innom kanalen i løpet av den siste måneden. Troms skiller seg også negativt ut når man ser på den siste uken. Der svarer to av tre at de ikke har lyttet til Sameradioen den siste uken, mens bare 3 % har lyttet til Sameradioen daglig den siste uken. På den annen side er Finnmark det fylket hvor folk hører oftest på Sameradioen. Her svarer hver femte (18 %) at de hørte på Sameradioen hver dag den siste uken.

Tabell 2.2 Lytteroppslutning om NRK Sámi Radios radiotilbud (2009)

	Siste 30 dager	Antall dager siste uke		
		5-7	3-4	1-2
Totalt	49	12	8	18
Mann	50	10	10	15
Kvinne	49	14	11	31
15-39 år	42	3	6	20
40-59 år	52	14	8	18
Over 60 år	50	14	10	17
Finnmark	55	23	6	17
Troms	51	4	3	19
Nordland	37	10	7	7
Resten av landet	48	7	8	20
Samisktalende	63	29	9	15
Ikke-samisktalende	34	12	2	9

Tabellen viser andelen målt i prosent som svarte at de hadde lyttet til NRK Sámi Radios radiosendinger én eller flere dager i løpet av de siste 30 dagene, i tillegg til antall dager i løpet av siste uke.

Kilde: NRK Sámi Radios brukerundersøkelse 2009

Skogerbøs undersøkelse fra 2000 viste et langt skjevere bilde enn Sameradioens brukerundersøkelse, selv om resultatene av metodiske årsaker ikke lar seg sammenligne direkte. I hennes undersøkelse kom det frem at NRK Sámi Radio hadde størst oppslutning i Kautokeino og Karasjok, der henholdsvis 68 % og 71 % oppga at de hørte på kanalen ofte (mer enn én gang i uken). 80 % svarte at kanalen var deres viktigste kilde til informasjon om samiske spørsmål. Ved kysten i Vest-Finnmark og Nord-Troms, samt i Sørsameområdet, var imidlertid oppslutningen betraktelig lavere. I Porsanger sa bare 10 % at de hørte på Sameradioen ofte, mens tilsvarende tall i Alta/Kvalsund var 18 %, i Nord-Troms 17 % og i Sørsameområdet 17 %. Til sammenligning svarte 91 % av respondentene i Alta/Kvalsund at de lyttet til NRKs distriktssendinger ofte. Denne skjevfordelingen var så sterk at Skogerbø skrev: "Forskjellen mellom NRK Sámi Radios posisjon i Karasjok og Kautokeino, og i alle andre valgkretser, er imidlertid så stor at det er nærliggende å tro at radioene sannsynligvis fungerer som distriktssending for dette området mer enn som radio for den samiske befolkningen som helhet." (Skogerbø 2000:92).

Det er ikke mulig ut fra det tilgjengelige materialet å avvise eller bekrefte om denne påstanden fremdeles er gyldig. Likevel viser Sameradioens brukerundersøkelse at Sameradioen fremdeles har høyest oppslutning i Finnmark, selv om forskjellene ikke er like dramatiske som i Skogerbøs undersøkelse fra 2000. Blant annet viser resultatene en større oppslutning sør for Finnmark og blant ikke-samiskspråklige enn i Skogerbøs rapport. Dette kan muligens forklares av flere forhold. I 2005 begynte Sameradioen med daglige nyhetssendinger på norsk over riksnettet, samtidig som lokalkontorene i Snåsa og Tysfjord er blitt styrket (fra én til to journalister på hvert kontor). Dessuten har det skjedd en viss revitalisering av samisk språk, noe som kan ha gjort sendingene tilgjengelige for et større publikum. I sum kan dette ha ført til at sendingene oppfattes som mer relevante for flere utenfor Indre Finnmark. Imidlertid skyldes nok forskjellige resultater for en stor del også metodiske forskjeller i undersøkelsene.

2.3.2 Radio Norge

Den riksdekkende kommersielle radiokanalen Radio Norge er i sin sendekonsesjon forpliktet til å tilby innhold særlig rettet mot den samiske befolkningen. Ifølge konsesjonen skal den ha daglige nyhetssendinger på samisk, samt daglige analyser/kommentarer om samiske forhold på norsk. Samlet gir dette en forpliktelse til minst 30 timer årlig sendetid med daglige sendinger.

Kanalen løser dette i praksis ved å ha en samiskspråklig ansatt som produserer daglige nyhetssendinger på samisk. I all hovedsak betyr dette at kanalens norske nyhetsproduksjoner oversettes til samisk og leses i studio som bulletiner. Sendingen har en varighet på 2 minutter. I tillegg har kanalen ifølge hjemmesiden et ukentlig aktualitetsprogram på 15 minutter om samiske temaer.

Medietilsynet har imidlertid gjentatte ganger gitt kanalen kritikk for ikke å oppfylle konsesjonskravene. Tabell 3 viser at kanalen ikke har oppfylt kravet om 30 timer daglige sendinger en eneste gang siden 2004. I tillegg har kanalen fått kritikk for valg av utilgjengelige sendetidspunkter. I desember 2008 mottok Radio Norge en advarsel fra Medietilsynet fordi nyhetssendingen ble sendt kl 00.15. I Kringkastingsrapporten 2009 skriver Medietilsynet: "Når dette tilbudet gjennomgående er lagt til svært perifere sendeflater, kan således ikke Radio Norge sies å ivareta dette programkravet." (s. 80). Sendetidspunktet ble senere flyttet, og sendes nå kl 22.00.

Allmennkringkastingsrapporten for 2009 har ikke vært tilgjengelig.

Tabell 2.3 Radio Norge – forpliktende programleveranser
Antall timer med daglige sendinger for den samiske befolkningen

Søknad	2004	2005	2006	2007	2008
30	9	28	23	11	22

Kilde: Medietilsynet 2009

2.3.3 P4

Også P4 har konsesjon om riksdekkende radiosendinger – med noe lavere dekning og mindre strenge konsesjonskrav. Kanalen løser dette gjennom et

samarbeid med den samiskspråklige nærradiostasjonen Guovdageainnu Lagas Radio (GLR), som produserer nyhetssendingene. Ifølge konsesjonen er kanalen forpliktet til å sende minst 400 sendinger i året, og samlet minst 20 timer med daglige sendinger. Dette har kanalen klart å overholde både i 2007 og 2008, og Medietilsynet hadde i 2008 ingen merknader.

Tabell 2.4 P4 – nyheter på samisk

Søknad	Antall		Søknad	Sendetimer	
	2007	2008		2007	2008
400	634	674	20	23	23

Kilde: Medietilsynet 2009

2.4 Avistilbud

Det samiske avistilbudet består i hovedsak av de to samiske dagsavisene Ságat og Ávvir. Disse defineres her som samiske aviser fordi de mottar pressestøtte av Kulturdepartementet, og fordi de har et rent samisk fokus. I tillegg publiserer Lokalavisa NordSalten, som også mottar støtte over statsbudsjettet, enkeltsider på lulesamisk. Dessuten utkommer ungdomsmagasinet Š, tidsskriftet Nuorttanáste og kvinnemagasinet Gábá med faste utgivelser som får finansiell støtte fra Sametinget. Disse er imidlertid ikke inkludert i denne artikkelen av hensyn til tilgjengelige data.

Ságat utgis i hovedsak på norsk, med noen få innslag av samiskspråklige tekster. Avisen har det høyeste opplagstallet av de to samiske dagsavisene og et noe større dekningsområde. Den har hovedkontor i Porsanger og distriktskontorer i Deatnu/Tana og Evenášši/Evenes, samt journalister med tilhold i Kárášjohka/Karasjok, Romsa/Tromsø, Snåase/Snåsa og Sør-Norge. Avisen ble etablert i 1956, med bakgrunn i "Utvalget for samisk avis", nedsatt av Finnmark fylkesting (sagat.no). Avisen er i dag eid av kommuner og fylkeskommuner (ca. 47 %), samiske kulturorganisasjoner (ca. 10 %) og private aksjonærer (ca. 43 %, ingen med en høyere eierandel enn 4 %). Ságat har ifølge hjemmesiden 24 ansatte.

Ávvir skriver på nordsamisk og har hovedkontor i Guovdageaidnu/Kautokeino og Kárášjohka/Karasjok, samt distriktskontorer i Deatnu/Tana og Romsa/Tromsø. Avisen ble til gjennom fusjonen mellom de tidligere avisene Min Áigi og Áššu, og ble første gang

utgitt 6. Februar 2008. *Min Áigi* var i sin tid en videreføring av *Sámi Áigi*, som gikk konkurs i 1993. *Sámi Áigi* ble etablert i 1979 og var ifølge Ottosen et "ektefødt barn av den nye samiske mobiliseringen fra 1970- og 1980-årene" (Ottosen 1996:478). Etter konkursen i 1993 overtok *Min Áigi* konkursboet. Samme år ble *Áššu* etablert for å skape "et journalistisk alternativ til *Min Áigi*" (Skogerbø, 2000).

Ávvir er eid av *Altaposten* (33 %) og *Finnmark Dagblad* (33 %), samt *Norske Reindriftsamers Landsforbund* og *Indre Finnmark investeringsselskap* (til sammen 33 %). På hjemmesiden er det per juni 2010 oppført 19 ansatte.

2.4.1 Økt opplag for *Ságat* – nedgang for samiskspråklige aviser

Landslaget for lokalaviser og Mediebedriftenes Landsforening publiserer årlig opplagstall som omfatter både *Ságat* og *Ávvir*. Opplagstallet angir antall eksemplarer som i gjennomsnitt blir solgt gjennom abonnement og løssalg per utgivelse i løpet av et år.

Opplagstallene viser at *Ságat* er klart størst av de to samiske dagsavisene, over dobbelt så stor som *Ávvir*. Avisen har hatt en rimelig sterk vekst siden begynnelsen av 2000, på tross av at de samlede opplagstallene i Norge har falt i samme periode. Samtidig har *Ávvir* i svært liten grad klart å fange opp det samlede opplaget som forgjengerne *Min Áigi* og *Áššu* hadde, og hadde i 2009 et opplag som knapt var større enn det *Min Áigi* alene hadde før fusjonen i 2008.

Tabell 2.5 Opplagstall

Avis	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Áššu</i>	969	1003	1129	1117	1084	1021	975	1008	-	-
<i>Min Aigi</i>	964	1142	1197	1072	1211	1179	1177	1104	-	-
<i>Ávvir</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1204	1204
<i>Ságat</i>	2379	2425	2427	2507	2501	2407	2523	2717	2722	2728
Totalt	4312	4570	4753	4696	4796	4607	4675	4829	3926	3932
<i>Min Áigi</i> + <i>Áššu</i>	1933	2145	2326	2189	2295	2200	2152	2112	-	-

Kilder: Sigurd Høst (2010) fra Mediebedriftenes Landsforening og Landslaget for lokalaviser

Det totale opplaget for de to samiske dagsavisene var i 2009 på 3 932 eksemplarer. Til sammenligning var det gjennomsnittlige opplaget for norske aviser på 11 818 i 2009. Det samlede opplagstallet var på nivå med året før, men markant lavere enn i 2007, da det samlede opplaget falt med 18,7 %, fra 4 829 til 3 926 eksemplarer.

Fallet skyldes først og fremst at opplaget i Ávvir var betydelig lavere enn det forgjengerne Áššu og Min Áigi hadde før fusjonen. I 2007 hadde de to avisene et samlet opplag på 2 112 eksemplarer, mens Ávvir hadde 1 204 i 2009, en nedgang på 43 %. Ávvir solgte etter fusjonen bare 100 flere eksemplarer enn det Min Áigi alene gjorde i 2007.

Hva som er årsaken til dette, er vanskelig å fastslå. Det er ifølge Ávvir² heller ikke blitt gjort en spesifikk analyse av dette. Avisen uttrykker imidlertid at enkelte lesere hadde tilgang til begge avisene før fusjonen, og at de gikk over til å kjøpe én avis i stedet for to som tidligere. I tillegg har man fått tilbakemeldinger om at en del savner mer lokalstoff om hjemstedet sitt.

En rimelig (del)forklaring kan være at Áššu og Min Áigi hadde til dels svært forskjellige profiler og henvendte seg til ulike lesergrupper. Skogerbø (2000) observerte at Áššu fokuserte sterkt på kultur, reindrift og lokalstoff fra Kautokeino, mens Min Áigi dekket et bredere saksområde med større vekt på generell samepolitikk og hadde en større geografisk rekkevidde. Enkelte lesere kan dermed ha følt at den nye avisen ikke sammenfalt med deres preferanser, og at de dermed ikke gikk over til å lese Ávvir.

Samtidig som utbredelsen av det samiskspråklige avistilbudet ser ut til å ha stagnert, har opplaget til den norskspråklige avisen Ságat økt markant siden år 2000. Ságat har i perioden økt opplaget med 14,7 %, som er relativt høyt tatt i betraktning at det totale opplagstallet i Norge falt med 15,5 % i samme periode (Sigurd Høst, 2010).

Sannsynligvis er det flere årsaker til Ságats vekst. De omfatter trolig både ytre samfunnsforhold og interne kvaliteter ved selve avisen og redaksjonen. Et punkt det likevel er verdt å bite seg merke i, er at Ságat skriver på norsk og dermed ikke møter de samme språklige barrierene som Ávvir. Avisen kan dermed henvende seg til den store delen av den samiske befolkningen som ikke behersker samisk, samtidig som den i større grad har mulighet til å henvende seg til et ikke-samisk publikum som interesserer seg for

²Ifølge sjefredaktør Sara Beate Eira i telefonsamtale.

samiske forhold. Daværende redaksjonssekretær i Ságat, Oddgeir Johansen, sa i et intervju med Eli Skogerbø i 1999: "Avisen skal være et tilbud til de mange samer som ikke snakker samisk eller leser samisk, og til ikke-samer som er interessert i samepolitikk." Isolert kan opplagstallene gi støtte til at Ságat har lyktes med denne strategien. I perioden etter årtusenskiftet har det vært en relativt sterk samisk bevisstgjøring, noe som blant annet reflekteres gjennom økningen i Sametingets valgmanntall. Ifølge Sametinget økte valgmanntallet med 40 % fra valget i 2001 til 2009-valget – fra 9 921 til 13 890 innmeldte. Samtidig har flere samiske spørsmål vært gjenstand for allmenn debatt, særlig i Finnmark. Innføringen av finnmarksloven og arbeidet med den nye mineralloven er eksempler på saker som har skapt stort engasjement, og det kan være grunn til å tro at mange som interesserer seg for slike spørsmål, finner informasjon gjennom Ságat. I tillegg viste Skogerbøs analyse fra 2000 at Ságat hadde en relativt lav oppslutning i hjemkommunen Porsanger.

2.4.2 Avisenes oppslutning

Det er ikke blitt gjennomført noen omfattende offentlige leserundersøkelser siden Skogerbøs rapport (2000). Denne rapporten viste imidlertid at det som i dag utgjør de samiske dagsavisene (Ságat, Min Áigi og Áššu), den gang i hovedsak ble lest i Finnmark.

Særlig gjaldt dette de samiskspråklige avisene, som hadde sin hovedtyngde i Indre Finnmark. Andelen som oppga at de leste Min Áigi ofte (to eller flere ganger i uken), var henholdsvis 62 % og 38 % i Karasjok og Kautokeino, mens tilsvarende for Áššu var 24 % og 63 %. I Tana og Sør-Norge oppga dessuten henholdsvis 18 % og 15 % at de leste Min Áigi ofte.. I de øvrige områdene var dette tallet på rundt 10 % eller under. Særlig lavt var det i Midtre-Nordland, Sørsameområdet, Porsanger og Nord-Troms. I disse områdene oppga fire av ti at de aldri leste avisene.

Ságat hadde en god del bredere leseroppslutning, men med hovedvekt på Finnmark, særlig Tana, hvor hele 66 % svarte at de leste avisen ofte. Avisen hadde imidlertid svakest oppslutning i Sørsameområdet, hvor bare 7 % svarte at de leste avisen ofte, i tillegg til at bare 59 % leste den en sjelden gang (to–fem ganger i måneden eller sjeldnere).

Det er ikke mulig å si noe om hvorvidt dette er gyldig i dag, og det er ønskelig med en ny undersøkelse for å teste i hvilken grad hele den samiske befolkningen har et samisk avistilbud.

2.4.3 Avisenes rammevilkår

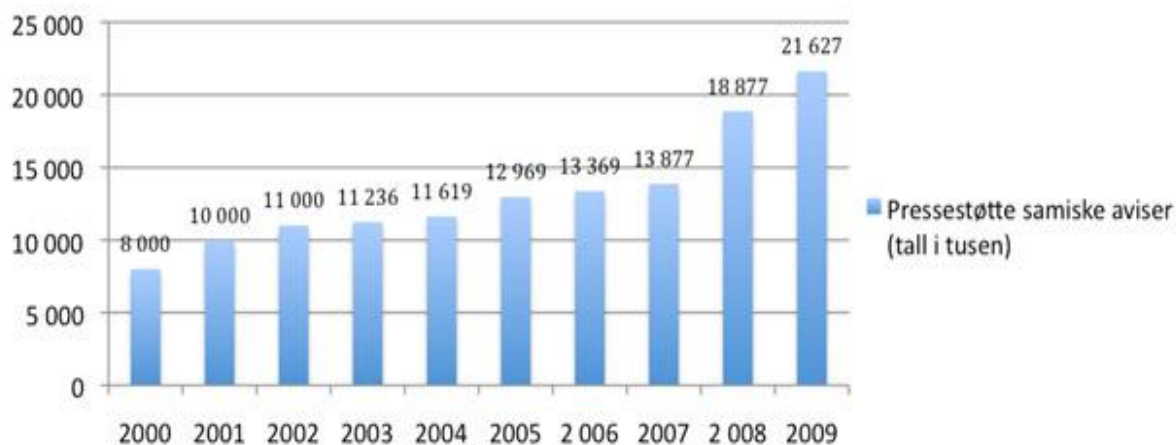
Markedet for de to samiske dagsavisene er sterkt begrenset, og det er vanskelig for avisene å gi et adekvat tilbud på kommersiell basis. Avisene dekker forholdsvis store områder, der begge har etablert flere lokalkontorer, uten at de har større opplag enn små norske lokalaviser. I tillegg skaper samisk språk merarbeid i form av oversetting, særlig for Ávvir, som utelukkende skriver på samisk.

Avisene er derfor avhengige av den offentlige pressestøtten. I 2009 var denne på totalt 21,6 millioner kroner. Formålet med pressestøtten er at "tilskuddet til samiske aviser og samisk språklige avissider skal legge til rette for demokratisk debatt, meningsdanning og språkutvikling i det samiske samfunnet." (Forskrift om tilskudd til samiske aviser.)

Pressestøtten har de siste årene økt betraktelig. Siden år 2000 har den totale bevilgningen økt fra 8 millioner kroner til 21,6 millioner kroner. Særlig var det en solid økning fra 2007 til 2008, da pressestøtten økte fra 13,9 millioner kroner til 18,9 millioner kroner. Dette ga rom for at både Ságat og Ávvir kunne øke tallet på utgivelser til fem ganger i uken. Tidligere utkom Ságat tre ganger ukentlig, mens både Min Áigi og Áššu ble utgitt to ganger.

Støtten fordeles gjennom et grunntilskudd som deles likt mellom de støtteberettigede, samt et variabelt tilskudd som gis på grunnlag av antall sider på samisk. Dette medfører at Ávvir får mer i støtte enn Ságat. I 2009 mottok Ávvir 12,3 millioner kroner, mens Ságat fikk 9 millioner kroner. I tillegg mottok Nuorttanáste 250 000 kroner og Lokalavisa NordSalten 378 000 kroner i støtte.

Figur 2.7 Pressestøtte samiske aviser (tall i tusen kroner)

Støtte til samiske aviser.

Kilde: Statsbudsjettet 2001–2010

Tabell 2.6 Fordeling av pressestøtte

	2005	2006	2007	2008	2009	2010**
Min Áigi	4 315	4 518	5 120			-
Áššu	4 544	4 523	4 737			-
Avvir				10 579	12 208	-
Ságat	3 819	3 944	4 106	7 671	8 986	-
Nuorttanáste		250	250	250	*	-
Lokalavisa						-
NordSalten		134	140	378		
Totalt	12 969	13 369	13 877	18 877	21 627	22 317

Kilde: Medietilsynet

**Støtte til Nuorttanáste er fra 2009 overført til Sametinget.*

2.5 Internett

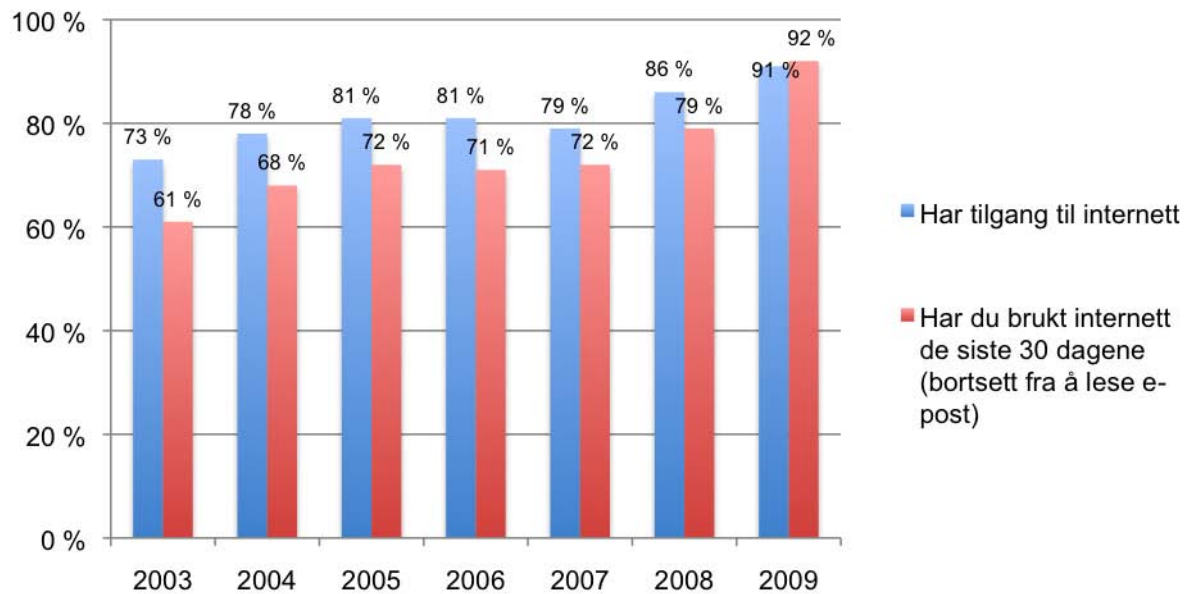
En av de mest markante og interessante trendene i medieverdenen er den raske fremveksten av Internett som mediearena. Dette er en trend som vi også ser i den samiske befolkningen.

Tilgang til og bruk av Internett er målt i NRK Sámi Radios brukerundersøkelse. I 2003 oppga tre av fire at de hadde tilgang til Internett, mens andelen i 2009 hadde vokst til 91 %. Samtidig svarte 92 % at de hadde brukt Internett i løpet av de siste 30 dagene, mens bare 61 % svarte det samme i 2003. Dette indikerer at Internett er et medium som er blitt svært utbredt i den samiske befolkningen.

Satsingen på Internett har da også vært stor i de samiske medieinstitusjonene. Både NRK Sámi Radio, Ságat og Ávvir tilbyr kontinuerlige oppdateringer av nyheter og aktualitetsstoff på sine internettsider. I NRK Sámi Radios undersøkelse svarer én av tre at de har besøkt Sameradioens hjemmesider i løpet av den siste måneden, mens tilsvarende tall i 2003 var 9 %. 22 % svarte at de hadde vært innom hjemmesiden minst én gang den siste uken, og 20 % hadde vært innom siden daglig den siste uken. Andelen som oppgir enten Sámi Radio eller en av avisenes internettsider som sin viktigste kilde til informasjon, er også i vekst og var i 2009 på 8 %. Dersom man også hadde inkludert sosiale medier, som for eksempel Facebook, ville andelen sannsynligvis vært enda større.

Det er særlig de yngre som bruker Internett. I Sameradioens undersøkelse fra 2009 var det signifikant flere i den yngste gruppen (15–39 år) som oppga både NRK Sámi Radios nettsider og de samiske avisenes hjemmesider som sin viktigste kilde til informasjon. I denne gruppen oppga 13 % Sameradioens nettsider, mens tilsvarende for den eldste gruppen (over 60 år) var 4 %. Blant de yngste svarte dessuten 7 % samiske aviser på nett, mens bare 1 % av dem over 40 år oppga dette.

Figur 2.8 Tilgang til Internett

Kilde: NRK Sámi Radios brukerundersøkelser 2003 –2009. I 2007 og 2008 tok undersøkelsen ikke utgangspunkt i Sametingets valgmannstall, og er dermed ikke direkte sammenlignbart med øvrige år.

2.6 Konklusjoner

De samiske mediene har vist en solid utvikling siden årtusenskiftet i form av økt sendetid i radio og tv, økte avisutgivelser og økte rammebetingelser for samiske aviser.

NRK Sámi Radio har i denne perioden styrket sin posisjon i den samiske befolkningen som det foretrukne medievalget om samiske forhold. Sameradioens brukerundersøkelse viser at seks av ti spurte oppga ett av sameradioens tilbud som den beste kilden til informasjon om samiske spørsmål. I 2005 var tilsvarende andel på 34 %. Samtidig har andelen som oppgir enten lokalaviser eller NRKs distriktssendinger sunket fra henholdsvis 16 % og 19 % til 5 % og 8 %. Dette indikerer at Sameradioen i dag når frem til en bredere del av den samiske befolkningen enn tidligere, på bekostning av ikke-samiske lokalmedier.

Det kan dessuten synes som om tv-tilbudet har styrket seg særlig. NRK Sámi Radio har siden 2005 mer enn doblet sin totale sendetid på tv – fra 119,5 til 248 timer i 2009. Samtidig oppnår kanalens tv-tilbud relativt høye seertall, sammenlignet med for eksempel antall innmeldte i Sametingets valgmannstall. Dette forteller at sendingene sannsynligvis ses av et betydelig antall ikke-samer.

Sameradioens brukerundersøkelse viser at tv-sendingene også har en stor appell i store deler av den samiske befolkningen. Selv om det er et flertall blant samiskspråklige og bosatte i Finnmark som følger med på disse sendingene, har over sju av ti i de øvrige områdene sett minst én av sendingene i løpet av de siste 30 dagene. Reduserte språkbarrierer i form av norske undertekster, samt fordelen av å dekke samtlige husstander i Norge, gjør at Sameradioens tv-tilbud er i en særstilling når det gjelder å nå frem til både norske og samiske målgrupper. Den store oppslutningen indikerer at tv-sendingene er det medietilbudet som kanskje i størst grad fungerer som et allsamisk medietilbud.

Det kan imidlertid se ut som om samer bosatt utenfor Finnmark er mindre aktive brukere av samiske medier enn samer i Finnmark. Dette har sannsynligvis sammenheng med at størstedelen av medietilbudet er på nordsamisk. Dermed har nordsamisktalende et klart sterkere medietilbud enn den øvrige samiske befolkningen. Selv tilbudet til ikke-samiskspråklige er bedret gjennom blant annet etableringen av Oddasat og NRK Sámi Radios norskspråklige internettsider. Særlig har Sameradioens tv-tilbud en sterk appell også til ikke-samiskspråklige.

På avissiden er det Ságat som har klart størst dekning, med et opplag som er dobbelt så stort som samiskspråklige Ávvir. Ságat har økt sitt opplag med 14,7 %. Fremgangen kan ha sammenheng med at Ságat henvender seg til et ikke-samisktalende publikum, samtidig som det har skjedd en bevisstgjøring av samisk identitet i perioden. I tillegg har det i perioden vært flere debatter omkring samiske rettighetsspørsmål som har skapt et stort engasjement. Imidlertid er det ikke siden Skogerbøs rapport i 2000 gjort omfattende leserundersøkelser som kunne testet en slik påstand.

Ávvir har på den annen side ikke klart å fange opp det totale opplagstallet til forgjengerne Min Áigi og Áššu. Opplagstallet til Ávvir i 2009 var bare 100 høyere enn det Min Áigi hadde året før fusjonen i begynnelsen av 2008. Dette er en ganske markant nedgang, som sannsynligvis innebærer at antall lesere av samiskspråklige aviser har gått tilbake siden fusjonen. Dette må sies å være en uønsket utvikling, da et av målene for den offentlige pressestøtten er å styrke det samiske språket.

Internett er i rask fremgang, særlig blant de yngre brukerne. Ni av ti spurte i Sameradioens brukerundersøkelser hadde i 2009 tilgang til Internett, hvorav samtlige hadde brukt mediet den siste måneden. Både Sameradioens og de samiske avisenes hjemmesider øker dessuten i popularitet som en viktig kilde til informasjon om samiske spørsmål. Det finnes imidlertid mangelfulle data om hvordan samer bruker øvrige medietilbud på Internett, som for eksempel sosiale medier.

Kilder

Litteratur

- Skogerbø, Eli (2000) *Samiske medier. Innhold, bruk og rammevilkår.* Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo.
- Høst, Sigurd (2010) *Avisåret 2009.* Høgskulen i Volda.

Offentlige rapporter

- NRK Årsrapporter 2005–2009.
- Medietilsynet Årsrapporter 2001–2008.
- Medietilsynet Allmennkringkastingsrapporten 2008.

Data på forespørsel

- Medietilsynet Fordeling av pressestøtte.
- NRK Sámi Radio Sameradioens brukerundersøkelse 2005–2009.

Internett

- www.nrk.no
- www.avvir.no
- www.sagat.no

3 Valgmanntall og valgdeltakelse ved sametingsvalgene i Norge 1989–2009

Torunn Pettersen

Forsker, Sámi allaskuvla / Samisk høgskole

Stipendiat, Senter for samisk helseforskning, Universitetet i Tromsø

Sammenfatning

Sametingets valgmanntall som helhet økte fra 5 500 i 1989 til nesten 14 000 i 2009. Økningen utgjorde om lag 150 %. Målt i rene tall var økningen spesielt stor foran valget i 2005. På valgkrets nivå har valgmanntallets størrelse og utvikling vist store variasjoner ved alle valg. I 2009 var det 109 av landets 430 kommuner som var helt uten personer med stemmerett ved sametingsvalg. I 26 kommuner var det mer enn 100 i valgmanntallet, mens det i 7 kommuner var mer enn 500. Det var 55 kommuner som hadde minst 30 innmeldte i manntallet. 88 % av alle manntallsregistrerte var bosatt i en av disse 30 kommunene.

Helt siden det første sametingsvalget er det kommunene Kautokeino og Karasjok som har hatt flest manntallsregistrerte på kommunenivå. Spesielt stor økning har manntallet hatt i kommunene Tromsø og Alta; siden 1989 har begge økt med om lag 800 personer eller nesten 600 %. I 2009 hadde Oslo det syvende største kommunevise valgmanntallet. Over tid er det en stadig større andel av de innmeldte i Sametingets valgmanntall som er bosatt sør i landet og/eller i bykommuner. Det har vært registrert få eksplisitte utmeldinger av valgmanntallet.

Alderssammensetningen i valgmanntallet viser at andelen innmeldte over 50 år er økende. Kjønnfordelingen viser at mennene fremdeles er i flertall – manntallets kvinneandel var i 2009 på 47 %. Kvinneandelen er imidlertid økende i de yngre årskullene. I 2009 var den på 55 % i aldersgruppen 18–30 år.

I 1989 var valgdeltakelsen ved sametingsvalget 78 %. Alle senere valg har hatt lavere prosentvis deltakelse. På grunn av økningen i valgmanntallet har likevel antall personer som har stemt, steget fra valg til valg. I 2009 var det en samlet valgdeltakelse på 69 %, mens den kretsvisе deltakelsen varierte mellom 78 % i Østre valgkrets og 54 % i Sør-Norge valgkrets.

3.1 Introduksjon

Sametinget i Norge er et representativt politisk organ, valgt av og blant samer. Dets arbeidsområde er alle saker som etter tingets oppfatning særlig berører den samiske folkegruppe. Valgbare og stemmeberettigede er de samer som har valgt å melde seg inn i et særskilt valgmanntall som er opprettet for dette formål – *Sametingets valgmanntall*.

Kriterier for innmelding i Sametingets valgmanntall er i henhold til samelovens § 2-6 at man avgir erklæring om at man oppfatter seg selv som same, samt at man selv eller minst én forelder, besteforelder eller oldeforelder bruker / har brukt samisk som hjemmespråk (sameloven, 1987). Sametinget i Norge ble etablert i 1989. Siden da har det vært avholdt seks valg. Valg til Sametinget foregår samtidig med valg til Stortinget, og valgårene har vært 1989, 1993, 1997, 2001, 2005 og 2009.

De fem første sametingsvalgene ble gjennomført etter en ordning der landet var inndelt i 13 valgkretser som hver valgte inn tre representanter, med unntak av 2005, da det i tillegg ble valgt inn fire utjevningsmandater som ble fordelt til de fire kretsene med flest avgitte stemmer. Det utviklet seg imidlertid etter hvert en stigende misnøye med vedvarende store forskjeller i hvor mange stemmer som krevdes for å få inn mandater i de ulike valgkretsene (ved valget i 2005 var ytterpunktene 63 stemmer per mandat i kretsen Nordre Nordland og 277 stemmer per mandat i kretsen Kautokeino). Denne forskjellen kom av at det helt siden det første valget i 1989 hadde vært stor ulikhet i antall innmeldte i Sametingets valgmanntall i de respektive valgkretsene. Valgkretsene var også av svært ulik størrelse geografisk – fra to kretser bestående av én kommune til én krets bestående av nesten hele Sør-Norge. En annen type misnøye relatert til valgordningen fram til 2005 var at stadig flere opplevde det som mer og mer problematisk at det kunne ta mange dager å få klart et foreløpig valgoppgjør.

Etter valget i 2005 tok Sametinget initiativ til å få revidert eksisterende valgordning (Sametinget, 2007). Endringene som ble vedtatt, medførte blant annet at da det sjette sametingsvalget ble avholdt i 2009, var antall valgkretser redusert til syv.¹ Samtidig ble det lagt inn en fleksibilitet når det gjaldt hvor mange representanter som skulle velges inn fra hver krets. Dette antallet baseres nå på kretsens relative manntallsstørrelse ved foregående valg, men det skal uansett være minst to mandater fra hver krets. Totalt skal det velges 39 representanter, det vil si samme antall som i opprinnelig valgordning (med unntak av i 2005, da antallet var 43 på grunn av fire utjevningsmandater).

¹Oversikt over valgkretsene etter henholdsvis gammel og ny ordning finnes i dette kapitlets vedlegg A og B.

For å bidra til at opptellingen av stemmene skal gå raskere, innebærer den nye valgordningen også at det kun er lov å forhåndsstemme i kommuner som har færre enn 30 innmeldte i manntallet.² En slik begrensning berører likevel bare et mindretall av de stemmeberettigede ettersom de fleste manntallsregistrerte er bosatt i kommuner som har mer enn 30 innmeldte.

3.1.1 Datautfordringer, kildebruk og struktur

Til tross for at det i løpet av en tjueårsperiode har vært gjennomført seks sametingsvalg, finnes det lite systematisert og dokumentert kunnskap om disse valgene. Det har også vært problematisk å få tak i relevante grunnlagsdata. Riktignok utga Sametinget etter hvert av de fire første valgene en trykt publikasjon kalt *Sametinget i navn og tall*, men innholdet varierte i omfang, og tallene var ikke alltid kvalitetssikret. Tallene var heller ikke tilgjengelige i elektronisk format.

I de senere år er datasituasjonen blitt merkbart forbedret. Fra og med valgåret 2005 er det Statistisk sentralbyrå som har ansvar for å utarbeide offisiell valgstatistikk for sametingsvalg, samt for å publisere denne via nettet. Fra samme tidspunkt har Sametinget hatt ansvar for selve føringen av valgmanntallet. På det grunnlag har Sametinget på eget nettsted publisert kretsvis informasjon om manntallets størrelse og kjønnsfordeling per kommune for valgene i 2005 og 2009.

I 2008 ble det igangsatt et samisk valgforskningsprogram med hovedfinansiering fra Norges forskningsråd. Valgforskningsprogrammet omfatter både en dokumentasjonsdel og en forskningsdel. I tillegg er det en intensjon å bidra til utvikling av en spesifikk sametingsrelatert valgforskningskompetanse. Det foreliggende kapittelet har sitt utspring i et av valgforskningsprogrammets delprosjekter.

Hensikten med kapittelet er å presentere og kommentere et sett tabeller og figurer som kan bidra til å gi et overblikk over manntallsutvikling og valgdeltakelse ved de seks sametingsvalgene så langt. Fordi det altså ble gjort en omfattende endring i valgordningen etter valget i 2005, blir forhold som spesifikt angår 2009-valget, gjennomgående omtalt for seg.

²Begrunnelse for at grensen er satt ved 30, framgår i kap. 5.3.2 i fagutvalgets rapport (Sametinget, 2007).

Både Sametingets og SSBs data om sametingsvalg har utgjort kilder i arbeidet med kapittelet. Noen tallsett har Sametinget stilt til disposisjon i elektronisk filformat. I tillegg har det vært nødvendig å benytte sametingsinterne arbeidsdokumenter for valgene 1989–2001. Dette har først og fremst vært en rapport som Sametingets eget valgregelutvalg utarbeidet i 2001 (Sametinget, 2001). Det må likevel understrekes at på grunn av forhold ved selve føringen av manntallet ved de fire første valgene er også enkelte tall i denne rapporten beheftet med noe usikkerhet. De tall som benyttes i kapittelet, er uansett antatt å være de mest korrekte tall som finnes per dato.

I de tilfeller det i dette kapittelet er benyttet talldata om andre valg enn sametingsvalg, er disse konsekvent hentet fra Statistisk sentralbyrås valgstatistikk på nett. Fordi kildebruken i kapittelet er så vidt avgrenset, blir det gjennomgående *ikke* spesifisert kilde for hver enkelt tabell og figur.

Kapittelet innledes med å vise hvordan Sametingets valgmanntall sett under ett har hatt en merkbar vekst fra valg til valg, samtidig som det hele veien har vært store forskjeller i manntallets størrelse og utvikling i ulike valgkretser. Kapittelet tar deretter for seg valgmanntallet på kommunenivå og dokumenterer at mens noen få kommuner har relativt mange innmeldte, har over halvparten av landets kommuner mellom null og tre i manntallet.

Videre har kapittelet egne delkapitler om manntallets alders- og kjønnsfordeling på ulike nivå, samt et om utmelding. Kapittelets siste del handler om valgdeltakelse. Her blir først samlet valgdeltakelse ved de seks sametingsvalgene relatert til deltakelse ved andre valgtyper i Norge i samme tidsperiode. Deretter blir valgdeltakelsen ved sametingsvalgene 1989–2005 og i 2009 presentert på kretsnivå. Kapittelet avrundes med en kort sluttkommentar.³

Kapittelet er først og fremst beskrivende; ambisjonen har vært å sammenstille informasjon, ikke å utforske mulige årsaker og sammenhenger.

³En spesiell takk til Jo Saglie for nyttige innspill i siste fase av arbeidet med kapittelet.

3.2 Valgmanntallet totalt og kretsvis 1989–2009

Sametingets valgmanntall er på mange måter selve fundamentet for sametingsvalgene. Helt siden arbeidet med å få etablert et representativt samisk folkevalgt organ i Norge tok til, har det vært debatt om de samiske kriteriene for retten til å melde seg inn i dette manntallet (NOU 1984: 18; Sametinget, 2007).⁴ Det har også vært ulike oppfatninger av hvor mange som kunne antas å oppfylle de vedtatte kriteriene for innmelding. Dette henger nært sammen med at verken Norge eller andre stater med tradisjonell samisk bosetning registrerer samisk – eller annen etnisk – tilhørighet i folketellinger eller i andre offentlige registre. Dermed kan det heller ikke produseres offisiell statistikk om samene som gruppe. Dagens samebefolkning i Norge er de facto en ukjent størrelse.⁵

Til tross for at det ikke foreligger offisielle tall for hvor mange samene er, verken totalt eller i gitte områder, er det en utbredt oppfatning at langt fra alle som formelt oppfyller kriteriene for å melde seg inn i valgmanntallet, faktisk benytter seg av denne retten. Dette er ikke blitt systematisk studert, og problemstillingen kan heller ikke utdypes i denne teksten. Det er imidlertid vanlig å anta at de valg den enkelte gjør i så måte, kan skyldes en kombinasjon av ulike historiske, kulturelle og politiske forhold i omgivelsene, sammenflettet med mer personlige forhold knyttet til egen slekt, historie og livsløpsfase. Inkludert her er at det ikke nødvendigvis er alle samer som er enig i Sametingets eksistensberettigelse generelt og/eller valgmanntallets føring og kriterier spesielt.

Samtidig er det en utbredt antakelse at noen av dem som melder seg inn i Sametingets valgmanntall, først og fremst gjør dette for å tilkjenne tilhørighet til et samisk fellesskap og/eller for å gi en indirekte støtte til eksistensen av et samepolitisk system generelt og Sametinget spesielt. Noen av disse vil i utgangspunktet ikke ha interesse av å delta i den mer konkrete samepolitiske virksomhet, selv ikke i form av kun å avlegge stemme.

Sametingets valgmanntall er altså genuint opprettet for å være et redskap i prosessen med å velge representanter til Sametinget. Fram til revisjonen av

⁴De samiske kriteriene er blitt endret én gang siden 1989. Dette skjedde i forkant av valget i 1997 ved at språkkriteriet – som ved de to første sametingsvalgene var begrenset til besteforeldregenerasjonen – ble utvidet til oldeforeldregenerasjonen. For øvrig framgår de generelle kriteriene for stemmerett i Norge av kap. 2 i valgloven (2002).

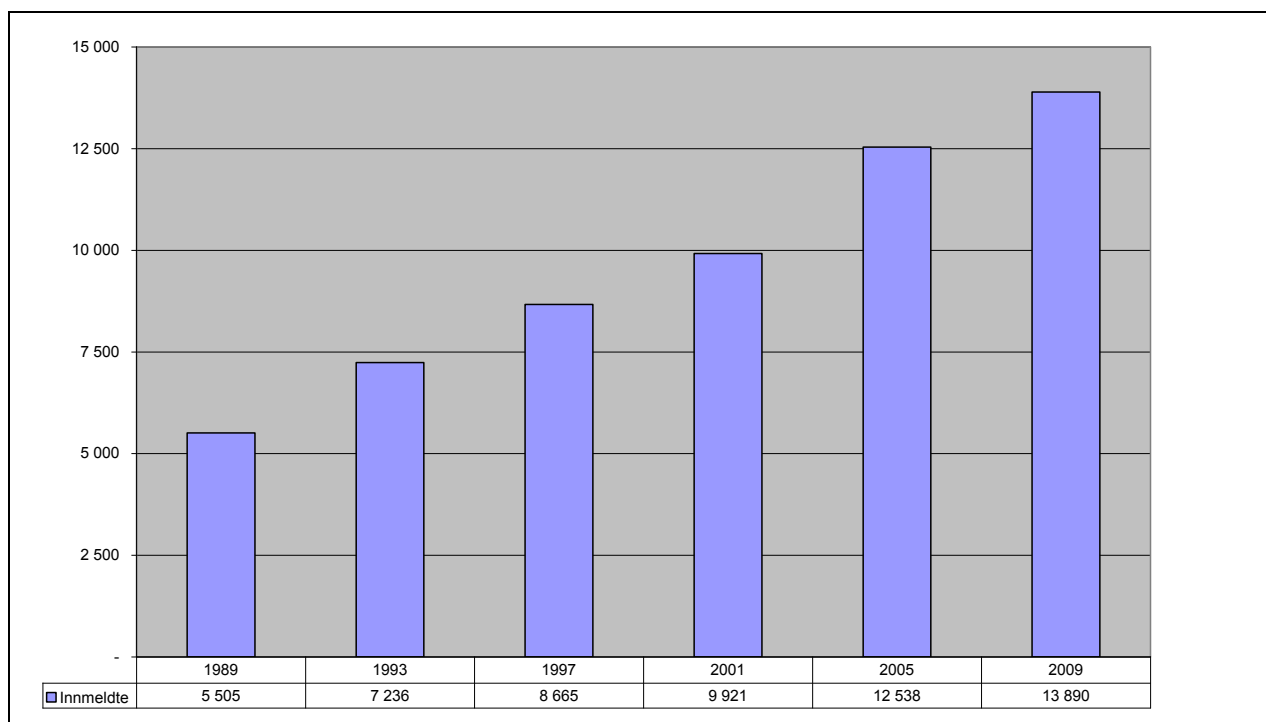
⁵Samisk tilhørighet ble på ulike vis registrert i folketellinger før 1940. I Norge er det etter dette kun folketellingen i 1970 som har inkludert spørsmål om samisk språkbruk og identitet (Aubert, 1970). Se Pettersen (2006) for en nærmere omtale av denne tematikken.

valgordningen i 2008 benyttet den norske teksten i sameloven ordet *samemanntall* om det som nå heter Sametingets valgmanntall. Bruken av ordet *samemanntall* førte til at dette manntallet iblant ble oppfattet som en form for generelt "sameregister". Det var for å unngå misforståelser om dette at betegnelsen ble presisert slik at det nå framgår spesifikt av lovteksten at det dreier seg om et valgmanntall.⁶

3.2.1 Valgmanntallets samlede utvikling 1989–2009

Hvor stort Sametingets valgmanntall kunne ha vært dersom alle som oppfyller begge kriteriene, hadde meldt seg inn, er det ingen som kan vite med nøyaktighet. Det kan imidlertid dokumenteres at valgmanntallet helt siden det ble opprettet, har vokst fra valg til valg. Denne kontinuerlige – men noe ujevne – økningen i valgmanntallet er framstilt grafisk i figur 3.1.

Figur 3.1 Antall innmeldte i Sametingets valgmanntall ved valgene i 1989–2009

⁶*Sametingets valgmanntall* samsvarer med det som hele tiden har vært brukt på samisk og i engelsk oversettelse, nemlig *sámi jienastuslohku* og *Sámi electoral register*.

Figur 3.1 viser at valgmanntallet samlet har økt fra om lag 5 500 innmeldte ved det første valget i 1989 til nesten 14 000 innmeldte ved det sist avholdte valget i 2009. I tabell 3.1 spesifiseres dette til å være en økning på nesten 8 400 registrerte stemmeberettigede, eller vel 150 %.

Tabell 3.1 Endringer i Sametingets valgmanntall 1989–2009.

	Antall innmeldte	Økning fra forrige valg - antall	Økning fra forrige valg - prosent
1989	5505		
1993	7236	1731	31
1997	8665	1429	20
2001	9921	1256	14
2005	12538	2617	26
2009	13890	1352	11
1989–2009		8385	152

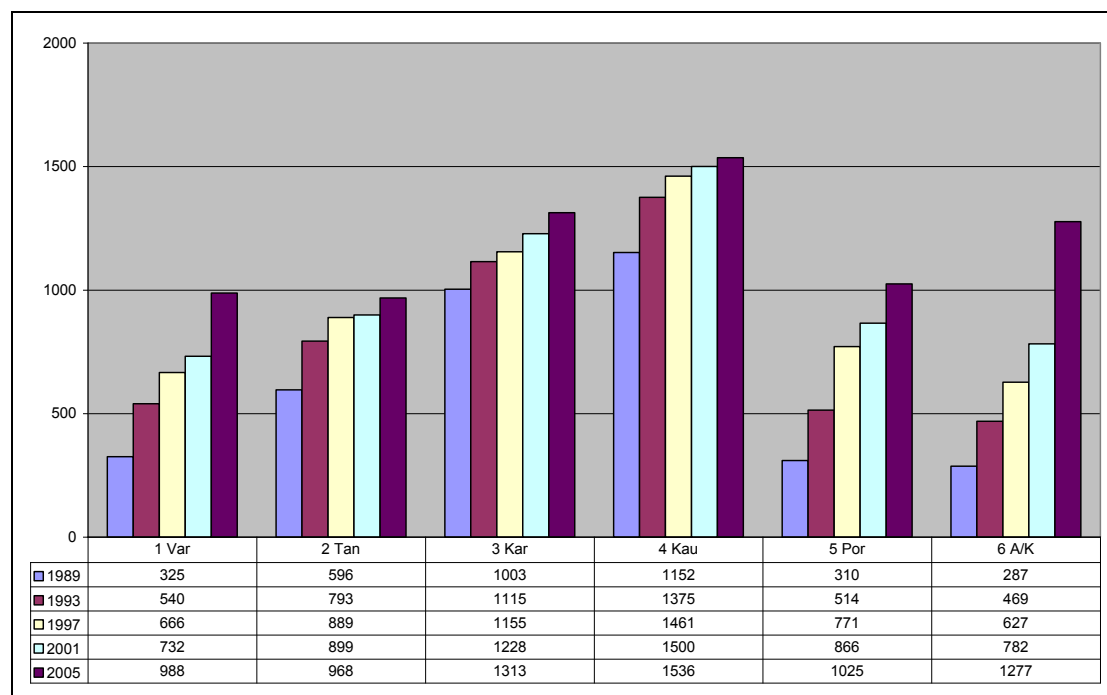
Tabell 3.1 viser ellers at manntallets største prosentvise økning hittil har vært mellom det første og det andre valget (31 %). Men også foran 2005-valget var den prosentvise veksten stor (26 %). Denne økningen er dessuten den største som har vært i rene tall, med mer enn 2 600 nyinnmeldte. Minst relativ vekst har det vært fra 2005 til 2009 (11 %). Tallmessig var denne veksten likevel på nesten 100 personer mer enn ved økningen på 14 % mellom valgene i 1997 og 2001.

3.2.2 Valgmanntallets kretsvis utvikling 1989–2005

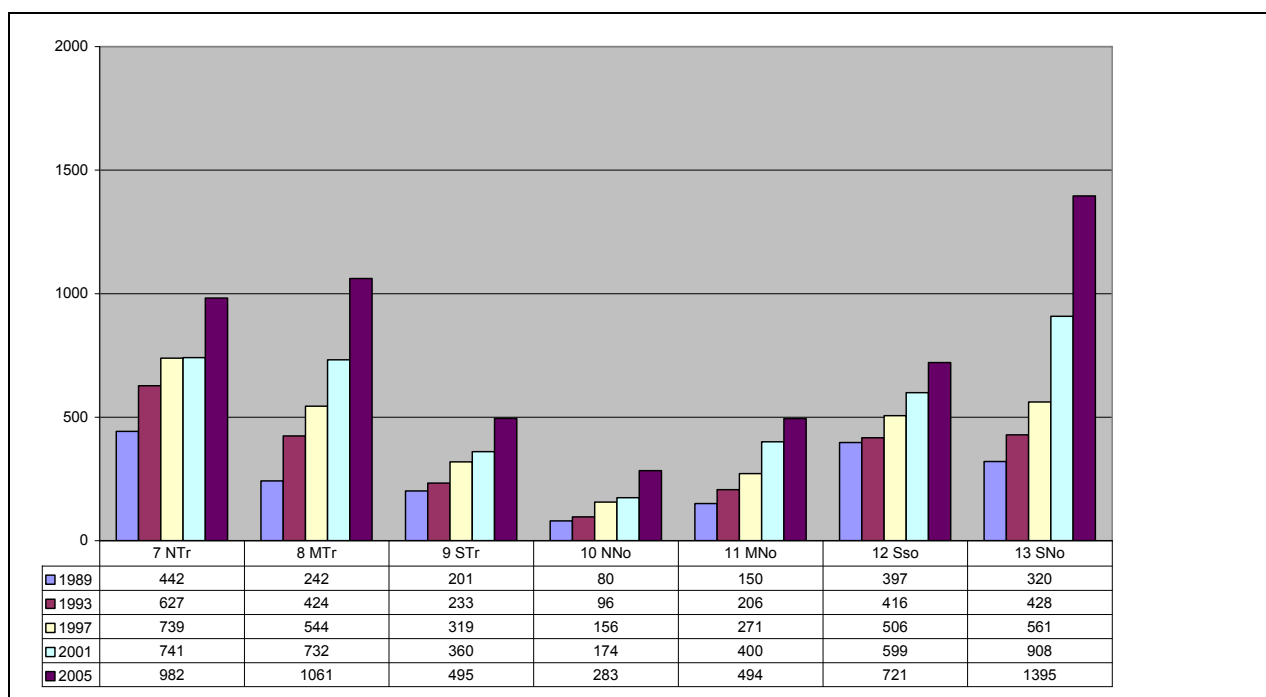
I dette underkapittelet behandles manntallet for de 13 kretsene som gjaldt ved sametingsvalgene i 1989–2005. Deretter presenteres manntallsdata for de fem valgkretsene i 2009 i et eget underkapittel. For informasjon om de gamle og de nye valgkretsenes fulle navn og geografiske utbredelse vises til kapittelets vedlegg A og B.

I figurene 3.2a og 3.2b på neste side er manntallsdata for de fem første sametingsvalgene delt mellom henholdsvis kretsene 1–6 og kretsene 7–13. Todelingen er gjort for å gjøre figurene mest mulig lesbare, men det kan også være verdt å merke seg at kretsene 1–6 utgjorde kretsene som lå i Finnmark fylke.

Figur 3.2a Valgmanntallet per krets 1–6 ved valgene i 1989–2005

Figur 3.2b Valgmanntallet per krets 7–13 ved valgene i 1989–2005

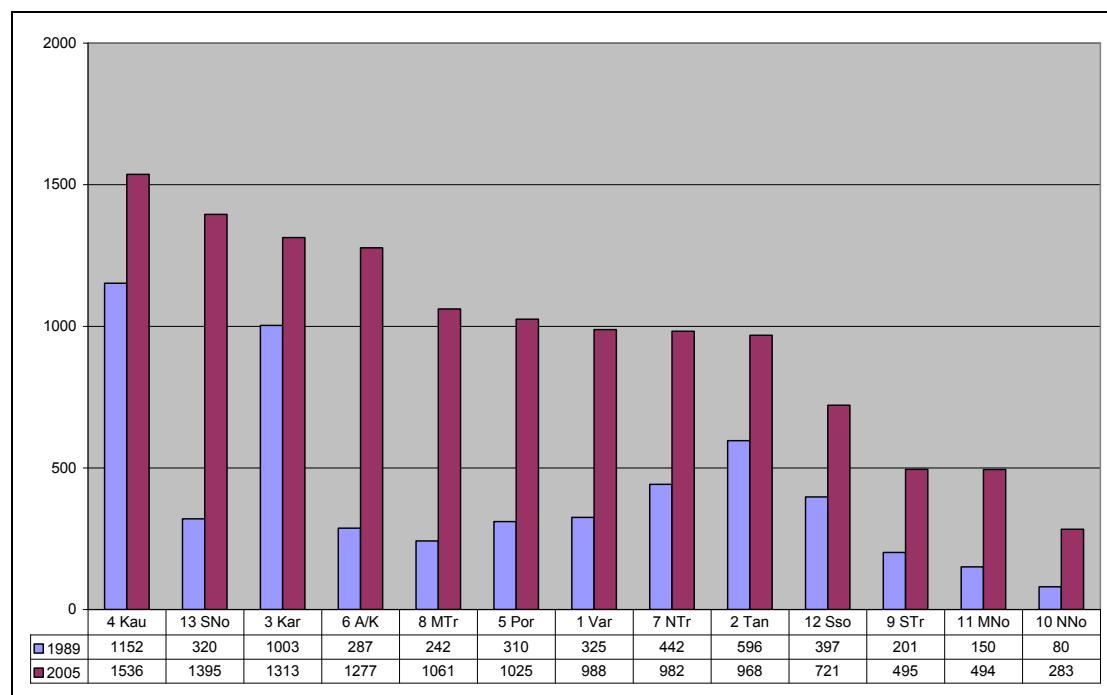

⁷De gamle valgkretsenes fulle navn framgår av dette kapittelets vedlegg A.

De to figurene på forrige side illustrerer at ved alle valg i årene 1989–2005 var Sametingets valgmannstall på valgkrets nivå preget av store variasjoner både med hensyn til opprinnelig størrelse og med hensyn til endringsgrad fra valg til valg. Disse variasjonene blir ikke her kommentert i detalj, men over tid bidro de til å forrykke enkelte sider ved det opprinnelige innbyrdes størrelsesforholdet mellom kretsene.

Samlet sett viser det seg å ha vært til dels markante kretsvis endringer mellom det første sametingsvalget i 1989 og det siste valget som ble avholdt etter "gammel" valgordning i 2005. Disse endringene kommer særlig tydelig fram når det i figur 3.3 kun tas med manntallsstørrelse for disse to valgene. Sorteringen i figur 3.3 er etter kretsenes størrelse i 2005.

Figur 3.3 Valgmannstallet per krets ved valgene i 1989 og 2005, etter kretsenes størrelse i 2005

Denne figuren illustrerer at flere av valgkretsene har "byttet plass" i forhold til en sortering basert på kretsvis manntallsstørrelse ved de to valgene. Spesielt synlig er den store veksten i kretsene Sør-Norge og Alta/Kvalsund, men også Midt-Troms og Porsanger økte merkbart.

I tabell 3.2 oppgis de eksplisitte kretsvis endringene mellom valgene i 1989 og 2005 både i rene tall og prosentvis.

Tabell 3.2 Valgmanntallet per krets ved valgene i 1989 og 2005, etter kretsenes størrelse i henholdsvis 1989 og 2005. Endring i manntallets størrelse per krets mellom valgene i 1989 og 2005, etter kretsenes endringer i henholdsvis antall og prosent mellom de to valgene

	Antall 1989		Antall 2005		Endr. 89–05, antall		Endring 89–05, prosent
4 Kau	1152	4 Kau	1536	13 SNo	1075	6 A/K	345
3 Kar	1003	13 SNo	1395	6 A/K	990	8 MTr	338
2 Tan	596	3 Kar	1313	8 MTr	819	13 SNo	336
7 NTr	442	6 A/K	1277	5 Por	715	10 NNo	254
12 Sso	397	8 MTr	1061	1 Var	663	5 Por	231
1 Var	325	5 Por	1025	7 NTr	540	11 MNo	229
13 SNo	320	1 Var	988	4 Kau	384	1 Var	204
5 Por	310	7 NTr	982	2 Tan	372	9 STr	146
6 A/K	287	2 Tan	968	11 MNo	344	7 NTr	122
8 MTr	242	12 Sso	721	12 Sso	324	12 Sso	82
9 STr	201	9 STr	495	3 Kar	310	2 Tan	62
11 MNo	150	11 MNo	494	9 STr	294	4 Kau	33
10 NNo	80	10 NNo	283	10 NNo	203	3 Kar	31

Tabellens venstre halvdel viser valgmanntallets størrelse per krets ved valgene i 1989 og 2005, sortert synkende etter kretsenes størrelse ved de respektive valgene. Til høyre vises endringene i valgmanntallets størrelse per krets mellom 1989 og 2005, sortert etter kretsenes endringer i henholdsvis antall og prosent.

Et poeng som framtrer i tabell 3.2, er at samme krets var størst både i 1989 og i 2005, nemlig Kautokeino, som hadde ca. 1 150 innmeldte i 1989 og ca. 1 540 i 2005. Også de tre minste kretsene var de samme ved de to valgene. Dette var Nordre Nordland, som økte fra 80 til vel 280, Midtre Nordland, som økte fra 150 til ca. 500, og Sør-Troms, som gikk fra ca. 200 til nesten 500. Kretsen som var en klar "nummer to" i 1989, Karasjok, med ca. 1 000 innmeldte, holdt i 2005 stand på topp 3 med sine vel 1 310 i manntallet. I 2005 var Sør-Norge blitt nest største krets, med nesten 1 400 registrerte.

Nominelt var Sør-Norge den krets som hadde størst økning fra 1989 til 2005. Økningen var på 1 075 innmeldte, eller nesten 340 %. Kretsene Midt-Troms og Alta/Kvalsund hadde en tilsvarende prosentvis økning. Disse to kretsene, som i 1989 lå like over de tre minste kretsene, plasserte seg i 2005 like under de tre største. Mer spesifikt økte Midt-Troms med ca 820 innmeldte – fra vel 240 til 1 060, mens Alta/Kvalsund økte med 990 – fra 287 til 1 277.

Det kan også være verdt å merke seg at de to kretsene som var størst i 1989, nemlig Kautokeino og Karasjok, hadde minst prosentvis økning i perioden (vel 30

%) og en midlere økning nominelt. Også Sørsameområdet hadde en relativt liten prosentvis økning; kretsen var i 1989 femte størst med ca 400 innmeldte – i 2005 var kretsen blitt en av de minste, med om lag 720.

Det er videre et poeng å ta med seg at i 1989 hadde kretsene 7–13, det vil si kretsene fra Nord-Troms og sørover, til sammen om lag halvparten så mange innmeldte som kretsene i Finnmark fylke, det vil si kretsene 1–6 (1 830 vs. 3 670). I 2005 var andelen innmeldte i krets 7–13 økt til ca tre fjerdedeler av antall innmeldte i finnmarkskretsene (5 430 vs. 7 110). Relativt sett innebærer dette at mens manntallet i de syv kretsene utenfor Finnmark til sammen økte med nesten 200 %, var det for de seks kretsene i Finnmark en samlet manntallsøkning på knappe 100 %. Dette betyr at valgmanntallets tyngdepunkt gled noe sørover i løpet av årene mellom 1989 og 2005.

Hovedtrenden for Sametingets valgmanntall i de 13 gamle valgkretsene var altså at manntallet økte i alle kretser, men i ulik grad. Det kan være flere årsaker som ligger bak både den generelle og den varierte veksten i manntallet. Med hensyn til den generelle veksten kan én nærliggende årsak være at det har vært en kontinuerlig økende oppslutning om Sametinget som demokratisk idé og som samepolitisk institusjon. En annen årsak kan være endrede forståelser – både på individnivå og i individers relevante omgivelser – av hva det vil si å være same. Slike endrede forståelser kan i så fall bidra til både økt erkjennelse og anerkjennelse av at en selv og/eller en annen person erklærer å oppfatte seg som same, det vil si oppfyller ett av kriteriene for innmelding i valgmanntallet.

Det at manntallsøkningen prosentvis var minst i de kretsene som hadde flest innmeldte i 1989 – nemlig "enkommuneskretsene" Kautokeino og Karasjok – kan indikere at mye av "potensialet" for innmelding i valgmanntallet der ble tatt ut allerede på et tidlig tidspunkt etter Sametingets etablering. Tilsvarende kan noen geografiske områders historie med mer langvarig og/eller lokalt utslagsgivende fornorskning ha bidratt til at det der tok lengre tid å løse ut et antatt manntallspotensial. Eksempelvis kan dette være én grunn til en relativ økning på hele 345 % i Alta/Kvalsund.

Men det er også et forhold av en helt annen karakter som kan ha hatt betydning for valgmanntallets ulike utvikling i ulike valgkretser. Det tenkes da på at det i Norge lenge har gått flyttestrømmer fra periferi til sentrum, og fra nord til sør. Alle de tre valgkretsene som økte mest fra 1989 til 2005, målt både i prosent og i rene tall, innbefatter byer som over tid har vært markante vekstområder: Alta i Alta/Kvalsund, Tromsø i Midt-Troms samt Oslo med omland i kretsen Sør-Norge. Et interessant framtidig prosjekt kunne derfor være å studere nærmere hvor stor

del av de kretsvisе endringene i manntallet som kan tilskrives flytting mellom kretser, og hvor mye som er genuine nyinnmeldinger.

3.2.3 Valgmanntallet kretsvis i 2009

I forkant av sametingsvalget i 2009 ble det altså vedtatt å redusere antall valgkretser fra 13 til 7. Det er fremdeles relativt stor forskjell på manntallets størrelse i de ulike valgkretsene, men denne forskjellen tas det nå mer demokratisk høyde for. Dette gjøres ved at antall mandater per krets for hvert valg skal kunne justeres i henhold til kretsenes relative andel av antall innmeldte i valgmanntallet totalt. Til grunn for vurderingen legges manntallets størrelse ved foregående valg, jamfør kap. 3.4.2 i fagutvalgets rapport (Sametinget, 2007).

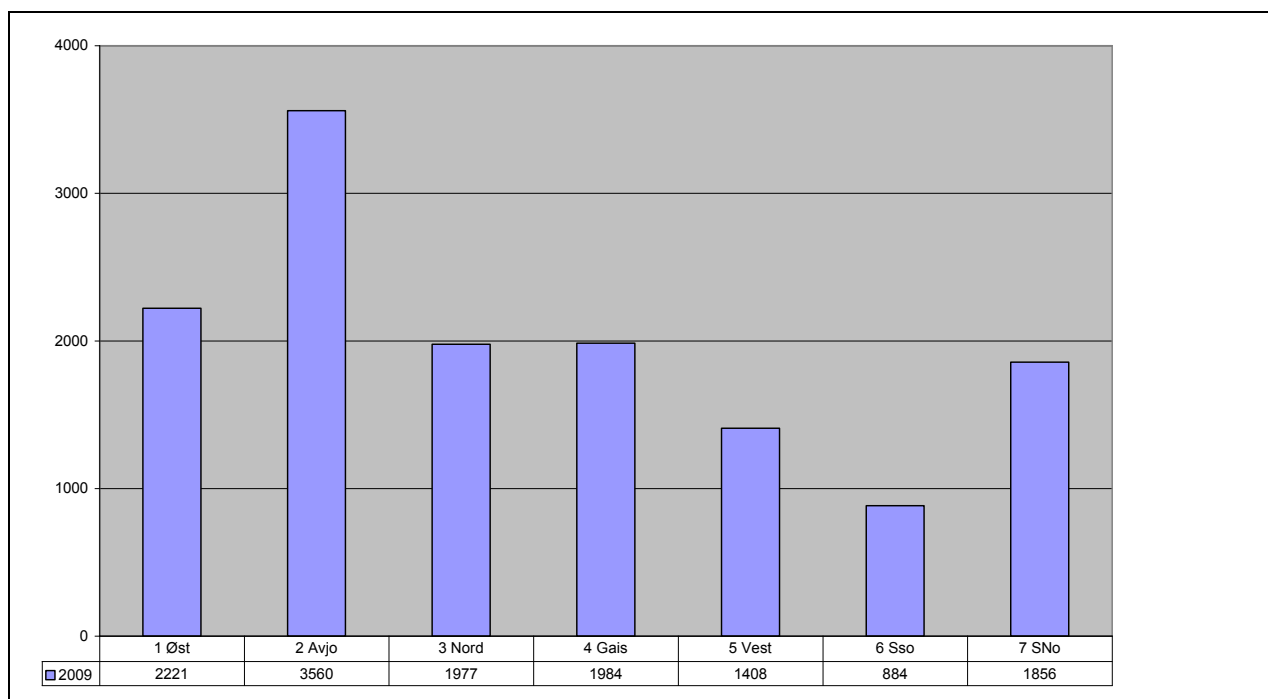
Den kretsvisе mandatfordelingen for valget i 2009 framgår av tabell 3.3 nedenfor.

Tabell 3.3 Valgkretser ved sametingsvalg og antall mandater per valgkrets i 2009

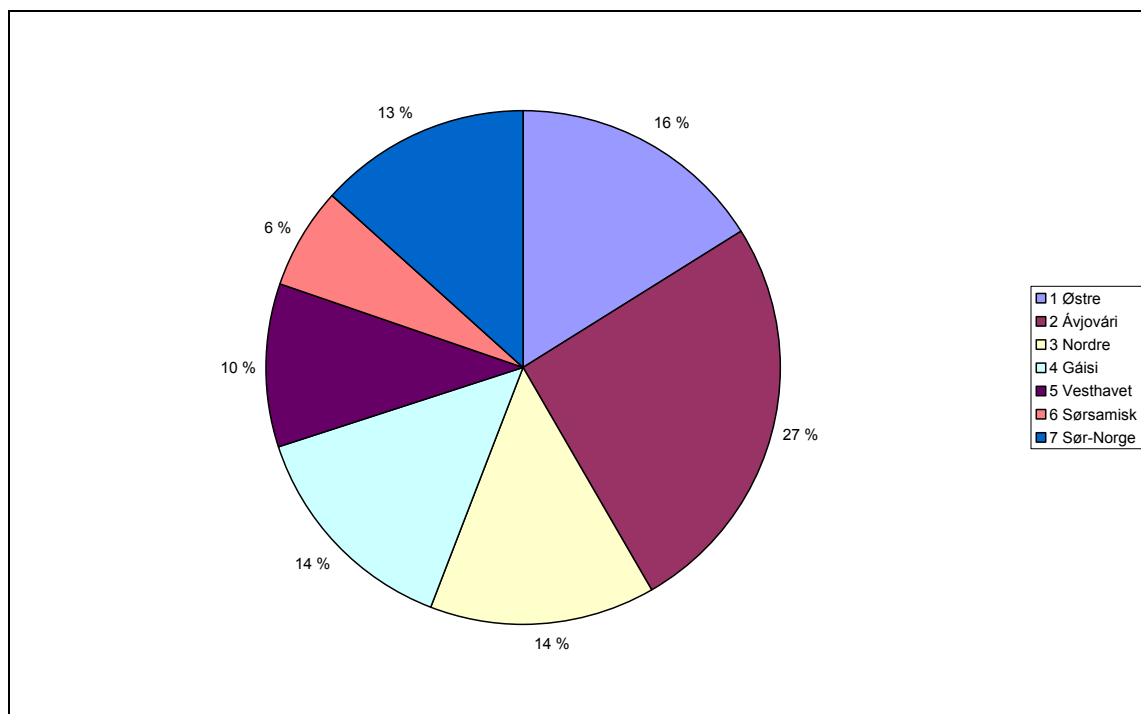
Krets	Antall mandater i 2009
1 Østre valgkrets	6
2 Ávjavári valgkrets	9
3 Nordre valgkrets	6
4 Gáisi valgkrets	6
5 Vesthavet valgkrets	5
6 Sørsamisk valgkrets	3
7 Sør-Norge valgkrets	4

Hva som i 2009 ble valgmanntallets faktiske størrelse for hver av de syv nye valgkretsene, framgår av Figur 3.4a på neste side. Figur 3.4b viser det relative størrelsesforholdet mellom de syv kretsene.

Figur 3.4a Valgmanntallet per krets ved valget i 2009. Antall

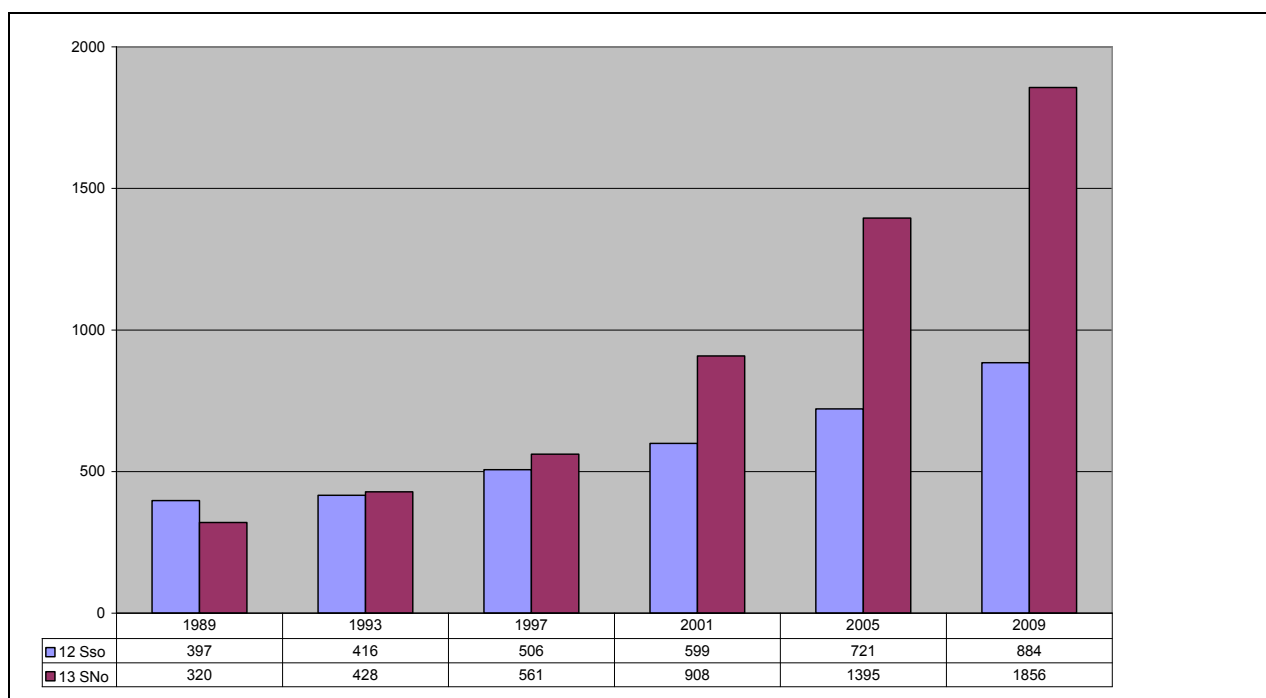
Figur 3.4b Valgmanntallet per krets ved valget i 2009. Prosent

De nye valgkretsene 1–5 tilsvarer om lag det området som utgjorde kretsene 1–11 i den gamle valgordningen. Ingen av de fem nye kretsene ble til ved at gamle kretser ble slått sammen. Det lar seg derfor ikke gjøre å direkte sammenligne noen av kretsene 1–5 i ny kretsstruktur med noen av kretsene 1–11 i den gamle. Eventuelle sammenligninger må i stedet gjøres "manuelt" ved å sammenstille de kommuner som tilsvarer de gamle og nye kretser som ønskes studert. Hvis det eksempelvis er ønskelig å ta for seg utviklingen i Ávjovári valgkrets over tid, må dette gjøres på basis av tall for de tre kommunene Kautokeino, Karasjok og Porsanger. Man kan da blant annet finne ut at i 1989 var 43 % av de manntallsinnmeldte bosatt i en av disse tre kommunene (2 344 av 5 505). I 2005 hadde Ávjovári valgkrets 27 % av alle innmeldte, jamfør Figur 3.4b.

Når det gjelder de to sørligste valgkretsene, er det slik at den nye krets 6 *Sørsamisk valgkrets* i grove trekk tilsvarer den gamle krets 12 *Sørsame-området*. Likeens tilsvarer den nye krets 7 *Sør-Norge valgkrets* i hovedsak den gamle krets 13 *Sør-Norge*. Disse kretsene er det derfor mulig å sammenligne over tid fra og med det første valget i 1989 til og med valget i 2009. Dette gjøres i figuren under.

Figur 3.5 Valgmanntallet for de to sørligste valgkretsene ved valgene 1989–2009

Figur 3.5 viser at det har skjedd særlig én påfallende endring i løpet av den aktuelle tjuårsperioden: Mens kretsen Sørsameområdet ved det første sametingsvalget var litt større enn kretsen Sør-Norge, ble dette forholdet snudd om allerede ved valget i 1993. Siden har forskjellen akselerert, og da i favør av Sør-

Norge-kretsen, som i 2009 hadde fått mer enn dobbelt så mange innmeldte som Sørsamisk valgkrets.

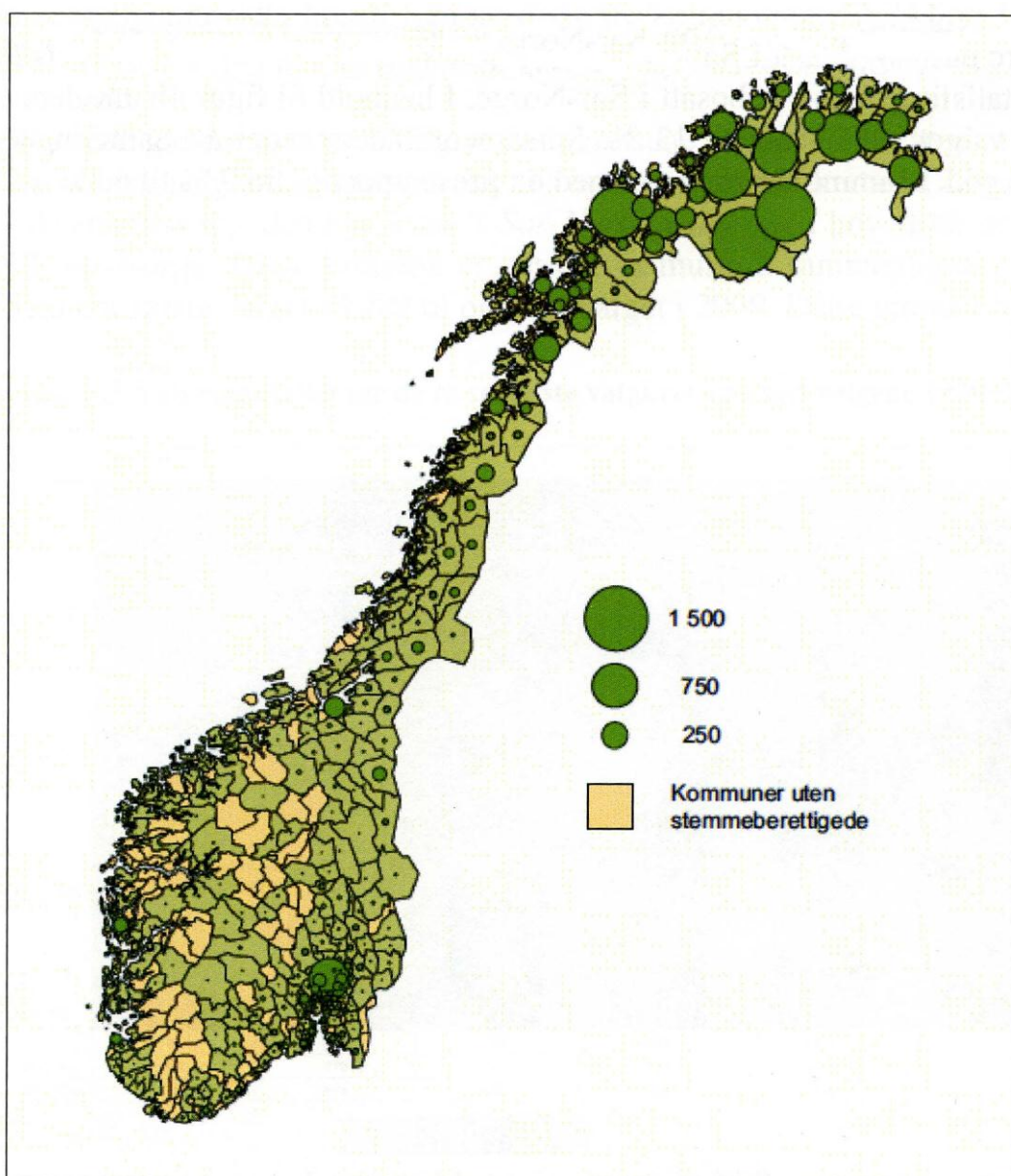
Som en oppsummering av dette underkapittelet kan det sies at tendensen til at tyngdepunktet i Sametingets valgmanntall beveger seg sørover, fortsatte i tidsrommet 2005–2009. Av valgmanntallets totale vekst på 1 352 personer mellom valgene i 2005 og 2009 var Sør-Norges andel på 461. Økningen i denne kretsen utgjorde dermed alene 34 % av den samlede manntallsveksten på 1 352 foran 2009-valget. Sørsamisk valgkrets hadde til sammenligning 12 % av totalveksten.

Sett i et lengre tidsperspektiv var det ved det første sametingsvalget i 1989 ca. 6 % av alle manntallsførte som var bosatt i Sør-Norge. I henhold til figur 4b var denne andelen ved valget i 2009 økt til 13 %. Sørsameområdets andel av Sametingets valgmanntall gikk i samme tidsrom ned med ett prosentpoeng, fra 7 % til 6 %.

3.3 Valgmannantallet på kommunenivå i 2005 og 2009

I *Samisk statistikk 2010* har Statistisk sentralbyrå (2010) publisert følgende kart over manntallets kommunevise fordeling ved sametingsvalget i 2009:

Kart 3.1 Personer i Sametingets valgmannntall 2009 per kommune

Kilde: Samisk statistikk 2010 (Statistisk sentralbyrå, 2010)

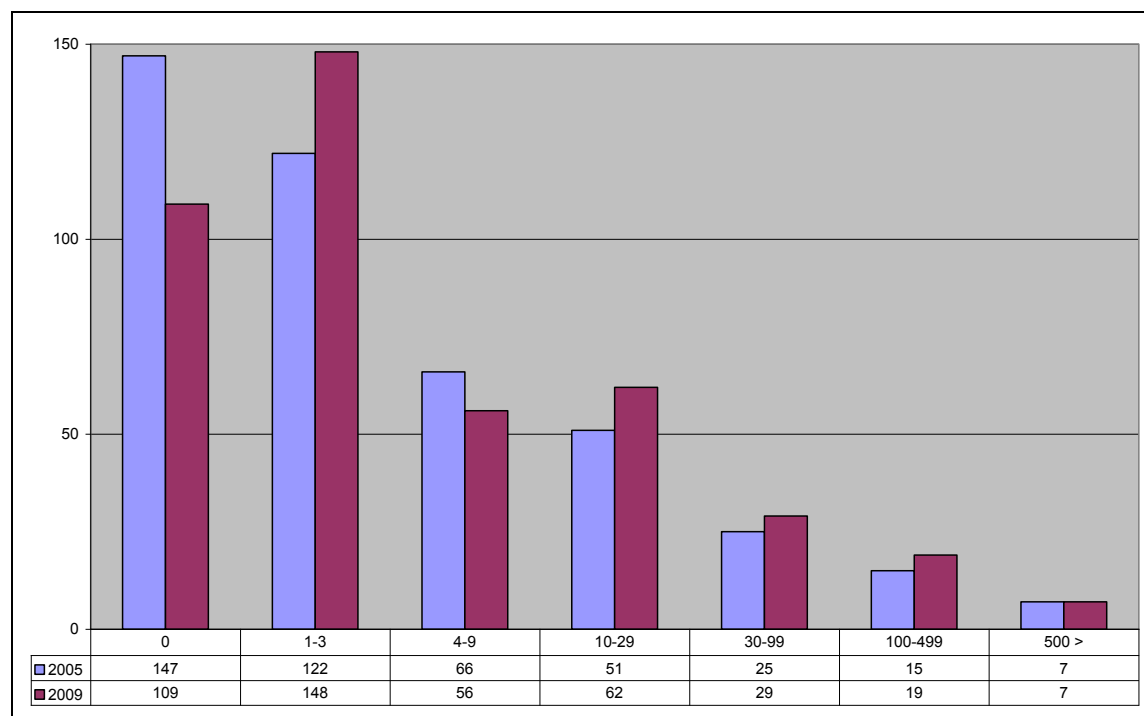
På grunnlag av SSBs kart kan det antydes fire hovedtendenser når det gjelder den kommunevise fordelingen av innmeldte i Sametingets valgmanntall i Norge per 2009: 1) Det finnes kommuner med manntallsførte over praktisk talt hele landet. 2) De fleste kommuner med mange manntallsregistrerte befinner seg nord for Saltfjellet generelt og i Finnmark fylke spesielt. 3) Det er relativt få norske kommuner som er helt uten stemmeberettigede ved sametingsvalg. 4) Det er regionvise opphopninger av manntallsinnmeldte i byene Tromsø, Bodø, Trondheim, Bergen og Oslo.

I dette delkapittelet blir den kommunevise fordelingen av Sametingets valgmanntall presentert noe mer detaljert for valgene i 2005 og 2009, som er de to valgene det per dato finnes kvalitetssikrede grunnlagsdata for.

3.3.1 Kommunene gruppert etter antall innmeldte i valgmanntallet

I figur 3.6 er landets kommuner gruppert etter hvor mange innmeldte i valgmanntallet hver av dem hadde ved sametingsvalgene i henholdsvis 2005 og 2009.

Figur 3.6 Antall kommuner med et gitt antall manntallsførte i 2005 og 2009

Gruppering av kommuner kan selvsagt gjøres på ulike måter. I henhold til oppsettet i akkurat denne figuren var det mellom valgene i 2005 og 2009 ingen

store substansielle endringer i de gruppene som besto av kommuner med et vesentlig antall innmeldte. Det mest iøynefallende i figur 6 er at antall kommuner uten manntallsførte sank med 38, samt at det ble 26 flere kommuner med mellom én og tre innmeldte. Dernest var det både i 2005 og 2009 syv kommuner som hadde over 500 innmeldte. For øvrige grupperinger var det, med ett unntak, en økning på noen få kommuner.⁸

Det er også av interesse å konstatere at antall kommuner med minst 30 i valgmanntallet økte med åtte fra 2005 til 2009. Åtte kommuner passerte dermed grensen som i ny valgordning er satt for at sametingsvelgerne i en kommune kan avlegge stemme på valgdagen (jamfør også vedlegg C). Videre var det i 2009 321 kommuner som hadde minst én person med stemmerett ved sametingsvalget. Av disse 321 kommunene var det 55 kommuner (17 %) som hadde minst 30 manntallsførte. Disse 55 kommunene hadde imidlertid til sammen hele 88 % av de manntallsregistrerte (12 266 av totalt 13 890).

3.3.2 Valgmanntallet i kommuner med minst 20 innmeldte i 2009

I resten av dette delkapittelet presenteres et utvalg manntallsdata om de 55 kommunene som hadde minimum 30 i valgmanntallet i 2009, samt om de 16 kommunene som samme år hadde mellom 20 og 29 innmeldte og med det nærmet seg den "magiske" grensen for at sametingsvelgerne der kan avlegge stemme på valgdagen. Til sammen utgjør dette 71 kommuner.

Presentasjonen innledes med en tabell som først og fremst viser kommunenes manntallsstørrelse ved valgene i 2005 og 2009, samt tall for nominell endring mellom de to valgene. I tillegg gir tabellen informasjon om hvorvidt en kommune helt eller delvis er inkludert i det såkalte STN-området (markert med henholdsvis * og ** i kolonnen for kommunenummer). STN-området er det gjeldende geografiske virkeområdet for Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling, og det er dette området som benyttes som grunnlag for Statistisk sentralbyrås geografisk baserte samiske statistikk (Statistisk sentralbyrå, 2010).

NB! Kommunene som inngår i STN-området, omtales særskilt underkapittel 3.3.3.

⁸Det bemerkes at antall kommuner i Norge ble redusert fra 433 i 2005 til 430 i 2009.

Tabell 3.4 Antall innmeldte i Sametingets valgmanntall 2005 og 2009 i kommuner med minst 20 manntallsførte i 2009. Antall stemmeberettigede ved stortingsvalg 2009 i kommuner som er helt eller delvis med i STN-området. Etter antall registrerte i Sametingets valgmanntall i 2009

Kom- munenr. / STN-kom.	Navn	Mann- tall 2005	Mann- tall 2009	Endr. 05–09, antall	Stortingets valgmann- tall 2009	Pst. ***
Mer enn 500 innmeldte (7)		2005	2009	Endr.		
2011 *	KAUTOKEINO	1536	1557	21	2211	70
2021 *	KARASJOK	1313	1276	-37	2000	64
1902 **	TROMSØ	842	994	152	** 48166	2
2012 **	ALTA	788	943	155	** 13003	7
2025 *	TANA	873	859	-14	2192	40
2020 *	PORSANGER	672	727	55	3068	22
0301	OSLO	534	623	89		
100–499 innmeldte (19)		2005	2009	Endr.		
2027 *	NESSEBY	350	377	27	699	50
2030 **	SØR-VARANG.	337	374	37	** 7009	5
1940 *	KÅFJORD	365	347	-18	1738	21
2004	HAMMERFEST	265	295	30		
2003	VADSØ	264	288	24		
1850 *	TYSFJORD	246	272	26	1589	15
1938 *	LYNGEN	167	186	19	2393	7
2022 *	LEBESBY	184	175	-9	979	19
1913 **	SKÅNLAND	170	175	5	** 2266	8
1601	TRONDHEIM	105	167	62		
2017 *	KVALSUND	147	159	12	830	18
1942	NORDREISA	122	151	29		
1939 *	STORFJORD	160	148	-12	1393	11
1805 **	NARVIK	121	147	26	** 13727	1
1943 *	KVÆNANGEN	120	123	3	1032	12
1833	RANA	99	114	15		
1804	BODØ	88	113	25		
1901	HARSTAD	84	105	21		
1920 *	LAVANGEN	89	102	13	789	11
30–99 innmeldte (29)		2005	2009	Endr.		
1931	LENVIK	78	95	17		
2019 **	NORDKAPP	88	93	5	** 2360	4
2018 **	MÅSØY	81	81	0	** 957	8
1201	BERGEN	53	77	24		
1640	RØROS	60	72	12		
2023 *	GAMVIK	73	71	-2	767	10
0219	BÆRUM	52	62	10		

1919 *	GRATANGEN	53	58	5		877	6
1933	BALSFJORD	48	54	6			
1736 x	SNÅSA	59	53	-6		x 1692	x 3
1841	FAUSKE	47	53	6			
1941	SKJERVØY	48	52	4			
1925 **	SØRREISA	45	51	6		** 2497	2
0231	SKEDSMO	27	46	19			
1853 **	EVENES	45	46	1		** 1047	4
1870	SORTLAND	34	45	11			
2014 *	LOPPA	36	45	9		859	5
1103	STAVANGER	29	43	14			
1832	HEMNES	30	40	10			
1825	GRANE	36	38	2			
1924	MÅLSELV	30	38	8			
2015	HASVIK	41	35	-6			
0602	DRAMMEN	19	33	14			
1739	RØYRVIK	32	33	1			
0230	LØRENSKOG	22	32	10			
0220	ASKER	16	31	15			
1702	STEINKJER	21	31	10			
1826	HATTFJELLD.	28	31	3			
2028	BÅTSFJORD	21	30	9			
20–29 innmeldte (16)		2005	2009	Endr.			
0235	ULLENSAKER	20	28	8			
1840	SALTDAL	20	28	8			
0706	SANDEFJORD	15	27	12			
1923	SALANGEN	20	27	7			
1936	KARLSØY	23	27	4			
2024	BERLEVÅG	22	26	4			
1849 **	HAMARØY	19	25	6		** 1370	2
0106	FREDRIKSTAD	14	24	10			
1854	BALLANGEN	22	24	2			
0704	TØNSBERG	21	23	2			
1001	KRISTIANSA.	17	23	6			
1839	BEIARN	23	23	0			
1871	ANDØY	15	23	8			
1740	NAMSSKOGAN	16	22	6			
1824	VEFSN	21	22	1			
2002	VARDØ	16	21	5			

* Hele kommunen er med i STN-området.

** Deler av kommunen er med i STN-området.

*** Kolonnen angir hvor stor prosentandel antall innmeldte i Sametingets valgmannstall i 2009 utgjorde av antall stemmeberettigede ved stortingsvalget samme år.

x Kommunen er ikke med i STN-området, men den inngår i forvaltningsområdet for samisk språk.

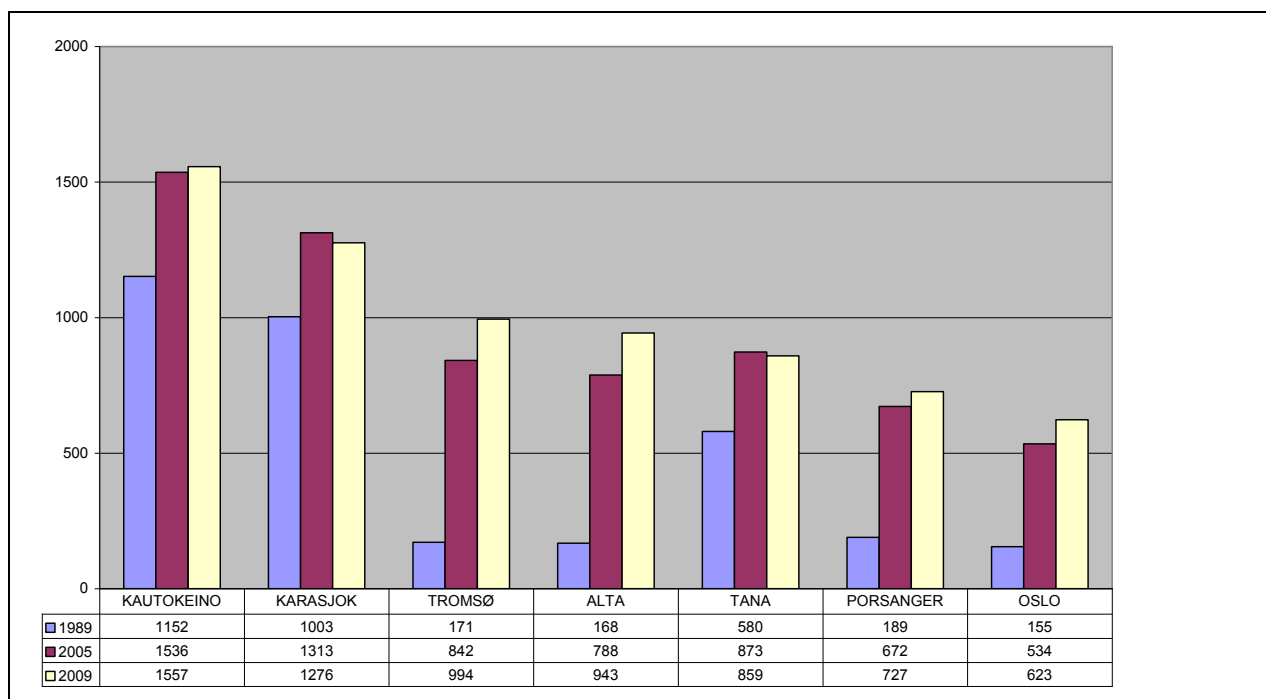
Når tallene i tabell 3.4 skal vurderes, understrekes igjen at det må tas høyde for at det er flere forhold som kan bidra til vekst og nedgang i Sametingets valgmanntall i et gitt område. Et viktig aspekt i så måte er generelle demografiske endringer i den aktuelle befolkningens størrelse, kjønnsfordeling og aldersstruktur. I arbeidet med dette kapittelet har det imidlertid ikke vært anledning til å studere kommunevise befolkningsendringer på et slikt detaljnivå. Her kommenteres kun hva som på visse tidspunkt er gitte kommuners antall og endringer i valgmanntallet – uten at dette relateres til demografiske forhold som kan ha bidratt til at tallene er som de er.

Tabell 3.4 viser at syv kommuner skiller seg ut fordi de har hatt mer enn 500 innmeldte i Sametingets valgmanntall både ved 2005-valget og ved 2009-valget. Blant disse topp 7-kommunene er det to kommuner som utmerker seg ytterligere med å ha over 1 000 innmeldte på begge aktuelle tidspunkt. Dette er Kautokeino og Karasjok, det vil si de to "enkommuneskretsene" i den gamle valgordningen. Med sine til sammen 2 833 innmeldte i 2009 hadde Kautokeino og Karasjok ved siste valg alene faktisk en femtedel (20 %) av de innmeldte i valgmanntallet totalt. Dette var likevel bare om lag halvparten av de 40 % som var disse to kommunenes totale manntallsandel da de var egne valgkretser ved det første sametingsvalget i 1989.

De fem øvrige topp 7-kommunene i 2009 hadde mellom 1 000 og 600 innmeldte. Fra valget i 2005 til valget i 2009 var det Tromsø og Alta som hadde størst vekst i manntallet, med vel 150 personer hver. Dette bidro til at de begge passerte Tanas manntallsstørrelse. Tana hadde på sin side en nedgang på 14 personer, mens Karasjok mistet 37 i sitt manntall. Oslo økte med ca. 90. De syv manntallsmessig største kommunene hadde i 2009 til sammen nokså nøyaktig halvparten av alle innmeldte i Sametingets valgmanntall, med om lag 6 980 av totalt 13 890.

Også i et historisk perspektiv – det vil her si fra det første sametingsvalget i 1989 – har det skjedd store forskyvninger i disse syv kommunenes relative størrelser og manntallsandeler. Dette illustreres i figur 3.7, som omfatter de aktuelle kommunenes respektive manntallsstørrelser ved valgene i 1989, 2005 og 2009.

Figur 3.7 Valgmanntallet i 1989, 2005 og 2009 i de syv kommunene med minst 500 manntallsførte i 2005 og 2009. Etter manntallets størrelse i 2009

Figur 3.7 viser at de lokale sametingsvalgmanntallene i Tromsø og Alta ikke bare har vært nokså jevnstore ved de tre aktuelle valgene, de har også begge hatt en iøynefallende stor vekst. Den prosentmessige økningen har faktisk vært på henholdsvis om lag 580 % og 560 %. Også Oslo og Porsanger har vokst markant, men likevel ikke så mye som Tromsø og Alta. For Tana og Karasjok framvises en middels relativ vekst fra 1989 til 2009 og en liten nedgang i rene tall fra 2005 til 2009. Dette må likevel ses i lys av at Karasjok kommune hele veien har hatt langt flere i sitt valgmanntall enn Tana kommune.

Fra den minste av de syv manntallsmessig største kommunene i 2009, nemlig Oslo, med 623 innmeldte, var det et langt sprang ned til neste kommune, som var Nesseby med 377 innmeldte. Deretter fulgte kommunene Sør-Varanger (374) og Kåfjord (347). Hammerfest, Vadsø og Tysfjord hadde alle mellom 270 og 300 i sine respektive manntall, mens fire kommuner hadde mellom 190 og 160 innmeldte, nemlig Lyngen, Lebesby, Skånland og Trondheim.

Samlet var det i 2009 totalt 26 kommuner som hadde mer enn 100 i sine lokale sametingsvalgmanntall. Av disse lå 24 i Nord-Norge, fordelt med 11 i Finnmark, 9 i Troms og 4 i Nordland. De to resterende kommunene var byene Oslo og Trondheim. Andre "gamle" byer blant de 26 var Tromsø, Narvik, Bodø og Harstad, samt Hammerfest og Vadsø.

Mer generelt kan det anføres om valgmanntallet på kommunenivå at det mellom valgene i 2005 og 2009 var 16 kommuner hvor manntallet økte med mer enn 20. I fire kommuner minket manntallet med mer enn 10:

Tabell 3.5 Kommuner med størst positiv og negativ nominell endring i valgmanntallet 2005–2009. Etter endringens nominelle størrelse

Kommune- nr.	Navn	Manntall 2005	Manntall 2009	Endring 05–09, pst.	Endring 05–09, antall
2012 **	ALTA	788	943	20	155
1902 **	TROMSØ	842	994	18	152
0301	OSLO	534	623	17	89
1601	TRONDHEIM	105	167	59	62
2020 *	PORSANGER	672	727	8	55
2030 **	SØR-VARANGER	337	374	11	37
2004	HAMMERFEST	265	295	11	30
1942	NORDREISA	122	151	24	29
2027 *	NESSEBY	350	377	8	27
1850 *	TYSFJORD	246	272	11	26
1805 **	NARVIK	121	147	21	26
1804	BODØ	88	113	28	25
2003	VADSØ	264	288	9	24
1201	BERGEN	53	77	45	24
2011 *	KAUTOKEINO	1536	1557	1	21
1901	HARSTAD	84	105	25	21
1939 *	STORFJORD	160	148	-8	-12
2025 *	TANA	873	859	-2	-14
1940 *	KÅFJORD	365	347	-5	-18
2021 *	KARASJOK	1313	1276	-3	-37

Flertallet av kommunene som hadde økning i Sametingets valgmanntall i den aktuelle perioden, var bykommuner. Tre av de 16 kommunene med en nominell manntallsøkning på minst 20 innmeldte ligger sør for Saltfjellet: Trondheim, Bergen og Oslo. Størst prosentvis økning hadde Trondheim og Bergen, men også Bodø og Harstad økte med over 25 %.

De fire kommunene som mistet mer enn 10 innmeldte, er alle såkalte distriktskommuner som i sin helhet inngår i STN-området.

3.3.3 Spesielt om valgmanntallet i de 26 STN-kommunene

I dette underkapittelet fokuseres det særskilt på de 26 kommunene som helt eller delvis inngår i det såkalte STN-området, jamfør tabell 6 nedenfor.

Tabell 3.6 Antall innmeldte i Sametingets valgmanntall 2005 og 2009 i kommuner som er helt eller delvis med i STN-området. Antall stemmeberettigede i hver kommune ved stortingsvalget i 2009. Etter prosentvist forhold mellom de to valgmanntallene

Kommunenr./STN-kom.	Navn	Mann-tall 2005	Mann-tall 2009	Endr. 05–09, antall	Stortingets valgmann-tall 2009	Pst. ***
2011 *	KAUTOKEINO	1536	1557	21	2211	70
2021 *	KARASJOK	1313	1276	-37	2000	64
2027 *	NESSEBY	350	377	27	699	50
2025 *	TANA	873	859	-14	2192	40
2020 *	PORSANGER	672	727	55	3068	22
1940 *	KÅFJORD	365	347	-18	1738	21
2022 *	LEBESBY	184	175	-9	979	19
2017 *	KVALSUND	147	159	12	830	18
1850 *	TYSFJORD	246	272	26	1589	15
1943 *	KVÆNANGEN	120	123	3	1032	12
1939 *	STORFJORD	160	148	-12	1393	11
1920 *	LAVANGEN	89	102	13	789	11
2023 *	GAMVIK	73	71	-2	767	10
1913 **	SKÅNLAND	170	175	5	** 2266	8
2018 **	MÅSØY	81	81	0	** 957	8
2012 **	ALTA	788	943	155	** 13003	7
1938 *	LYNGEN	167	186	19	2393	7
1919 *	GRATANGEN	53	58	5	877	6
2030 **	SØR-VARANG.	337	374	37	** 7009	5
2014 *	LOPPA	36	45	9	859	5
2019 **	NORDKAPP	88	93	5	** 2360	4
1853 **	EVENES	45	46	1	** 1047	4
1902 **	TROMSØ	842	994	152	** 48166	2
1925 **	SØRREISA	45	51	6	** 2497	2
1849 **	HAMARØY	19	25	6	** 1370	2
1805 **	NARVIK	121	147	26	** 13727	1

* Hele kommunen er med i STN-området.

** Deler av kommunen er med i STN-området.

*** Kolonnen angir hvor stor prosentandel antall innmeldte i Sametingets valgmanntall i 2009 utgjorde av antall stemmeberettigede ved stortingsvalget samme år.

STN-området er også beskrevet i tilknytning til tabell 3.4. Grunnen til at det her fokuseres spesielt på STN-kommunene, er den særstilling de har ved at det er områder i akkurat disse kommunene som utgjør det geografiske grunnlaget for samisk statistikk. STN-området i STN-kommunene fungerer dermed som en slags offisiell definisjon på samiske bosetningsområder.

Av tabell 3.4 framgikk at av de totalt 26 kommunene som i 2009 hadde mer enn 100 i Sametingets valgmanntall, er det 18 som helt eller delvis inngår i STN-området. De øvrige åtte STN-kommunene hadde alle mellom 45 og 95 i manntallet, med unntak av Hamarøy kommune, som hadde 25. Til sammen hadde de 26 STN-kommunene 9 411 manntallsregistrerte i 2009, tilsvarende 68 % av alle innmeldte i valgmanntallet. Dog må det her framheves at kommunevise tall for manntallsinnskrevne gjelder hele kommuner. For kommuner som bare er delvis innlemmet i STN-området, oppgis det ikke spesifikt hvor mange av kommunens innmeldte i Sametingets valgmanntall som bor henholdsvis innenfor og utenfor STN-området. Dette må i så fall undersøkes særskilt.

For hver STN-kommune ble det i tabell 3.4 spesielt oppgitt hvor mange i kommunen som var stemmeberettiget ved stortingsvalget i 2009. Dessuten ble det oppgitt hvor stor prosentandel de som var innskrevet i Sametingets valgmanntall i 2009, utgjorde av kommunens stemmeberettigede ved stortingsvalget samme år. Denne informasjonen er av interesse fordi den antas å gi en indikasjon på hvor stor del av den voksne befolkningen i en kommune – definert som stemmeberettigende personer over 18 år – som har valgt å melde seg inn i Sametingets valgmanntall. En vurdering av dette forholdet må likevel ta høyde for at ikke alle som har stemmerett ved sametingsvalg, kan stemme ved stortingsvalg (jamfør valgloven §§ 2-1 og 2-2 og samelovens § 2-5). Det antas imidlertid at de antallsmessige utslagene av dette ikke er større enn at en sammenligning mellom sametings- og stortingsvalgmanntall kan oppfylle det som er intensjonen med å foreta en slik sammenligning.

I tabell 3.6 er alle STN-kommunene utdratt fra tabell 4 og sortert etter de respektive prosentvise størrelser som oppstår når kommunenes antall i Sametingets valgmanntall i 2009 relateres til kommunenes antall stemmeberettigede ved stortingsvalget samme år.

Tabell 3.6 viser at i 2009 hadde 6 av de 26 STN-kommunene et antall innmeldte i Sametingets valgmanntall i 2009 som tilsvarte minst 20 % av kommunens antall stemmeberettigede ved stortingsvalget samme år. Igjen skiller kommunene Kautokeino og Karasjok seg ut med særlig høye andeler, respektive 70 % og 64 %. Deretter følger kommunene Nesseby og Tana med henholdsvis 50 % og 40 %. Noe lavere på lista ligger Porsanger og Kåfjord, begge med i overkant av 20 %.

Det kan være verdt å merke seg at disse seks kommunene er de samme seks kommunene som opprinnelig utgjorde forvaltningsområdet for samisk språk da dette området ble formelt etablert ved lov i 1989. Forvaltningsområdet er senere utvidet til også å omfatte to andre kommuner i STN-området, nemlig Tysfjord og Lavangen (jamfør samelovens § 3 med tilhørende forskrift). I tillegg er Snåsa kommune innlemmet i språkområdet.⁹

Totalt er det 13 kommuner hvor antallet i Sametingets valgmanntall utgjorde minst 10 % av antallet stemmeberettigede ved stortingsvalget i 2009. Alle disse 13 kommunene inngår i sin helhet i STN-området. I den motsatte enden viser det seg at alle de seks kommunene som har en score på mindre enn 5 % i dette henseende, er kommuner som bare er delvis med i STN-området.¹⁰

Det understrekes for ordens skyld at det å sammenligne valgmanntall på denne måten rimeligvis gir mest mening i kommuner som er 100 % inkludert i STN-området. Samlet sett impliserer likevel informasjonen i tabell 3.6 at det i hvert fall et stykke på vei er samsvar mellom kommuners antall og andel innmeldte i Sametingets valgmanntall og deres tilhørighet til STN-området.

På den andre siden: STN-området er på ingen måte noe statisk område. Området er blitt utvidet en rekke ganger siden dets forløper – det geografiske virkeområdet for Samisk utviklingsfond (SUF) – ble etablert i 1976. I årboka *Samisk statistikk 2010* (Statistisk sentralbyrå, 2010) finnes en oversikt over hvordan antall kommuner som helt eller delvis inngår i det definerte området, har økt fra 5 i 1976 til 26 i 2009. Også dette er aspekter som det er grunnlag for å utforske nærmere, både når det gjelder utgangspunkt og konsekvenser.

⁹Snåsa kommune inngår ikke i STN-området. I tabell 3.4 er det likevel tatt med at Snåsas 53 innmeldte i Sametingets valgmanntall i 2009 tilsvarte 3 % av kommunens antall stemmeberettigede ved stortingsvalget i 2009. For øvrig kan det bemerkes at de seks førstnevnte kommunene også er de samme seks kommunene der det var flest respondenter som i en bredt anlagt helse- og levekårsundersøkelse i kommuner med samisk og norsk bosetning i 2003/2004, oppga å ha en samisk tilhørighet (Lund et al., 2007).

¹⁰Det hører med i dette bildet at blant kommuner utenfor STN-området kom kommunene Vadsø og Hammerfest best ut med en score på henholdsvis 7 % og 8 % i 2009.

3.4 Valgmanntallets kjønns- og aldersfordeling

3.4.1 Kvinneandelen totalt 2001–2009 og per krets 2001–2005

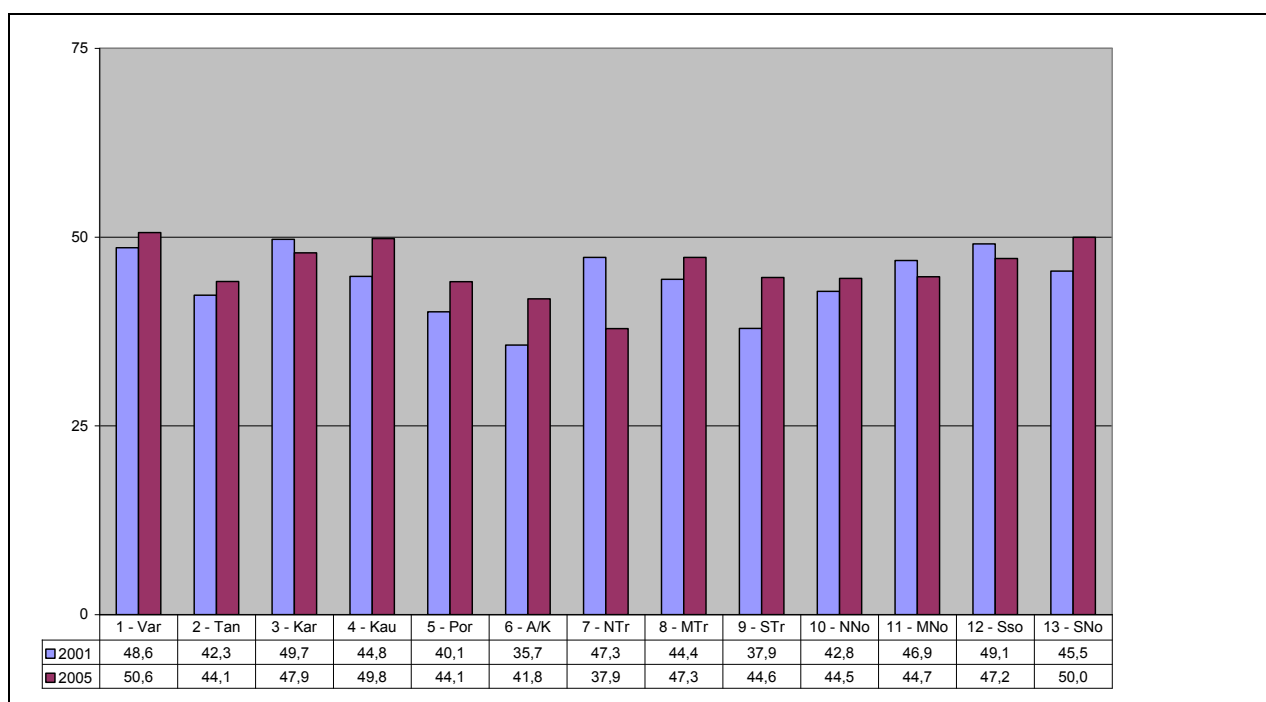
Det foreligger ikke sikre tall for valgmanntallets kjønnsfordeling ved de tre første sametingsvalgene (Sametinget, 2001). Tall for de tre siste valgene er gjengitt i tabell 3.7. Der framgår det at valgmanntallet hadde et lite, men klart mannsflertall ved alle disse valgene. Kvinneandelen økte noe i perioden, men bare med litt over én prosent – fra 45,6 % til 46,9 %.

Tabell 3.7 Kjønnsfordeling i valgmanntallet samlet ved valgene 2001, 2005 og 2009

	Menn	Kvinner	Totalt	Manns- overskudd, antall	Kvinne- andel, pst.
2001	5401	4520	9921	881	45,6
2005	6752	5786	12538	966	46,1
2009	7380	6510	13890	870	46,9

I figur 3.8 presenteres manntallets kretsvisе kvinneandeler i hver av de 13 "gamle" kretsene ved de to valgene i 2001 og 2005.

Figur 3.8 Valgmanntallets kretsvisе kvinneandeler i 2001 og 2005¹¹

Figuren viser at i 2005 var det to valgkretser som hadde en kvinneandel på praktisk talt 50 % (Kautokeino og Sør-Norge), mens én krets faktisk hadde et lite kvinneoverskudd (Varanger). Videre framgår det at fra 2001 til 2005 hadde 4 av de 13 kretsene nedgang i sin kvinneandel. Størst var denne nedgangen i Nord-Troms, med hele 9,4 %.

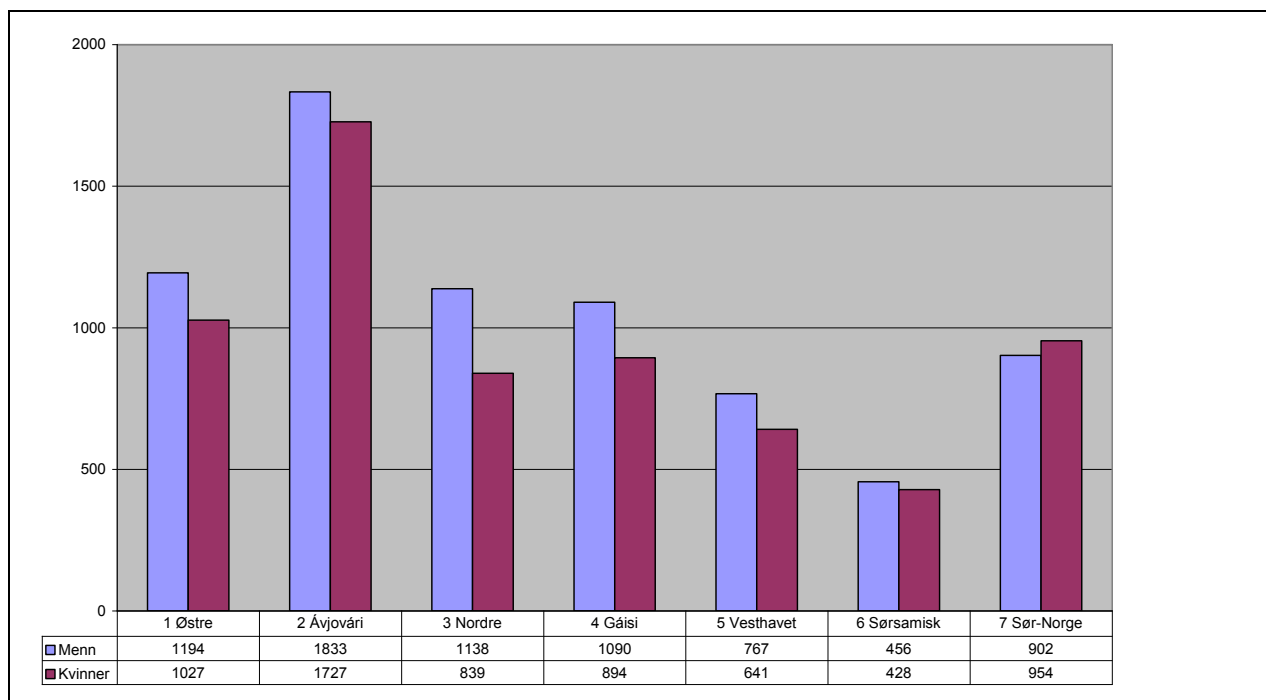
I samme periode hadde Sør-Troms, Alta/Kvalsund og Sør-Norge en merkbar vekst i sine kvinneandeler, med henholdsvis 6,7 %, 6,1 % og 4,5 %. Men veksten til tross, ved 2005-valget var det Alta/Kvalsund som, sammen med Nord-Troms, oppviste de laveste kvinneandelene i Sametingets valgmanntall på kretsnivå, respektive 42 % og 38 %.

¹¹De gamle valgkretsenes fulle navn framgår av dette kapittelets vedlegg A og B.

3.4.2 Kjønnsfordeling per krets og kommune i 2009

For 2009-valget presenteres kjønnsfordelingen i det følgende noe mer detaljert, på både valgkrets- og kommunenivå. Først til den kretsvis fordelingen. Denne framstilles grafisk i figur 3.9.

Figur 3.9 Kretsvis kjønnsfordeling i valgmanntallet 2009

Figuren viser at én valgkrets hadde kvinneflertall i 2009, nemlig Sør-Norge. Flertallet var imidlertid lite, noe som framgår mer spesifikt av tabell 3.8 nedenfor:

Tabell 3.8 Kjønnsfordelingen i valgmanntallet 2009, totalt og per valgkrets

	Menn	Kvinner	Totalt	Mannsover- skudd, antall	Kvinne- andel, pst.
1 Østre	1194	1027	2221	167	46
2 Ávjovári	1833	1727	3560	106	49
3 Nordre	1138	839	1977	299	42
4 Gáisi	1090	894	1984	196	45
5 Vesthavet	767	641	1408	126	46
6 Sørsamisk	456	428	884	28	48
7 Sør-Norge	902	954	1856	-52	51
Totalt	7380	6510	13890	870	53

Tabell 3.8 viser at Sør-Norges kvinneflertall kun var på én prosent, eller på 52 personer i rene tall. Målt i prosent var Ávjovári valgkrets med sin kvinneandel på 49 % like kjønnslikestilt som Sør-Norge. Dette var dog med motsatt fortegn, ettersom Ávjovári hadde et mannsflertall på 106.

Minst forskjell mellom antall menn og kvinner i manntallet var det i den tallmessig minste kretsen, Sørsamisk valgkrets. Minst kjønnslikestilt – både prosentvis og i rene tall – var Nordre valgkrets. En slik posisjon rimer da også med at de gamle kretsene Alta/Kvalsund og Nord-Troms i 2005 kom "dårlig" ut med hensyn til de respektive kretsvisе kvinneandelene.

Ut fra en antakelse om at befolkninger over en viss størrelse vanligvis består av om lag like mange menn og kvinner, er det grunn til å forvente at et kjønnsmessig representativt valgmanntall for Sametinget også skal ha en slik fordeling. I virkeligheten er det imidlertid dokumentert at mange kommuner ikke har en 50/50 kjønnsfordeling. Dette er ofte tilfellet i såkalte distriktskommuner. Slike demografiske fakta må det tas høyde for når kjønnsfordelingen i Sametingets valgmanntall skal vurderes på lavere geografisk nivå.

I arbeidet med dette kapittelet var det som nevnt ikke anledning til å studere lokale befolkningsstrukturer på detaljnivå. Fordi manntallets kjønnsbalanse er et tema som fra tid til annen kommer på dagsordenen, er det likevel vurdert som hensiktsmessig å la kapittelet omfatte en oversikt over de kommuner som ved valget i 2009 hadde minst kjønnsbalanse i rene tall – enten denne balansen gikk i kvinners eller menns favør. Oversikten består av tabellene 3.9a og 3.9b som gjengis nedenfor. Prosentvis kvinneandel er med i tabellene, men denne er av mindre substansiell interesse der det er få i manntallet.

Tabell 3.9a viser kommunene som i 2009 hadde et mannsflertall på minst 15 i Sametingets valgmanntall.

Tabell 3.9a Valgmanntallet 2009: 21 kommuner med mansflertall på minst 15. Etter nominelt mannsoverskudd

Kom-nr.	Navn	Menn	Kvinner	Totalt	Kvinneandel, pst.	Mannsoverskudd, antall
2012 *	ALTA	516	427	943	45	89
2025 *	TANA	467	392	859	46	75
1938 *	LYNGEN	128	58	186	31	70
1940 *	KÅFJORD	207	140	347	40	67
2021 *	KARASJOK	670	606	1276	47	64
2022 *	LEBESBY	109	66	175	38	43
2020 *	PORSANGER	385	342	727	47	43
1943 *	KVÆNANGEN	81	42	123	34	39
2027 *	NESSEBY	207	170	377	45	37
1805 **	NARVIK	91	56	147	38	35
2017 *	KVALSUND	97	62	159	39	35
1850 *	TYSFJORD	153	119	272	44	34
2004	HAMMERFEST	164	131	295	44	33
1833	RANA	70	44	114	39	26
1939 *	STORFJORD	86	62	148	42	24
2015	HASVIK	29	6	35	17	23
1942	NORDREISA	86	65	151	43	21
2018 **	MÅSØY	50	31	81	38	19
1913 *	SKÅNLAND	96	79	175	45	17
1853 **	EVENES	31	15	46	33	16
2014 *	LOPPA	30	15	45	33	15

Tabellen viser at av de 21 kommunene er det kun Hammerfest, Rana, Hasvik og Nordreisa som ikke er såkalte STN-kommuner. Disse "unntakskommunene" ligger likevel alle i Nord-Norge. Tabellen viser dessuten at i flere av de 21 kommunene var kvinneandelen på godt under 40 %.

Tabell 9a viser videre at når mannsoverskudd måles i rene tall, er det Alta som kommer dårligst ut. Tana ble en god nummer to, med Lyngen hakk i hæl. Det må igjen understrekes at de kommunene som har et stort mannsoverskudd i rene tall, ikke nødvendigvis har dårligst kjønnsbalanse i prosent. I 2009 gjaldt dette eksempelvis Tana og Karasjok. Begge disse kommunene hadde da så vidt store totale valgmanntall at mannsoverskuddene der "kun" utgjorde tre prosent, det vil si at kommunene hadde samme kjønnsbalanse som det var i Sametingets valgmanntall totalt.

Men selv om mannsoverskudd er mest utbredt, finnes det noen få kommuner som har kvinneoverskudd i valgmanntallet. Hvilke kommuner som har størst nominelt kvinneflertall, framgår av tabell 3.9b.

Tabell 3.9b Valgmanntallet i 2009: 20 kommuner med kvinneflertall på minst 5. Etter nominelt mannsoverskudd

Kom-nr.	Navn	Menn	Kvinner	Totalt	Kvinneandel, pst.	Mannsoverskudd, antall
1901	HARSTAD	45	60	105	57	-15
2003	VADSØ	137	151	288	52	-14
1870	SORTLAND	16	29	45	64	-13
0602	DRAMMEN	10	23	33	70	-13
0301	OSLO	306	317	623	51	-11
1702	STEINKJER	10	21	31	68	-11
1601	TRONDHEIM	79	88	167	53	-9
1860	VESTVÅGØY	4	13	17	76	-9
0101	HALDEN	3	12	15	80	-9
1902 **	TROMSØ	493	501	994	50	-8
0501	LILLEHAMMER	4	12	16	75	-8
0217	OPPEGÅRD	3	11	14	79	-8
0226	SØRUM	3	11	14	79	-8
0904	GRIMSTAD	1	8	9	89	-7
0219	BÆRUM	28	34	62	55	-6
0417	STANGE	4	10	14	71	-6
1736	SNÅSA	24	29	53	55	-5
0228	RÆLINGEN	5	10	15	67	-5
1703	NAMSOS	2	7	9	78	-5
0403	HAMAR	1	6	7	86	-5

Tabell 3.9b toppes av byene Harstad og Vadsø, og også mange av de andre kommunene i denne tabellen er byer. I tillegg ser vi at hele 15 av de 20 kommunene som hadde nevneverdige kvinneflertall, ligger sør for Saltfjellet. Sammenlignet med tabell 9a er det påfallende at kvinneflertallene gjennomgående er tallmessig mindre enn det mannsflertallene var. Enda mer slående er det at mens nesten alle kommunene som hadde nevneverdige mannsflertall i 2009, er helt eller delvis STN-kommuner, er det kun én av kommunene med kvinneflertall som er det. Men dette er da også bykommunen Tromsø.

Til slutt i dette underkapittelet kan det påpekes et (demografisk?) poeng som ikke framgår av de gjengitte tabellene: I den kommunen som har desidert flest innmeldte i Sametingets valgmanntall, det vil si Kautokeino, er kjønnsbalansen praktisk talt 50/50: 778 menn og 779 kvinner. For øvrig vil det framgå av de neste

underkapitlene at bildet av valgmanntallets kvinneunderskudd nyanseres noe når det tas hensyn til de innmeldtes alder.

3.4.3 Valgmanntallets alderssammensetning totalt i 2005 og 2009

Også manntallets alderssammensetning har i årenes løp blitt fokusert, om enn ikke i samme grad som fordelingen av kvinner og menn. Det som synes å ha størst interesse blant dem som retter oppmerksomheten mot aldersaspektet, er behovet for kontinuerlig rekruttering av ungdom til manntallet.

Ifølge rapporten fra Sametingets valgregelutvalg (Sametinget, 2001) var det ved 2001-valget 4 % av de manntallsførte som var under 25 år. Dette er én av få opplysninger som foreligger om manntallets aldersfordeling før 2005. I det følgende presenteres noen av de tall som finnes om valgmanntallets aldersspredning ved valgene i 2005 og 2009. I neste underkapittel gis dessuten et overblikk over kjønnsfordelingen i ulike aldersgrupper.

Det er i skrivende stund ikke tilgang til aldersdata på kretsnivå. Presentasjonene omhandler derfor situasjonen for Sametingets valgmanntall som helhet. Utgangspunktet for presentasjonene er tallene som er gjengitt i tabell 10. Aldersgrupperingene i denne tabellen tilsvarer grupperinger som benyttes i SSBs offisielle valgstatistikk.¹²

¹²Beregning av antall kvinner og menn per aldersgruppe er gjort av Yngve Johansen, sekretær for Faglig analysegruppe for samisk statistikk.

Tabell 3.10 Valgmanntallets alders- og kjønns sammensetning i 2005 og 2009

2005					2009			
Alders-grupper	Menn	Kv.	Alders-andel, pst.	Kvinne-andel, pst.	Menn	Kv.	Alders-andel, pst.	Kvinne-andel, pst.
18–21 år	275	347	5	56	142	213	3	60
22–25 år	362	400	6	52	351	459	6	57
26–29 år	377	366	6	49	422	458	6	52
30–39 år	1339	1262	21	49	1251	1234	18	50
40–49 år	1450	1201	21	45	1658	1430	22	46
50–59 år	1532	1031	20	40	1639	1221	21	43
60 +	1417	1179	21	45	1917	1495	24	44
Totalt	6752	5786	100	46	7380	6510	100	47

Med hensyn til valgmanntallets generelle aldersfordeling viser tabell 3.10 først og fremst at fra 2005 til 2009 sank andelen av helt unge innmeldte fra 5 % til 3 %. Samtidig økte andelen innmeldte over 60 år fra 21 % til 24 %. Dette tyder på at valgmanntallets samlede aldersfordeling i disse fire årene ble noe forskjøvet i de eldstes favør. En grafisk framstilling hvor de tre yngste aldersgruppene i tabell 3.10 er slått sammen til én gruppe bestående av alle under 30 år, bekrefter denne tendensen:

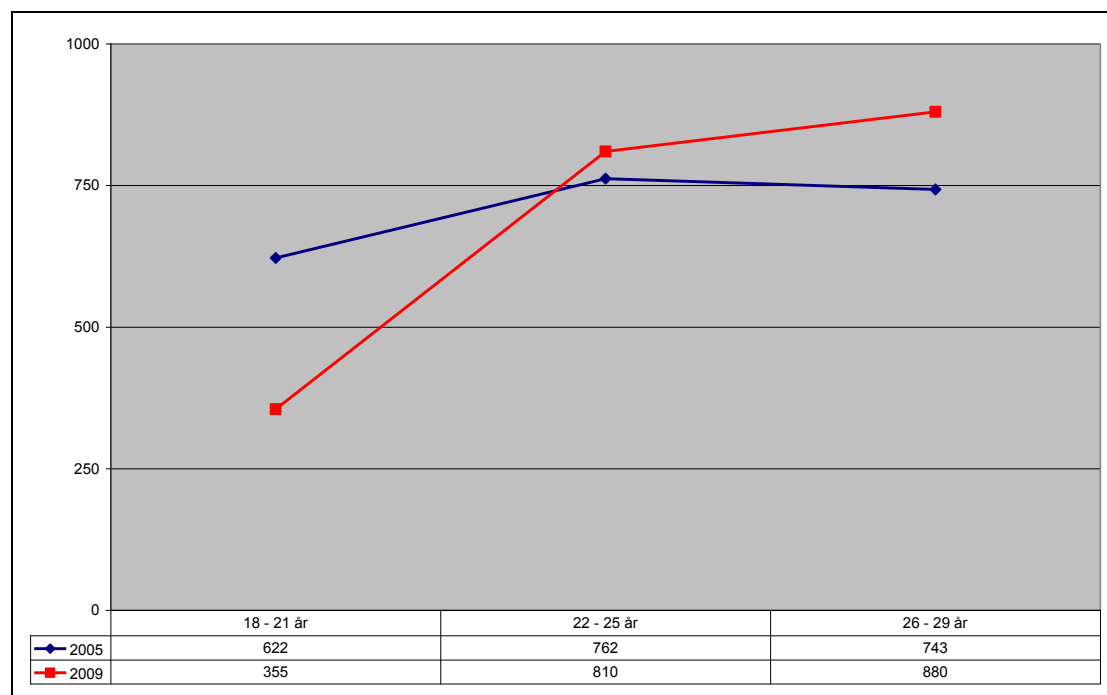
Figur 3.10 Valgmanntallets aldersfordeling totalt i 2005 og 2009

Figur 3.10 illustrerer spesielt to forhold, nemlig at det er et økende antall personer i manntallet som er over 60 år, samt at det var lavere rekruttering av personer under 30 år i 2009 enn det var i 2005. Sistnevnte forhold framtrer med større

tydelighet når aldersgruppen 18–29 år, som ble konstruert for å brukes i figur 10, "tilbakestilles" til de opprinnelige tre aldersgruppene i en ny figur 3.11. Hver av disse gruppene omfatter da dem som var førstegangsvelgere ved valgene i henholdsvis 2001, 2005 og 2009.

Figur 3.11 Valgmanntallets aldersgrupper 18–21, 22–25 og 26–29 år i 2005 og 2009

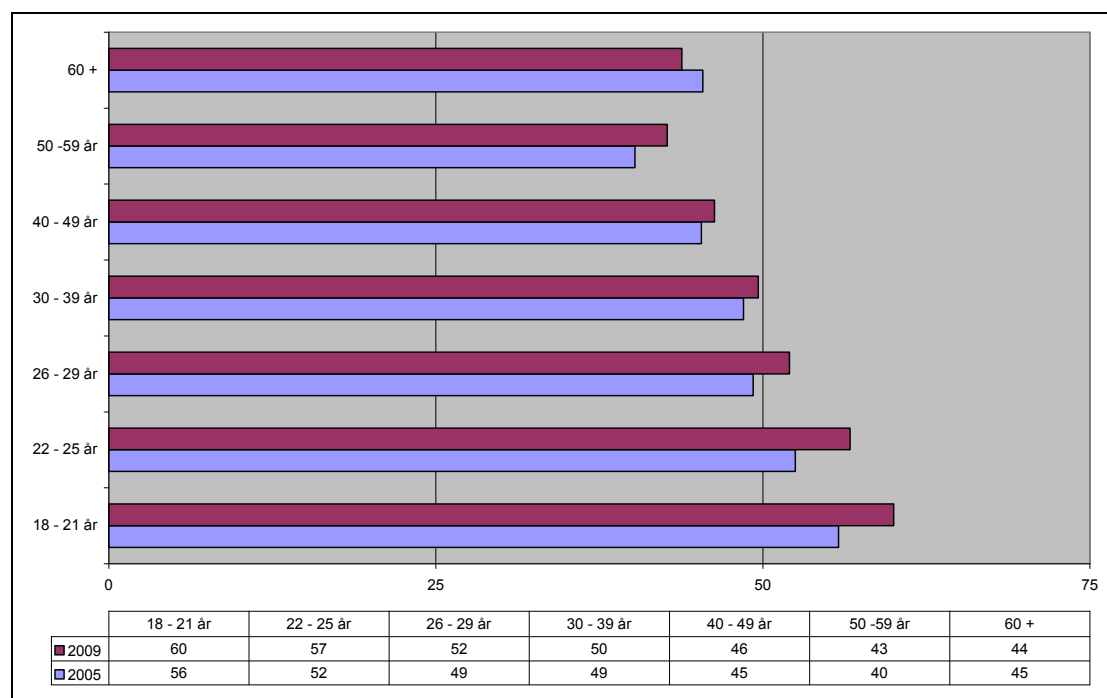

Figur 3.11 viser at manntallsrekrutteringen av førstegangsvelgere – altså de i aldersgruppen 18–21 år – var langt lavere i 2009 enn i 2005. Men figuren viser også at det i 2009 var vekst i begge de to øvrige aldersgruppene under 30 år. Dette tyder på at det i årene 2005–2009 fant sted en fortsatt rekruttering av dem som var førstegangsvelgere ved de to foregående valgene. Selv om 2005 var et "unntaksvalg" med særlig stor mobilisering til manntallet, tilsier figur 11 at ungdom ikke nødvendigvis melder seg inn i Sametingets valgmanntall i løpet av de første årene etter fylte 18 år.

3.4.4 Valgmanntallets kvinneandel per aldersgruppe i 2005 og 2009

Et forhold som kan hende er særlig verdt å merke seg med hensyn til både alders- og kjønnsfordelingen i Sametingets valgmanntall, er at det ser ut til å pågå en forskyvning mot økt kvinneandel i spesielt de yngste årsklassene. Figur 3.12 illustrer dette.

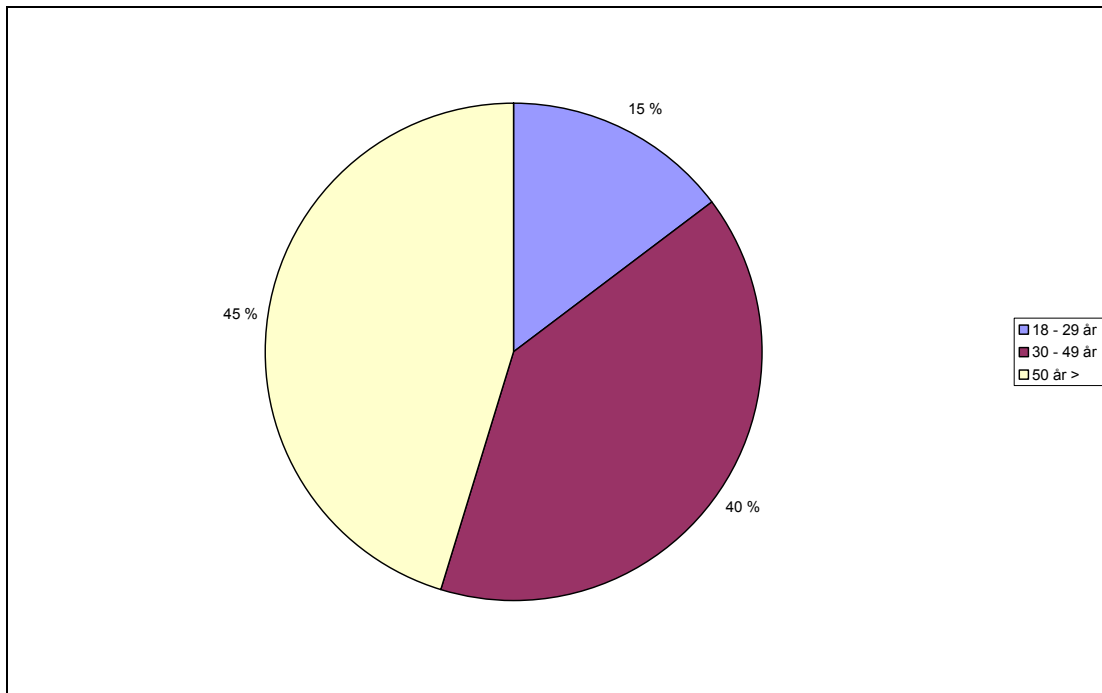
Figur 3.12 Valgmanntallets kvinneandel i ulike aldersgrupper i 2005 og 2009

Denne figuren viser at Sametingets valgmanntall i 2009 hadde et merkbart kvinneflertall i det yngste segmentet, definert som de tre aldersgruppene mellom 18 og 29 år. For øvrige aldersgrupper var det i 2009 fremdeles mansflertall, men kvinneandelen der er – med ett unntak – økende. Unntaket er gruppen som består av dem som er 60 år og eldre, hvor kvinneandelen fremdeles er relativt lav, og hvor det var andelen menn som økte mellom valgene i 2005 og 2009.

Et oppsummerende og overordnet bilde av alders- og kjønnsfordelingen i Sametingets valgmanntall per 2009 kan gis i form av følgende figur og punktvis oppsett:

Figur 3.13 Valgmanntallet i 2009, fordelt på aldersgruppene 18–29, 30–49 og 50+

- I 2009 utgjorde aldersgruppen under 30 år 15 % av valgmanntallet. Kvinnene var i denne gruppen i flertall med en andel på 55 %.
- Aldersgruppen bestående av personer mellom 30 og 49 år tilsvarte i 2009 en manntallsandel på 40 %. Her var kvinneandelen på 48 %.
- Manntallsinnmeldte over 50 år utgjorde med sine 45 % den største aldersgruppen i valgmanntallet i 2009. Dette var dessuten den aldersgruppen som hadde lavest kvinneandel, nemlig 43 %.

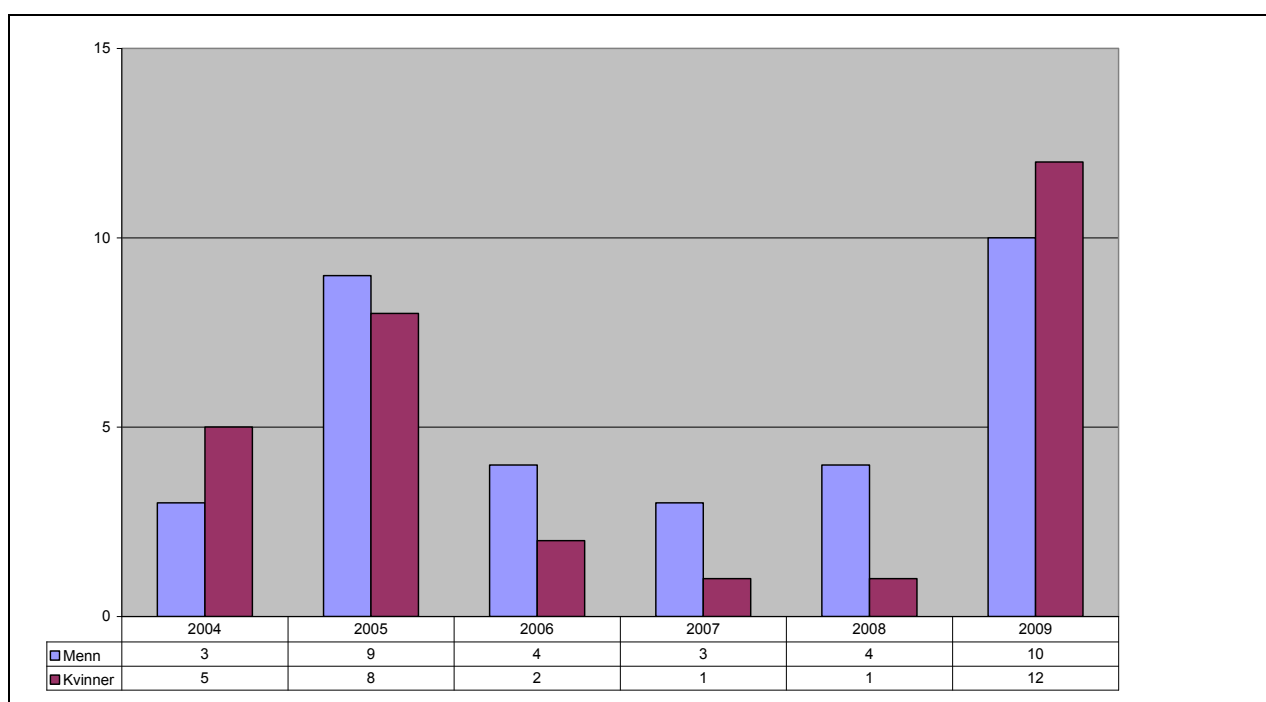
Innledningsvis i forrige underkapittel ble det vist til Sametingets beregning om at det i 2001 var 4 % av de manntallsinnmeldte som var under 25 år. I henhold til de aldersgrupperinger som er brukt i denne framstillingen, var det i 2009 1 165 av de innmeldte som var 26 år eller yngre. Disse utgjorde 8,4 % av hele valgmanntallet. I et slikt perspektiv kan det slås fast at det har vært noe forbedring i forhold til det som var valgmanntallets ungdomsprofil i 2001.

3.5 Utmeldinger

Sametingets valgmanntall telles i prinsippet opp i forkant av hvert valg. Innmelding i valgmanntallet kan likevel skje fortløpende. En innmelding gjelder til det eventuelt gjøres en aktiv utmelding. For valgmanntallets første 15 år foreligger det ikke sikre data om hva som var utmeldinger, og hva som var flyttinger (eller dødsfall) når navn ble borte fra en gitt kommunes valgmanntall. Informasjon om dette har imidlertid blitt bedre etter at manntallet ble knyttet direkte opp mot Folkeregisteret. Spesielt viktig er det at flyttinger nå registreres automatisk. I 2005 ble dessuten selve føringen av manntallet sentralisert til sametingsadministrasjonen, noe som i seg selv bidrar til mer ensartet praksis.

Per juli 2010 er det fra og med 2004 registrert til sammen 65 aktive utmeldinger fra Sametingets valgmanntall. Sett i lys av at manntallets store vekst i løpet av disse årene kan dette knapt kalles noe stort frafall. Utmeldingene fordeler seg kjønnsmessig likt med 33 menn og 32 kvinner. Tre av utmeldingene er fra kvinner som har meldt seg ut i løpet av første halvår i 2010. Figur 3.14 under illustrerer hvordan de resterende 62 utmeldingene har fordelt seg på menn og kvinner per år i tidsrommet 2004–2009.

Figur 3.14 Antall årlige utmeldinger fra valgmanntallet 2004–2009, fordelt på kjønn

Som det framgår av figuren, var det en liten opphopning av utmeldinger i de to valgårene 2005 og 2009. I 2005 var det 17 som meldte seg ut, i 2009 var det 22. En slik opphopning synes rimelig all den tid det er i valgår at Sametingets valgmanntall blir sterkest fokusert i offentligheten.

I henhold til Sametingets egne grunnlagsdata er det ellers ikke noe som tyder på at utmeldinger fra manntallet er spesielt utbredt i enkelte kommuner. De kommunene som har flest registrerte utmeldinger, er Alta med ni, Karasjok med syv og Tana med seks. Disse utmeldingene har likevel skjedd over flere år og er neppe mange nok til at de kan sies å representere noen opphopning. De utmeldte personene har også stor spredning med hensyn til fødselsår.

Det foreligger ingen eksakt kunnskap om hvorfor personer velger å melde seg ut av Sametingets valgmanntall. Over tid har det i ulike media framkommet utsagn hvor enkeltpersoner har gitt uttrykk for at de av politiske årsaker ikke lenger ønsker å være en del av Sametingets politiske grunnlag. Det kan selvsagt godt hende at utmeldinger blir gjort med en slik begrunnelse. Ut fra det relativt lave frafallet fra valgmanntallet er det imidlertid lite som tyder på at denne typen politisk motiverte utmeldinger er noe som forekommer ofte og systematisk.

3.6 Valgdeltakelse

Mens stemmerett ved de øvrige valg i Norge er knyttet til bosted og botid, er stemmeretten ved sametingsvalg, i tillegg til de alminnelige stemmerettskriterier, knyttet til de samiske kriteriene for å stå i valgmannstallet og til det at innmelding i valgmannstallet faktisk finner sted. For å få stemme ved et gitt sametingsvalg må innmelding i valgmannstallet være gjort innen tidsfristen for dette i det aktuelle valgåret. Denne fristen er satt til 30. juni. Personer som ikke er innmeldt på denne dato, får ikke avlegge stemme det året. En slik frist har som én konsekvens at personer som eksempelvis opplever et "nyvåknet" samepolitisk engasjement i løpet av en valgkamperperiode, ikke kan stemme ved valget samme år.

Et annet forhold som kan komplisere valgdeltakelse ved sametingsvalg, er at det er noen – særlig blant ungdom og eldre – som ifølge lokale valgmedarbeidere på ulike måter misforstår kravet til at innmelding i Sametingets valgmannstall skal skje særskilt. Dermed oppstår iblant situasjoner der personer som har ønske om å stemme, ikke får gjort det fordi de ikke er registrert i valgmannstallet.

Slike manntallsrelaterte ekstrabarrierer for å stemme ved sametingsvalg må óg tas i betraktning når valgdeltakelse ved sametingsvalg skal vurderes.

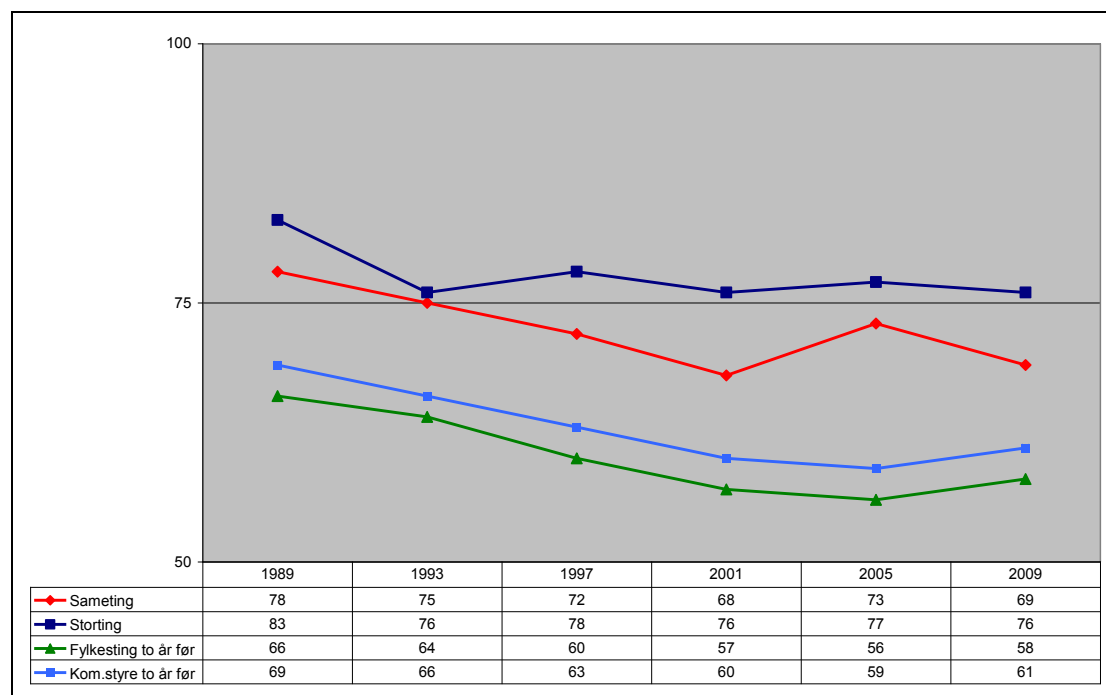
I delkapittelet omtales valgdeltakelse totalt og på kretsnivå. Det er i skrivende stund ikke tilgang til data for valgdeltakelse ved sametingsvalg på kommunenivå. Det er heller ikke tilgang til data om valgdeltakelse fordelt på kjønn og på aldersgrupper. Også dette må derfor ligge i denne omgang.

3.6.1 Valgdeltakelse ved ulike valgtypene i Norge 1987–2009

Figur 3.15 under viser valgdeltakelse ved de seks sametingsvalgene som ble avholdt i tidsrommet 1989–2009. Selv om valgdeltakelse ved sametingsvalg ikke kan sammenlignes direkte med deltakelsen ved de andre valgtypene i Norge, er det av interesse å se hvordan oppslutningen om de ulike valgtypene plasserer seg i forhold til hverandre. Figur 3.15 illustrerer derfor også valgdeltakelsen ved

stortingsvalgene i samme tidsrom, samt ved de seks kommune- og fylkestingsvalgene som ble avholdt i tidsrommet 1987–2007.¹³

Figur 3.15 Valgdeltakelse ved sametingsvalg og andre valg i Norge 1987–2009

Som det framgår av figur 3.15, er hovedtendensen i aktuell tidsperiode at valgdeltakelse ved sametingsvalgene ligger noe, men ikke mye, under deltakelsen ved stortingsvalg i samme år. Størst var forskjellen i 2001 med 8 %. Minst forskjell var det i 1997 med 1 %. Samtidig har den relative oppslutningen om sametingsvalg i hele perioden ligget markant over deltakelsen ved valg til kommune- og fylkesting.

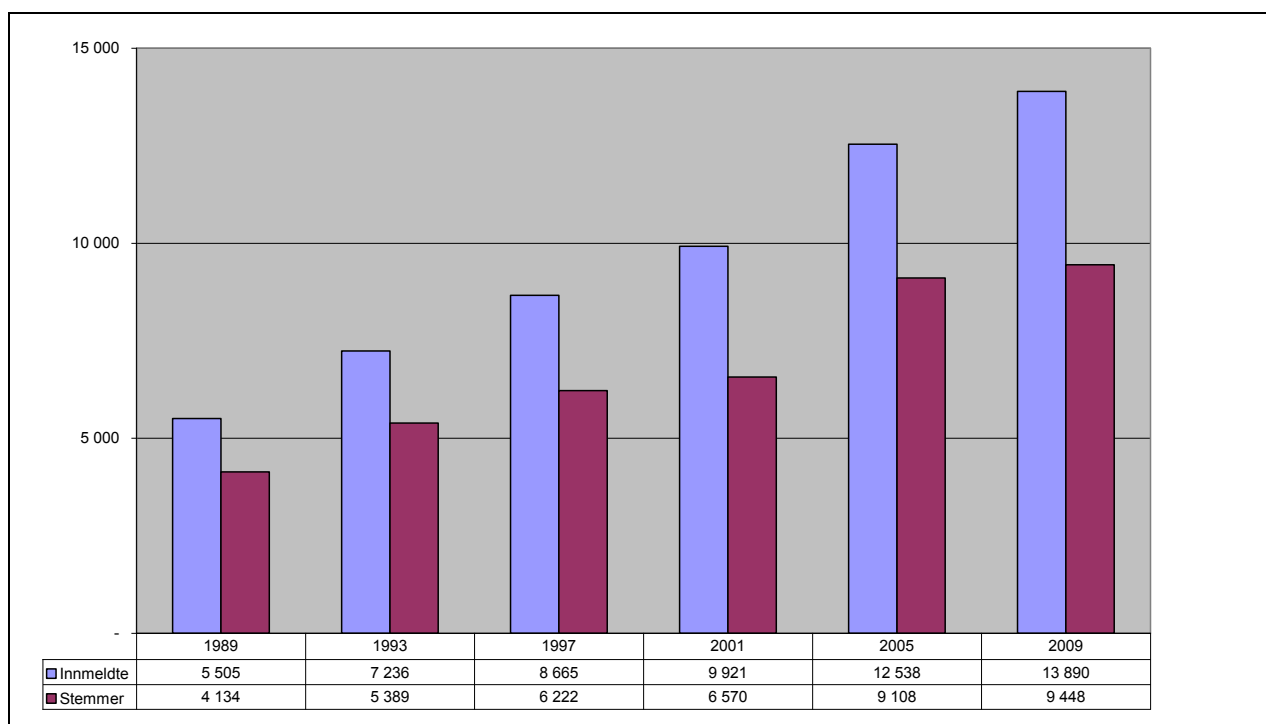
Når det gjelder de seks sametingsvalgene sett for seg, har valgdeltakelsen ved disse variert mellom 78 % som det høyeste i 1989, og 68 % som det laveste i 2001. Den høyeste valgdeltakelsen så langt var altså ved det første sametingsvalget som ble avholdt. Figur 3.15 illustrerer hvordan valgdeltakelsen ved sametingsvalg hadde en jevnt fallende tendens fram til valget i 2001. Ved

¹³Det at valgdeltakelsen ved sametingsvalg ikke er direkte sammenlignbar med valgdeltakelsen ved de andre valgtypene, dreier seg først og fremst om det "ekstra trinnet" med å måtte melde seg inn i et eget valgmanntall for å være stemmeberettiget ved sametingsvalg. Dette ekstratrinnet kan dermed bidra til at allerede selve innmeldingsfasen utelukker noen av de samene som ikke ønsker å melde seg inn i valgmanntallet fordi de er uinteressert i samepolitikk, eventuelt uenig i hele eller visse deler av den. Disse ikke-innmeldte tilsvarer da noen av dem som registreres som "hjemmesittere" ved andre valgtyper.

2005-valget gjorde deltakelsen et hopp på 5 % opp, men ved valget i 2009 var fire av disse prosentene borte igjen.

Prosentvis valgdeltakelse beregnes på grunnlag av hvor mange som ved hvert valg er innmeldt i Sametingets valgmanntall. Dette er imidlertid bare én del av et større bilde. Over tid må valgdeltakelse ved sametingsvalg også ses i lys av den kontinuerlige og markante økningen av antall innmeldte i valgmanntallet. Dette forholdet illustreres med figur 3.16.

Figur 3.16 Antall innmeldte i valgmanntallet og antall avgitte stemmer ved sametingsvalgene 1989–2009

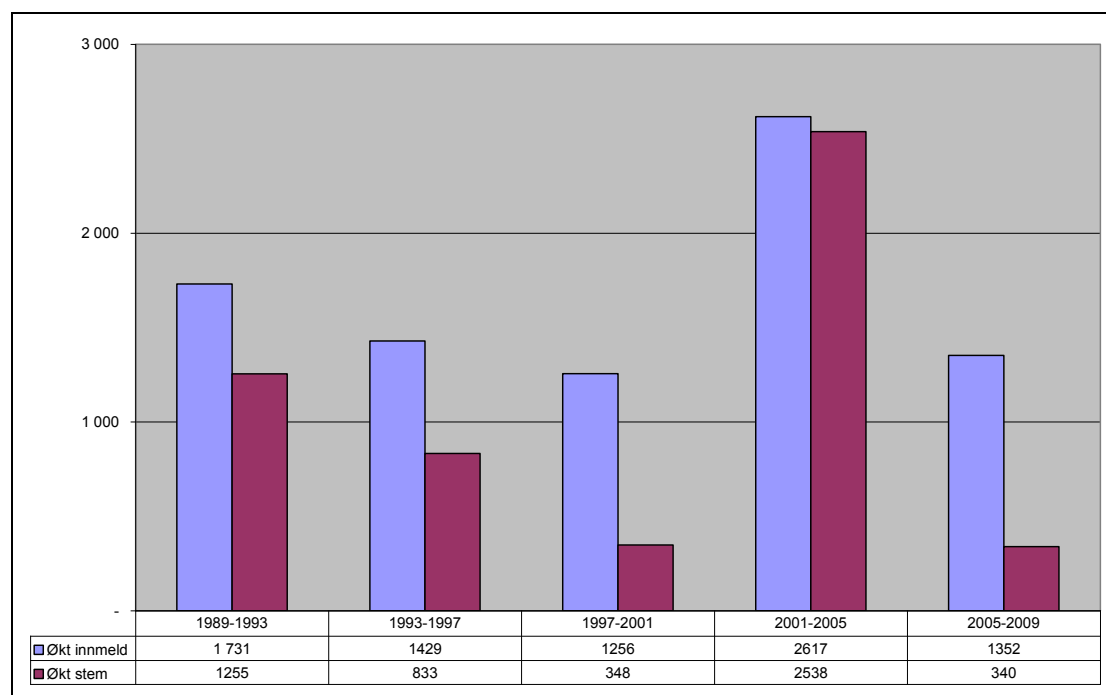
Figuren viser hvordan både antall manntallsregistrerte og antall avgitte stemmer har økt for hvert av de seks sametingsvalgene i tidsrommet 1989–2009. Dette tilsier at selv om den prosentvise deltakelsen ved sametingsvalg har hatt en synkende trend og i 2009 var 9 % lavere enn i 1989, så var det i rene tall langt flere som faktisk deltok ved sametingsvalget i 2009, enn det var i 1989.

Samtidig er det verdt å merke seg at det er en noe forskjellig utviklingstakt når det gjelder antall manntallsinnmeldte og antall avgitte stemmer. Førstnevnte økte i tidsrommet fra 1989 til 2009 med 8 385, mens det i 2009 ble avlagt 5 314 flere

stemmer enn i 1989. De totale økningene var dermed på 152 % for antall innmeldte og 129 % for antall avlagte stemmer.¹⁴

Det er også noe variasjon med hensyn til i hvilken grad det har vært samsvar mellom økning i antall innmeldte og økning i antall avgitte stemmer mellom to valg. Dette illustreres i figur 3.17.

Figur 3.17 Økning i antall innmeldte i valgmanntallet og økning i antall avgitte stemmer fra sametingsvalg til sametingsvalg 1989–2009

Av figur 3.17 framgår at både økning i antall manntallsregistrerte og økning i antall avlagte stemmer hadde en synkende tendens fra valg til valg fram til 2001. Valget i 2005 framstår deretter som noe av et unntak, ettersom det da ble gjort kraftige byks i både manntalls- og stemmeøkningen. Ved valget i 2009 var de respektive økningene om lag tilbake til nivået for 2001.

Det at 2005-valget skiller seg så markant ut, henger trolig sammen med at dette valget var spesielt: I årene etter 2001-valget hadde det vært fokusert mye på en langvarig trend med synkende kvinneandel blant de innvalgte på Sametinget. Et forslag om utjevningsmandater for å styrke kjønnsbalansen blant representantene endte opp med at det ble vedtatt at det skulle fordeles fire utjevningsmandater til de fire kretsene hvor det ble avlagt flest stemmer målt i rene tall. Det totale

¹⁴Til sammenligning sank valgdeltakelsen ved stortingsvalg i samme periode med 7 %. Samtidig økte antall stemmeberettigede med 11 % (fra 3 190 311 til 3 530 785), mens antall avgitte stemmer økte med knappe 2 % (fra 2 653 173 til 2 696 366).

antallet sametingsrepresentanter ble dermed 43. Disse forholdene bidro trolig til at det i forkant av sametingsvalget i 2005 ble mobilisert spesielt sterkt både til innmelding i manntallet generelt og til det å avlegge stemme spesielt.¹⁵

Når det gjelder de mer generelle variasjonene som er påpekt i dette underkapittelet, har det altså vært et vedvarende trekk at det er flere som melder seg inn i valgmanntallet, enn det er som avlegger stemme. På den ene siden vil det være ulike årsaker til at stemmeberettigede lar være å stemme ved sametingsvalg, og det er ikke nødvendigvis de "nyinnmeldte" som avstår. På den andre siden kan det noe skjeve forholdet mellom antall manntallsinnmeldte og antall faktisk avlagte stemmer også bidra til å støtte en antakelse om at innmelding i Sametingets valgmanntall har mer ved seg enn det å delta ved sametingsvalg i form av stemmegivning.

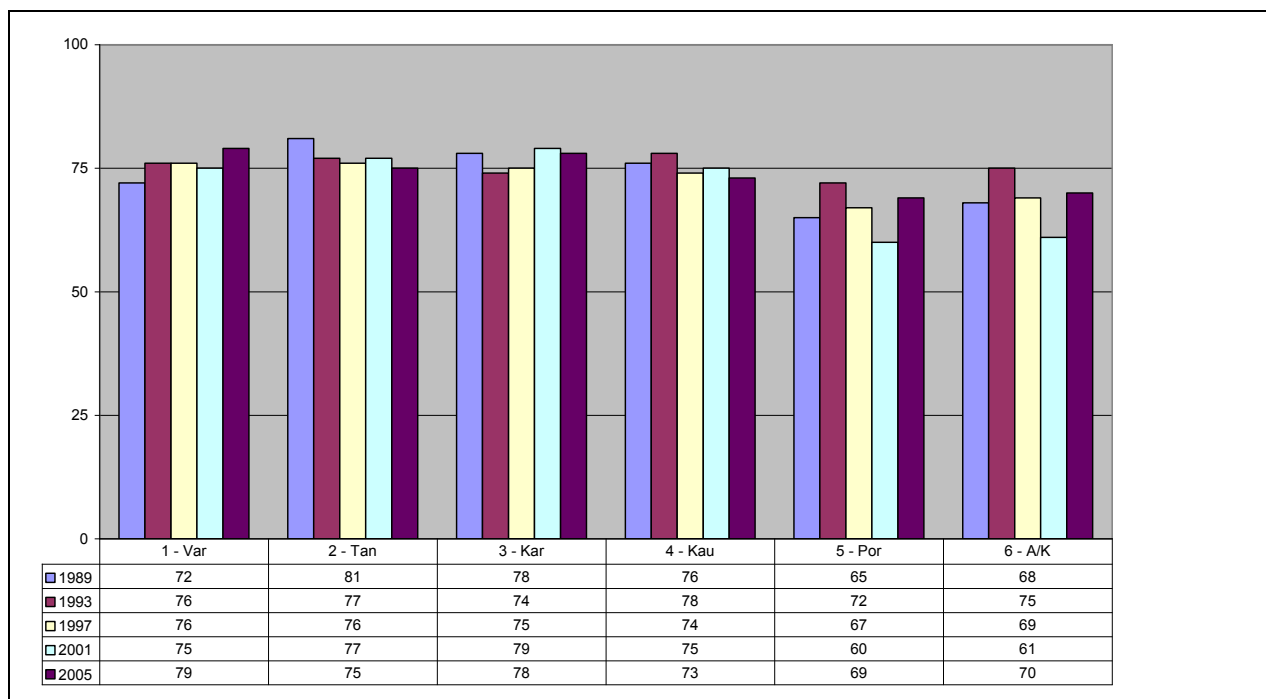
3.6.2 Kretsvis valgdeltakelse ved sametingsvalgene 1989–2005

I dette underkapittelet behandles valgdeltakelsen i de 13 kretsene som gjaldt ved sametingsvalgene i 1989–2005. Deretter presenteres data om valgdeltakelsen i de fem valgkretsene i 2009 i et eget underkapittel. (For informasjon om de gamle og de nye valgkretsenes fulle navn og geografiske utbredelser vises til kapittelets vedlegg A og B.)

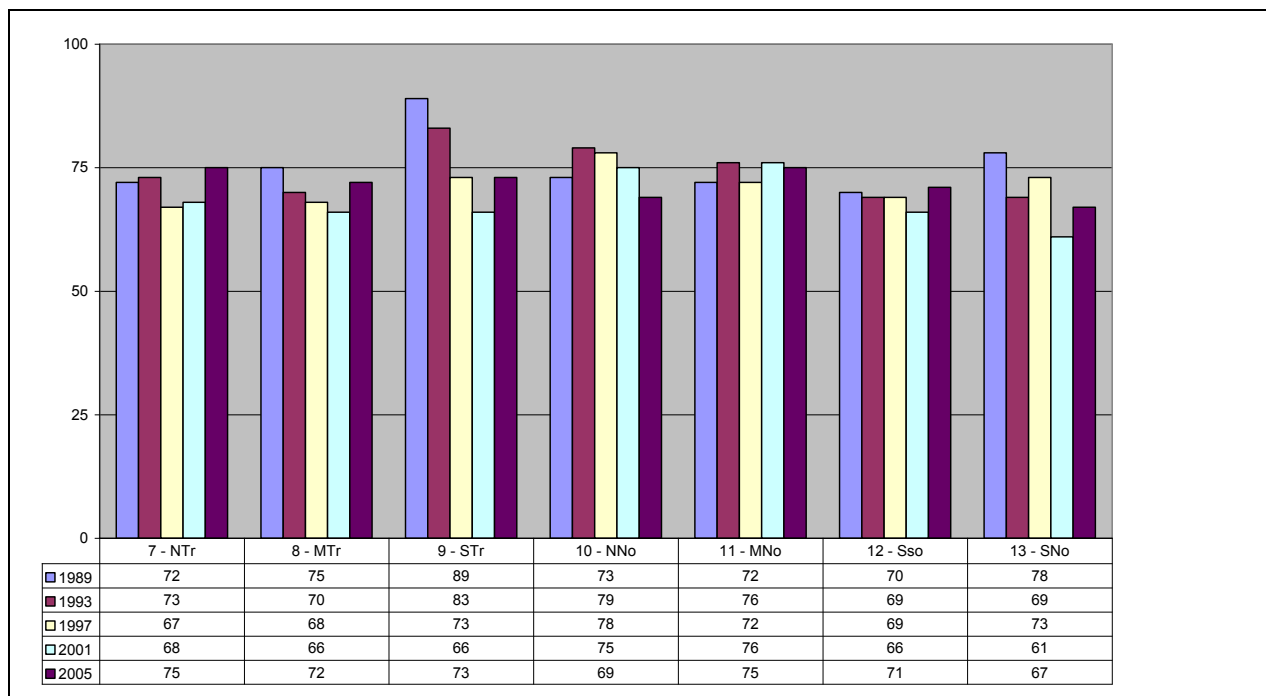
I figurene 18a og 18b på neste side er den kretsvis valgdeltakelsen ved de fem første sametingsvalgene delt mellom henholdsvis kretsene 1–6 og kretsene 7–13. Todelingen er gjort for å gjøre figurene mest mulig lesbare, men det kan også være verdt å merke seg at kretsene 1–6 utgjorde kretsene som lå i Finnmark fylke.

¹⁵De fire utjevningsmandatene i 2005 gikk til kretsene 3 Karasjok, 4 Kautokeino, 6 Alta/Kvalsund og 13 Sør-Norge.

Figur 3.18a Valgdeltakelse per krets 1–6 ved valgene i 1989–2005¹⁶

Figur 3.18b Valgdeltakelse per krets 7–13 ved valgene i 1989–2005

¹⁶De gamle valgkretsenes fulle navn framgår av dette kapittelets vedlegg A.

Basert på disse to figurene er det generelle inntrykket at valgdeltakelsen var nokså stabil i de fleste av de 13 gamle valgkretsene. Alta/Kvalsund, Sør-Troms og Sør-Norge peker seg ut som kretsene med størst svingninger – beregninger viser at avstanden fra laveste til høyeste valgdeltakelse i disse kretsene lå mellom 13 % og 16 %. Valgkretsen Porsanger peker seg ut ved å ha hatt relativt sett lavest deltakelse over tid – kun ved ett valg var deltakelsen der på over 70 %. I valgkretsen Tana var valgdeltakelsen aldri under 75 %.

Den laveste kretsvis valgdeltakelse som noen gang ble registrert i en av de gamle valgkretsene, var 60 % i kretsen Porsanger i 2001. Den nest laveste var 61 % i kretsene Alta/Kvalsund og Sør-Norge samme år. Høyest har valgdeltakelsen vært i Sør-Troms med 89 % i 1989 og 83 % i 1993. Også valgkretsen Tana passerte 80-grensen én gang med 81 % i 1989.

Det må her understrekes at på samme måte som for vurdering av valgdeltakelse ved sametingsvalg sett under ett, må også vurdering av kretsvis valgdeltakelse relateres til utviklingen i manntallsstørrelse i hver av kretsene. Det faller imidlertid utenfor arbeidet med dette kapittelet å gå i detalj om dette for de 13 gamle kretsene.

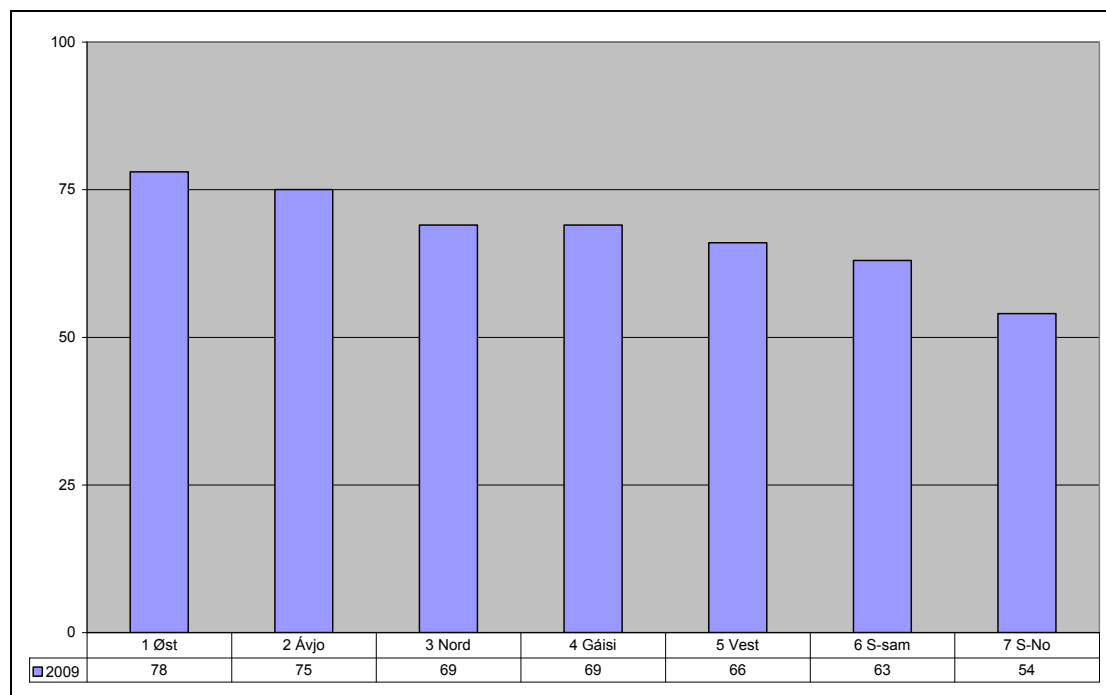
3.6.2 Kretsvis valgdeltakelse ved sametingsvalget i 2009

Når det gjelder valgdeltakelsen i de syv kretsene som ble tatt i bruk fra og med valget i 2009, framgår denne av figur 3.19.

For informasjon om de nye valgkretsenes fulle navn og geografiske utbredelse vises til kapittelets vedlegg B. Kartene 4a og 5a i vedlegg C illustrerer hvilke kommuner i hver valgkrets som hadde mer enn 30 manntallsregistrerte i 2005, det vil si i hvilke kommuner sametingsvelgerne kunne avlegge stemme på valgdagen ved valget i 2009.

En iøynefallende tendens i figur 3.19 er at valgdeltakelsen faller gradvis jo lenger sør i landet en valgkrets befinner seg. Alle de tre sørligst beliggende kretsene hadde en valgdeltakelse som var lavere enn sametingsvalgets gjennomsnittlige valgdeltakelse dette året, det vil si 69 %. Valgdeltakelsen på 54 % i kretsen Sør-Norge er den laveste kretsvis valgdeltakelse som noensinne er registrert ved et sametingsvalg.

Figur 3.19 Valgdeltakelse per krets ved valget i 2009

Det ligger utenfor dette kapittelets tematiske ramme å gå inn på årsaker til den lave valgdeltakelsen i Sør-Norge. En relevant påpekning kan likevel være at Sør-Norge-kretsen økte med 461 i manntallet fra 2005 til 2009, noe som utgjorde nesten 35 % av manntallets totale økning i perioden (jmfør omtale ovenfor). 73 % av denne manntallsøkningen kom i kommuner som hadde færre enn 30 i manntallet i 2005, det vil si i kommuner hvor det bare kunne forhåndsstemmes ved sametingsvalget 2009. Dette *kan* ha hatt betydning for kretsens totale valgdeltakelse. Dog var likevel ca 40 % av valgkretsens innmeldte bosatt i en av kommunene som hadde minst 30 i manntallet ved valget i 2005, nemlig Oslo, Bergen og Bærum (762 av 1 856).¹⁷

¹⁷Ved valget i 2013 vil det være ytterligere fem kommuner i Sør-Norge-kretsen hvor sametingsvelgerne kan stemme på valgdagen. Dette er Skedsmo, Stavanger, Drammen, Lørenskog og Asker, listet etter de respektive kommunevisemanntallsstørrelsene i 2009. Jmfør også dette kapittelets vedlegg C.

3.7 Slutt kommentar

Kunnskap om Sametingets valgmanntall er viktig fordi valgmanntallet på mange måter utgjør selve fundamentet for sametingsvalgene. Én grunn til viktigheten av slik kunnskap er det rent valgtekniske: Fra og med valget i 2009 er det antall innmeldte i valgmanntallet ved et gitt valg som avgjør mandatfordeling mellom valgkretsene ved det påfølgende valget, samt i hvilke kommuner det da skal være mulig å avlegge stemme på valgdagen.

En annen grunn til at det er viktig med systematisk basisinformasjon om valgmanntallets størrelse og dets kjønns- og alderssammensetning, er at ulike aktører ofte behøver denne typen informasjon for å kunne fortolke og sammenligne valgprosesser og valgutfall i tid og rom. Det betinges da at informasjonen er tilgjengelig på ulike geografiske nivå.

Siden 2004 har Sametinget selv hatt ansvar for føring av valgmanntallet. Etter valget i 2005 fikk Statistisk sentralbyrå ansvar for utarbeiding av valgstatistikk for sametingsvalg. Med dette som utgangspunkt burde det derfor nå la seg gjøre å utforme et opplegg for utvidet publisering av data om så vel valgmanntallet som om selve sametingsvalget.

Slik utvidet publisering kan eksempelvis omfatte et sett faste tabeller med manntallsdata på henholdsvis valgkrets- og kommunenivå. For kommuner med mer enn 30 manntallsførte bør det kunne publiseres kommunevise tabeller om valgdeltakelse og om oppslutningen om aktuelle lister. I kommuner med noe større valgmanntall bør valgdeltakelse kunne oppgis fordelt på kjønn og alder. Denne typen rutinisert publisering av mer detaljerte tabeller vil være ett grep for å senke terskelen for å studere og sammenligne omfang av og årsaker til endringer både i Sametingets valgmanntall og i valgdeltakelse blant dem som har valgt å melde seg inn i dette manntallet.

Når det gjelder konkrete kunnskapsutfordringer i nærmeste framtid, er det flere steder i det foreliggende kapittel antydnet behov for innsikt i mulige sammenhenger mellom manntallsutvikling og visse demografiske endringer i en gitt befolkning, det vil si endringer i dens størrelse, kjønnsfordeling og aldersstruktur. Eksempelvis kan søkelyset i så måte settes på demografiske endringer i alle eller noen STN-kommuner. Søkelyset kan også settes mer generelt på i hvor stor grad krets- og/eller kommunevise endringer i Sametingets valgmanntall skjer på grunn av genuine nyinnmeldinger versus på grunn av flyttinger.

Referanser

Aubert, V. (1978). *Den samiske befolkning i Nord-Norge*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) (2002).

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) (1987).

Lund, E., Melhus, M., Hansen, K. L., Nystad, T., Broderstad, A. R., Selmer, R., Lund-Larsen, P. G. (2007). Population based study of health and social conditions in areas with both Sámi and Norwegian inhabitants – the SAMINOR study. *International Journal of Circumpolar Health*, 66:2, 113–128.

NOU 1984: 18. *Om samenes rettsstilling*.

Pettersen, T. (2006). Etnisk identitet i offisiell statistikk – noen variasjoner og utfordringer generelt og i en samisk kontekst spesielt. I V. Stordahl (red.), *Samisk identitet. Kontinuitet og endring* (s. 53–84). Guovda-geaidnu: Sámi Instituhtta / Nordisk Samisk Institutt.

Sametinget. (2001). *Sametingets valgregelutvalg. Rapport av 30.09.01*. Karasjok.

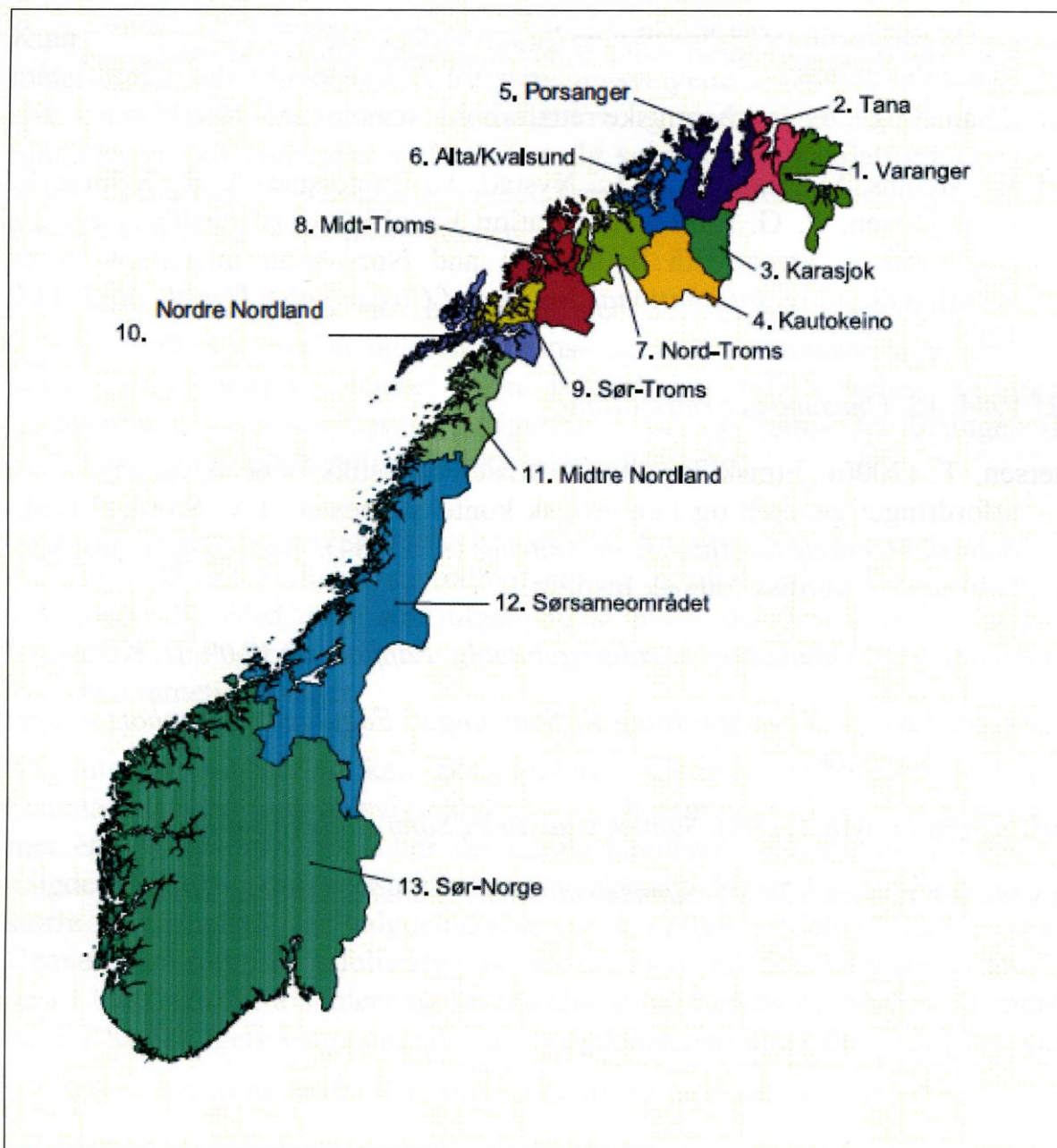
Sametinget. (2007). *Ny valgordning til Sametinget. Fagutvalgets rapport 4. april 2007*. Karasjok.

Statistisk sentralbyrå. (2008). *Samisk statistikk / Sámi statistihkka 2008*.

Statistisk sentralbyrå. (2010). *Samisk statistikk / Sámi statistihkka 2010*.

Vedlegg A: Sametingets valgkretser 1989–2005

Kart 3.2 Sametingets valgkretser 1989–2005

Kilde: Samisk statistikk 2008 (Statistisk sentralbyrå, 2008)

De 13 valgkretsene ved valgene 1989–2005 besto av følgende kommuner:

- 1. Varanger:** Sør-Varanger, Nesseby, Vadsø, Vardø og Båtsfjord kommuner
- 2. Tana:** Tana, Berlevåg og Gamvik kommuner
- 3. Karasjok:** Karasjok kommune
- 4. Kautokeino:** Kautokeino kommune
- 5. Porsanger:** Porsanger, Lebesby, Nordkapp og Måsøy kommuner
- 6. Alta/Kvalsund:** Kvalsund, Hammerfest, Alta, Hasvik og Loppa kommuner
- 7. Nord-Troms:** Kvænangen, Nordreisa, Skjervøy, Kåfjord, Storfjord og Lyngen kommuner
- 8. Midt-Troms:** Karlsøy, Tromsø, Balsfjord, Målselv, Bardu, Lenvik, Berg, Torsken og Tranøy kommuner
- 9. Sør-Troms:** Sørreisa, Dyrøy, Salangen, Lavangen, Gratangen, Skånland, Ibestad, Harstad, Bjarkøy og Kvæfjord kommuner
- 10. Nordre Nordland:** Andøy, Øksnes, Bø, Sortland, Hadsel, Vågan, Vestvågøy, Flakstad, Moskenes, Værøy, Røst, Lødingen, Tjeldsund, Evenes og Narvik kommuner
- 11. Midtre Nordland:** Ballangen, Tysfjord, Hamarøy, Steigen, Sørfold, Bodø, Fauske, Saltdal, Gildeskål, Beiarn og Meløy kommuner
- 12. Sørsame-området:** Kommunene i Nordland fylke fra og med Rana og Rødøy og sørover, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylker og Engerdal kommune i Hedmark fylke
- 13. Sør-Norge:** Fylkene Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland, Vest-Agder, Aust-Agder, Telemark, Buskerud, Vestfold, Akershus, Østfold, Oppland, Hedmark (unntatt Engerdal kommune) og Oslo

Vedlegg B: Sametingets valgkretser 2009–

Kart 3.3 Sametingets valgkretser fra og med 2009

Kilde: Samisk statistikk 2010 (Statistisk sentralbyrå, 2010)

De syv valgkretsene fra og med valget i 2009 består av følgende kommuner:

- 1. Østre valgkrets** Sør-Varanger, Nesseby, Vadsø, Vardø, Båtsfjord, Tana, Berlevåg, Lebesby og Gamvik i Finnmark fylke
- 2. Ávjovári valgkrets** Karasjok, Kautokeino og Porsanger i Finnmark fylke
- 3. Nordre valgkrets** Nordkapp, Måsøy, Kvalsund, Hammerfest, Alta, Hasvik og Loppa i Finnmark fylke og Skjervøy, Kvænangen og Nordreisa i Troms fylke
- 4. Gáisi valgkrets** Kåfjord, Storfjord, Lyngen, Karlsøy, Tromsø, Balsfjord, Målselv, Bardu, Lenvik, Berg, Torsken, Tranøy og Sørreisa i Troms fylke
- 5. Vesthavet valgkrets** Dyrøy, Salangen, Lavangen, Gratangen, Skånland, Ibestad, Harstad, Bjarkøy, Kvæfjord i Troms fylke og kommunene fra og med Saltdal, Beiarn og Meløy og nordover i Nordland fylke [*sistnevnte område inkluderer STN-kommunene Evenes, Tysfjord, Hamarøy og Narvik*]
- 6. Sørsamisk valgkrets** Kommunene fra og med Rana og Rødøy og sørover i Nordland fylke, fylkene Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag, kommunene Surnadal, Rindal og Sunndal i Møre og Romsdal fylke og kommunene Engerdal, Rendalen, Os, Tolga, Tynset og Folldal i Hedmark fylke
- 7. Sør-Norge valgkrets** De kommunene i Møre og Romsdal og Hedmark fylker som ikke tilhører valgkrets 6, samt fylkene Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland, Vest-Agder, Aust-Agder, Telemark, Buskerud, Vestfold, Akershus, Østfold, Oppland og Oslo

Vedlegg C: Kart over kommuner med minst 30 i valgmanntallet i 2005 og 2009

Kartene på de to neste sidene illustrerer hvilke kommuner som hadde minst 30 personer innmeldt i Sametingets valgmanntall ved valgene i henholdsvis 2005 og 2009. De aktuelle kommunene er markert med grønt. Av plasshensyn er det for hvert valgår laget separate kart for kretsene 1–5 og 6–7. Kartene er utarbeidet av Sametinget.

I dette kapitlet har det vært lagt vekt på å sammenligne manntallets utvikling over tid. Av den grunn er kartet for kretsene 1–5 ved valget i 2005 sammenstilt med tilsvarende kart for valget i 2009 (kartene 4a og 4b). Det samme gjelder for kretsene 6–7 (kartene 5a og 5b).

Vedlegg B gir en fullstendig oversikt over alle kommuner i hver valgkrets.

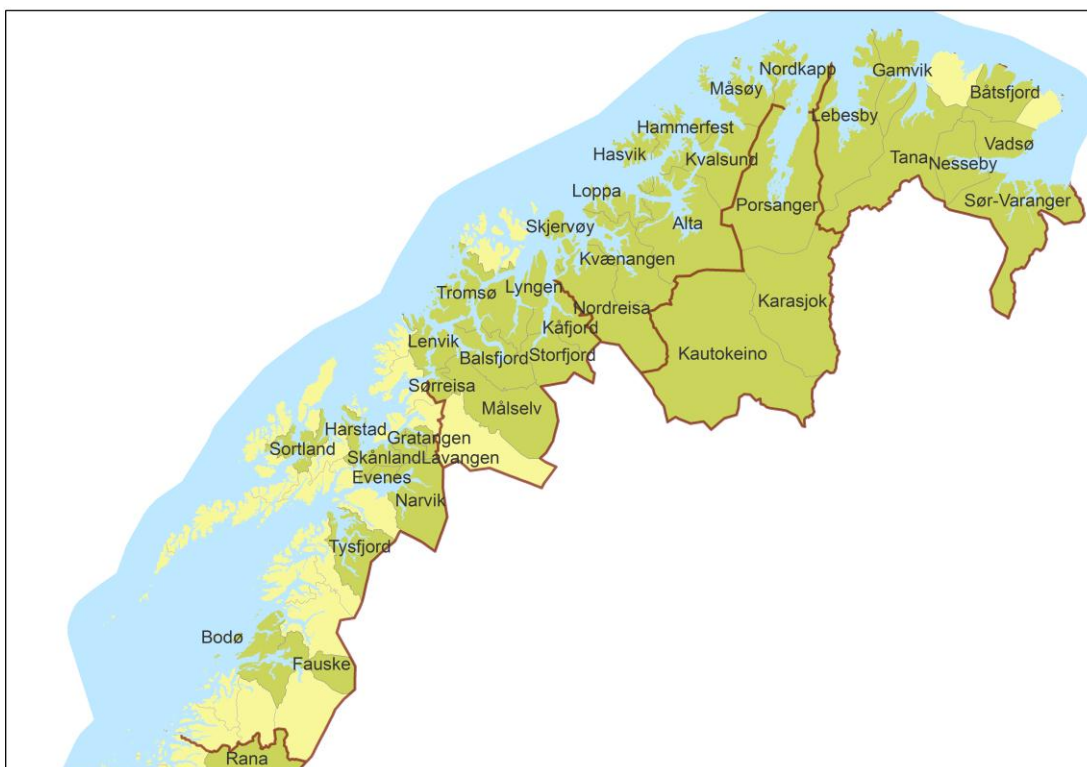
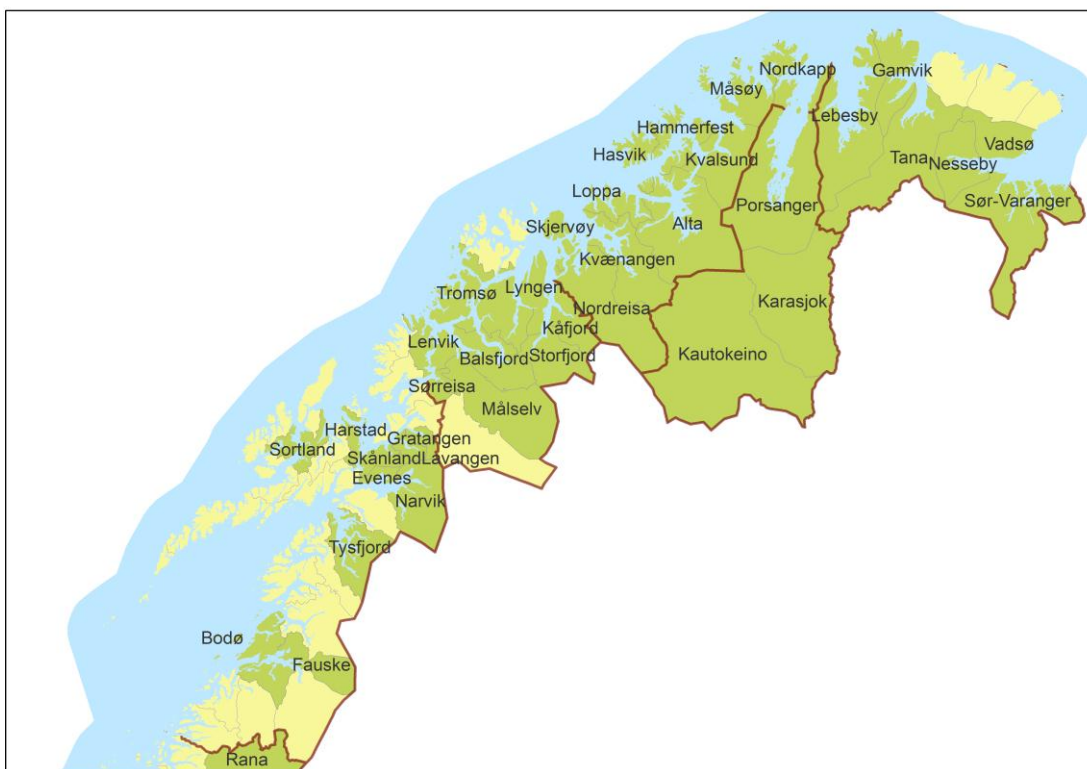
Tabell 3.4 viser eksakt antall manntallsregistrerte per kommune for kommuner med et visst antall innmeldte i 2005 og 2009. Tabellen forteller at ved valget i 2009 passerte følgende 8 kommuner grensen på 30 registrerte i Sametingets valgmanntall (sortert etter valgkrets og manntallsstørrelse):

Krets 1: Båtsfjord

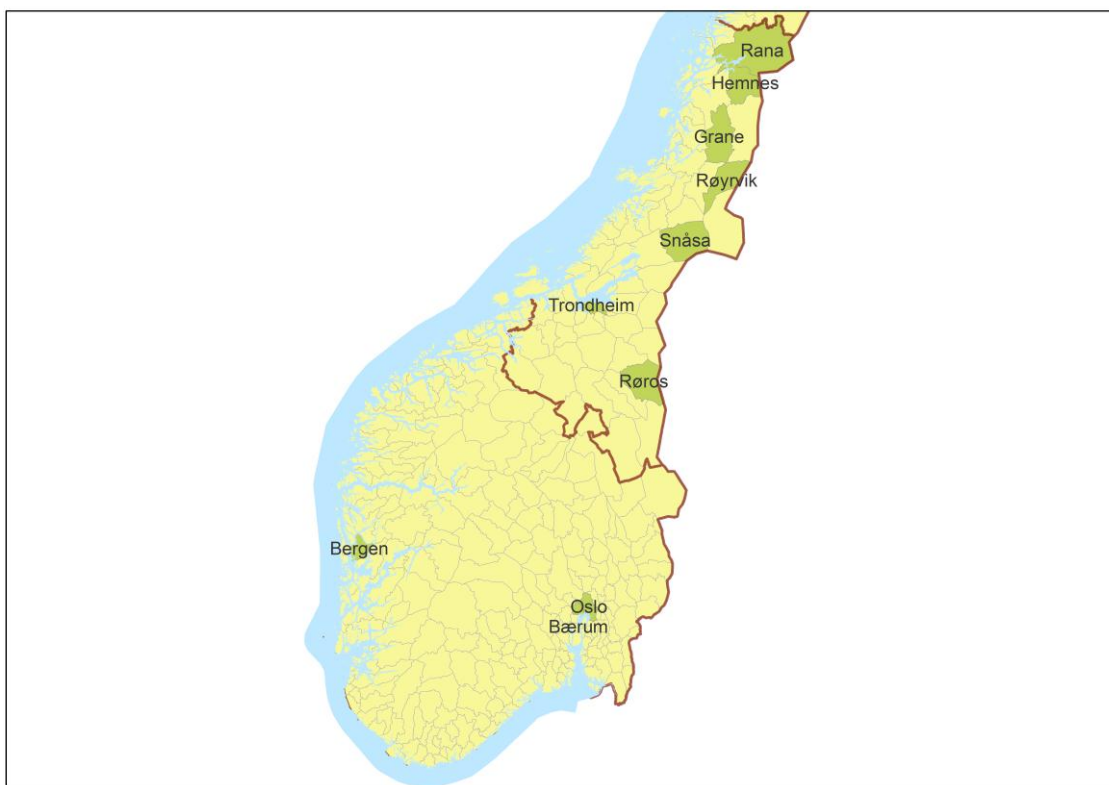
Krets 6: Steinkjer, Hattfjelldal

Krets 7: Skedsmo, Stavanger, Drammen, Lørenskog, Asker

Kart 3.4a og 3.4b Valgkretsene 1–5 i 2005 (øverst) og i 2009 (nederst)

Kart 3.5a og 3.5b Valgkretsene 6–7 i 2005 (øverst) og i 2009 (nederst)

4 Uføretrygd og sosialhjelp

*Magritt Brustad, professor Dr. scient,
Senter for samisk helseforskning, Universitetet i Tromsø*

Sammendrag

Det foreligger ingen publiserte data om bruk av sosialtjenester og uføretrygd i den samiske befolkningen i Norge. De data som finnes, er basert på geografisk bosted og ikke på individbasert etnisitetsregistrering.

Områdene for Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling (STN) har hatt en noe høyere andel uføretrygdene enn områdene utenfor STN-områdene nord for Saltfjellet (de store byene ekskludert). Den største andelen uføre finner vi i gruppen med lavest utdanning. Dette gjelder både for kvinner og menn. Andelen uføre er størst blant menn i innlandet innenfor STN-området og blant personer i den høyeste alderskategorien.

Det er ingen markant forskjell mellom STN-områdene og de øvrige områdene når det gjelder antall sosialhjelpsmottakere, bortsett fra at andelen nye sosialhjelpsmottakere er noe større i STN-områdene enn i områdene utenfor.

4.1 Uføretrygd

Uførepensjon er en lovfestet trygdeordning i Norge. Hensikten med uførepensjon er å sikre inntekt til livsopphold for personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt på grunn av sykdom, skade eller lyte (Nav, 2010).

4.1.1 Uføretrygd i Norge

Norge har hatt en økning i andelen personer som mottar uførepensjon. Ved utgangen av 2008 var det om lag 340 000 personer som mottok uføretrygd i Norge. Det er 70 000 flere enn i 1999. Noe av denne økningen kan tilskrives endringer i alderssammensetningen i befolkningen, men selv justert for alder har det vært en tydelig økning. Etter at ordningen med tidsbegrenset uføretrygd ble innført i 2004, har det vært registrert en relativt kraftig vekst i andelen uføretrygdede. Økningen har vært størst i aldersgruppen under 40 år (Bjørngaard et al., 2009).

4.1.2 Geografiske ulikheter når det gjelder uføretrygd i Norge

Ifølge rapporter fra Nav er det geografiske variasjoner i andel mottakere av uføretrygd i Norge (Bragstad og Hauge, 2008). Man har funnet at forskjellen mellom ulike fylker og kommuner er forholdsvis stabil over tid. Det er påvist flest uføretrygdede i Aust- og Vest-Agder, Telemark, Vestfold, Østfold, Hedmark og Oppland, i tillegg til de tre nordligste fylkene. Det generelle bildet er at tallene er omtrent like for kvinner og menn, bortsett fra i Finnmark, der kvinnene er på nivå med landsgjennomsnittet, mens mennene ligger noe over. I Akershus er det motsatte tilfellet. Der ligger andelen uføretrygdede menn langt under landsgjennomsnittet.

Forklaringer på de geografiske forskjellene når det gjelder uføretrygd, har i hovedsak vært knyttet til aldersforskjeller i kommunene og utviklingen av disse over tid, bruk av sykepengen i kommunen, netto inn- og utflytting, arbeidsledighet og arbeidsmarked. Videre er det antatt at forskjellene kan knyttes til ulike holdninger hos saksbehandlere, hos leger og hos dem som søker om uførepensjon.

BOKS 1

Uføretrygd i Norge og ulike risikofaktorer

Bjørngaard et al. har nylig publisert en oversiktsartikkel om forskning på uførepensjon i Norden (Bjørngaard et al., 2009). I dette arbeidet fant man at trygdeepidemiologiske studier fra Norge har vist at kvinner har en høyere risiko for å bli uføretrygdet enn menn i de yngste aldersgruppene. Påviste risikofaktorer knyttet til det å bli uføretrygdet har vært psykososiale forhold, sosioøkonomisk status, utdanning og yrkesklasser. De fleste studier har vist at risikoen er to til tre ganger høyere for de laveste sosioøkonomiske klassene og for dem med lavest utdanningsnivå. Yrkesklasse slår sterkest ut for menn, mens utdanning slår sterkest ut for kvinner. Studier har også vist at for personer over 50 år har sosioøkonomiske forhold mindre effekt, spesielt for kvinner. Generelt har det vært hevdet at unge uførepensjoneres av andre årsaker enn eldre, men få studier har sett spesifikt på slike forhold.

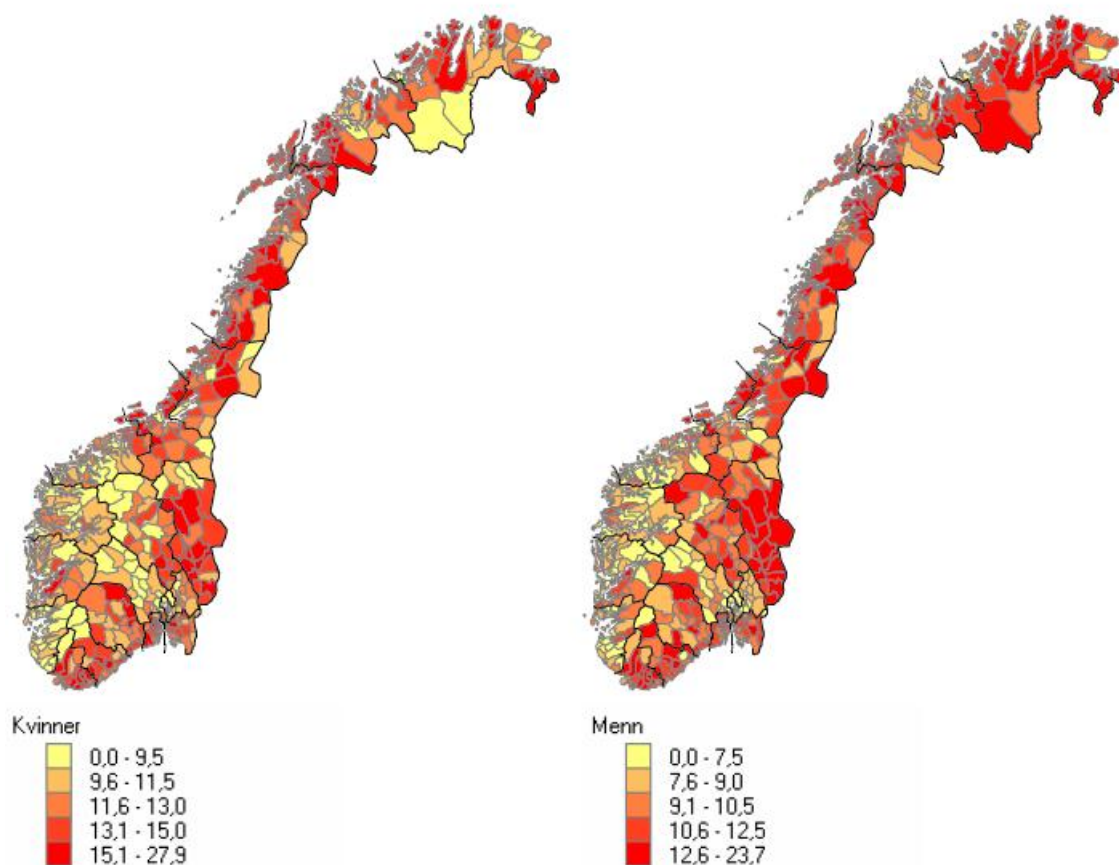
Både subjektive og mer objektive mål på helse har vært inkludert i ulike studier på prediktorer for uførepensjon. Fra disse studiene har man funnet at bl.a. fedme, høyt blodtrykk, kreft og selvopplevd dårlig helse – både psykisk og fysisk – var signifikant assosiert med risiko for å bli uføretrygdet. Det samme gjelder for søvnproblemer, depresjon og mangel på sosial støtte.

Psykiske lidelser og muskel- og skjelettlidelser er de viktigste medisinske diagnosene ved uføretrygd (Bragstad og Hauge, 2008).

4.1.3 Hva vet vi om forekomst av uføretrygd i den samiske befolkningen?

Det foreligger ingen publiserte studier i Norge om forekomst av uføretrygd i den samiske befolkningen. I det geografiske området som kalles Sápmi, viser tall fra Nav store geografiske forskjeller mellom kommunene. Generelt kan det se ut som om innlandet har lavere insidens (nye tilfeller) av uførepensjonering enn kysten, spesielt for kvinner (figur 1).

Kart 4.1 Nye uføre per 1000 i risikobefolkningen. Gjennomsnitt for årene 2000–2004. Kvinner og menn. For hvert kjønn omfatter hvert intervall ca. 20 prosent av kommunene (Bragstad og Hauge, 2008)

KILDE: STATENS KARTVERK/NAV

4.1.4 Geografibaserte tall fra Statistisk sentralbyrå om uførhet

Fordi Norge ikke har noe personregister basert på etnisitet, er det ikke mulig ut fra nasjonale trygderegister å framskaffe en individbasert statistikk over hvor mange i den samiske befolkningen som mottar uføretrygd. Statistisk sentralbyrå har på oppdrag fra Faglig analysegruppe for samisk statistikk framskaffet geografibaserte tall på disse forekomstene utenfor og innenfor området for Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling (STN).

Befolkningen utenfor STN-områdene er definert som bosatt i Nord-Norge nord for Saltfjellet utenfor STN-området. Byene Alta, Tromsø, Harstad og Bodø er ekskludert.

I tabellene presenteres andel mottakere av uføretrygd på ulike tidspunkter fra 1992 til 2004, i tillegg til nye mottakere per 1000 innbyggere i tre tidsintervaller fra 1994 til 2008. Andelen mottakere av uførepensjon på bestemte tidspunkter gir et bilde av omfanget av denne typen stønad i befolkningen. Antall nye tilfeller av mottakere per 1000 innbyggere i definerte tidsintervaller kan for eksempel si noe om hvorvidt andelen som mottar trygd, øker eller avtar.

Dataene er presentert for kvinner og menn separat og er inndelt etter alder, utdanning og bosted (kyst/innland).

Tallene er kun oppgitt i andeler (per 1000 eller prosent) og det er ikke gjort statistiske analyser for å teste om ulikhetene er såkalt statistisk signifikante.

4.1.5 Uførhet i forhold til alder

Tabell 1 viser at det for kvinner har vært en svak nedgang i andelen uføretrygdete i tidsperioden 1992–2004 både innenfor og utenfor STN-området. På alle tidspunkter er for øvrig tallene i STN-områdene noe høyere enn i områdene utenfor STN nord for Saltfjellet. Det at totaltallene i tabell 1 ikke viser den samme nedgangen, forklares av at andelen eldre i befolkningen har økt i perioden.

Tabell 2 viser at også for menn bosatt i STN-områdene er andelen uføretrygdete høyere enn i områdene utenfor STN. Dette gjelder for alle aldersgrupper. Her ser vi en nedgang i andelen uføretrygdete over tid kun for den eldste aldersgruppen.

Tabell 4.1 Andel mottakere av uføretrygd på ulike tidspunkter i og utenfor STN-området, kvinner. Tallene oppgitt i prosent

Alder	Tidspunkter							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	1,6	1,1	1,5	0,9	1,7	1,2	1,1	1,1
31–45	8,5	6,3	7,7	5,5	7,5	5,9	7,0	5,4
46–66	38,7	33,1	36,0	31,2	34,1	30,5	33,1	30,7
Total	17,4	13,8	16,3	12,9	17,1	13,9	17,7	14,9

Tabell 4.2 Andel mottakere av uføretrygd på ulike tidspunkter i og utenfor STN-området, menn. Tallene oppgitt i prosent

Alder	Periode							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	1,8	1,0	1,6	0,9	1,8	1,2	1,8	1,2
31–45	5,7	4,0	5,5	3,7	6,3	4,0	6,0	4,0
46–66	33,4	24,7	29,8	22,2	26,8	20,2	27,8	20,3
Total	14,2	9,8	13,1	9,0	13,6	9,3	15,1	10,1

Tabell 3 og 4 viser nye mottakere av uføretrygd i femårsintervaller fra 1994 til og med 2008. For kvinner, spesielt for den eldste aldersgruppen, ser det ut som om områdene utenfor STN har hatt et noe større andel nye tilfeller av uføre, men denne forskjellen ser ut til å jevne seg ut i siste tidsintervall. For menn i STN-områdene er tallene høyere enn i områdene utenfor STN i alle aldersgruppene i hele perioden. I aldersgruppene 45 år og yngre har det vært en tilnærmet halvering av nye mottakere av uføretrygd i det siste tidsintervallet (2004–2008) sammenliknet med de to forutgående

femårsintervallene. I aldersgruppen 46–66 år er det også en nedgang i løpet av tidsperioden, men ikke så markant.

Tabell 4.3 Nye mottakere (per 1000) av uføretrygd i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner

	Periode					
	1994–1998*		1999–2003**		2004–2008***	
Alder	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	12,5	12,9	7,7	9,6	8,4	4,9
31–45	44,9	49,5	37,8	36,7	18,6	15,3
46–66	106,0	117,3	106,5	117,9	96,3	98,9
Total	57,7	61,8	58,6	60,0	51,9	47,4

* perioden går fra februar 1994 til januar 1999

** perioden går fra februar 1999 til januar 2004

*** perioden går fra februar 2004 til desember 2008

Tabell 4.4 Nye mottakere av uføretrygd (per 1000) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn

	Periode					
	1994–1998*		1999–2003**		2004–2008***	
Alder	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	11,7	10,3	10,1	8,2	5,0	6,1
31–45	37,9	26,9	33,1	23,9	18,5	13,9
46–66	109,2	104,4	121,7	102,0	104,7	87,9
Total	55,9	47,8	63,8	49,1	54,9	42,8

* perioden går fra februar 1994 til januar 1999

** perioden går fra februar 1999 til januar 2004

*** perioden går fra februar 2004 til desember 2008

4.1.6 Uførhet i forhold til utdanningsnivå

I tabell 5 og 6 er forekomst av uførhet i forhold til utdanningslengde angitt for ulike tidspunkter fra 1992 til 2004. I gruppen med kortest utdanning finner vi den høyeste andelen uføre både blant menn og kvinner. Dette mønsteret kommer tydeligere fram i STN-området enn utenfor, spesielt for menn.

Tallene viser at det verken for kvinner eller menn er noen markant endring over tid i denne perioden for personer med bare grunnskoleutdanning. For personer med bare videregående skole er det en moderat økning over tid både for kvinner og menn. Hos personer med høyere utdanning er det fra 1992 til 2004 en fordobling av andelen uføre både for kvinner og menn. Dette mønsteret er likt i så vel som utenfor STN-området og kan antakelig dels forklares av at andelen eldre med høyere utdanning har økt i løpet av perioden.

Tabell 4.5 Andel uføretrygdede i forhold til utdanningsnivå på ulike tidspunkter i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent

Utdannelse	Tidspunkter							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Grunnsk.	14,2	11,4	13,4	10,8	13,4	10,8	14,3	11,1
Vgs.	8,1	6,0	7,7	5,7	9,6	6,6	10,8	7,9
Høyere utd. (kort el. lang)	1,9	1,7	2,1	1,6	2,4	2,4	5,2	3,2
Uoppgitt el. ingen utd.	1,3	0,9	1,1	0,9	0,8	0,8	1,0	0,7

Tabell 4.6 Andel uføretrygdede i forhold til utdanningsnivå i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent

Utdannelse	Tidspunkter							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Grunnsk.	15,7	13,6	15,2	13,2	15,4	13,7	15,6	14,1
Vgs.	8,9	7,9	8,9	7,8	11,4	10,0	12,8	12,3
Høyere utd. (kort el. lang)	2,3	2,7	2,1	2,5	3,5	3,4	5,1	4,6
Uoppgitt el. ingen utd.	1,2	0,8	1,0	0,7	1,0	0,6	1,0	0,6

4.1.7 Uførhet i forhold til bosted ved kysten eller bosted i innlandet

Tabell 7 og 8 presenterer andel uføretrygdede i forhold til bosted i innlandet eller ved kysten på ulike tidspunkter mellom 1992 og 2004. Tallene er inndelt etter STN- og ikke STN-område og etter aldersgrupper over og under 30 år. For menn i alderen 30 år og yngre bosatt i STN- området er det ingen forskjell mellom kyst og innland. Kystområdene innenfor STN har en litt høyere andel uføretrygdede menn over 30 år enn innlandet. Det er en generelt høyere andel uføretrygdede i STN-områdene. Spesielt er dette markert for menn som bor i innlandet. Mønsteret har holdt seg ganske stabilt i hele tidsperioden.

For kvinner er det ikke i de to aldersgruppene markante forskjeller mellom kyst og innland når det gjelder andelen uføretrygdede. Det kan se ut som om andelen uføretrygdede unge kvinner er litt høyere i innlandet enn ved kysten, men at dette muligens jevner seg ut mot slutten av tidsperioden. Når det gjelder kvinner over 30 år, kan det se ut som om kysten har den høyeste andelen uføre, men at dette også jevner seg ut mot slutten av tidsperioden. Utenfor STN-områdene er det en markant høyere andel uføre menn over 30 år ved kysten enn i innlandet.

Tabell 4.7 Andel uføretrygdede i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent

		Tidspunkter							
		Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
		STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Kyst	30-	0,6	0,5	0,6	0,4	0,6	0,5	0,4	0,5
	31+	17,3	15,2	16,2	14,4	16,4	14,7	16,7	15,4
Innland	30-	1,0	0,4	0,8	0,4	0,8	0,6	0,1	0,6
	31+	15,1	10,5	14,0	9,6	13,2	12,1	12,5	14,3

Tabell 4.8 Andel uføretrygdede i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent

		Tidspunkter							
		Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
		STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Kyst	30-	0,8	0,5	0,7	0,4	0,7	0,5	0,7	0,5
	31+	15,6	12,9	14,3	11,8	14,4	11,5	15,4	12,0
Innland	30-	0,7	0,1	0,6	0,2	0,8	0,5	0,5	0,2
	31+	13,4	7,7	12,7	6,9	11,3	7,3	11,5	9,4

4.2 Sosialhjelp

Sosialhjelp er en lovfestet ordning som skal sikre at alle har nok midler til livsopphold. Dette er ment å være en midlertidig hjelp og skal bidra til å gjøre mottakeren økonomisk selvhjulpne (Nav, 2010).

4.2.1 Sosialhjelp i Norge

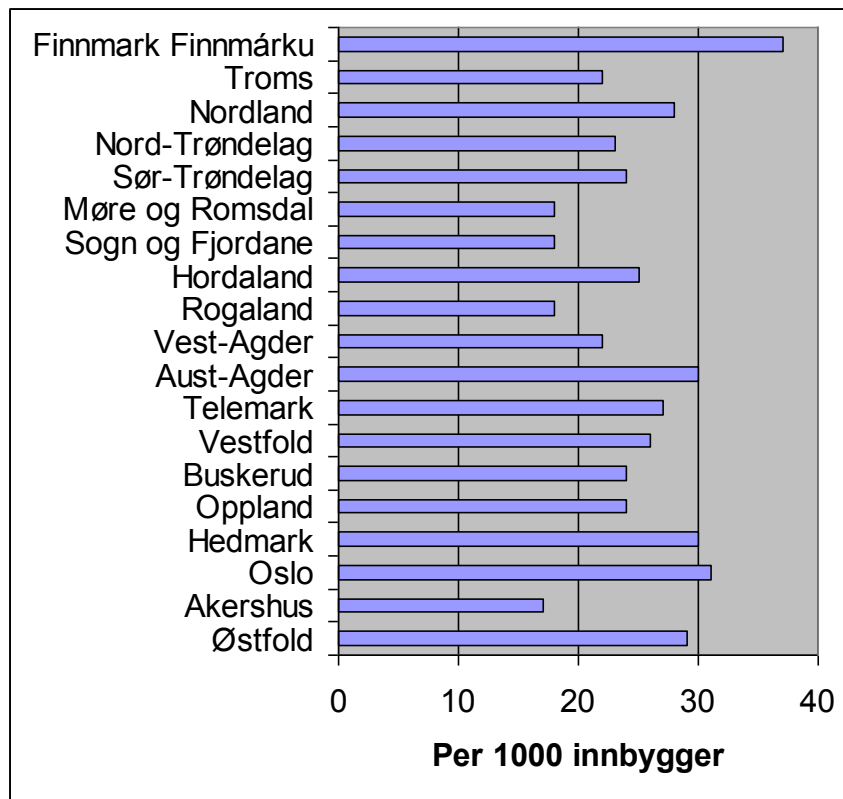
I 2008 var det i alt 109 300 mottakere av økonomisk sosialhjelp i Norge. Antall sosialhjelpsmottakere nådde en topp med nær 165 000 mottakere i 1993, og har siden gått ned. Fra 2007 til 2008 har nedgangen avtatt.

På landsbasis viser tall at om lag 25 prosent av sosialhjelpsmottakerne er i alderen 30–39 år. Denne andelen har holdt seg nokså stabil de siste 20 årene. Gruppen i alderen 20–29 år er fortsatt den største, med nær 30 prosent av sosialhjelpsmottakerne. I 2008 fortsatte tendensen med at denne gruppen utgjør en stadig mindre del av mottakerne, mens det blir relativt flere mottakere mellom 40 og 67 år (40 % av mottakerne i 2008, SSB, 2010). Generelt har man sett at bruken av sosialhjelp er sterkt knyttet til arbeidsmarkedet, dvs. at bruken av sosialhjelp avtar når det er lav arbeidsledighet.

4.2.2 Geografiske ulikheter når det gjelder å ta imot sosialhjelp i Norge

Nasjonale tall viser fylkesvise forskjeller i andelen mottakere av sosialhjelp (figur 2). Det er for eksempel dobbelt så mange som mottar sosialhjelp i Finnmark som i Akershus. Finnmark har de siste årene også hatt den største økningen i mottakere av og utgifter til sosialtrygd, mens Vest-Agder og Buskerud har hatt størst nedgang.

Figur 4.1 Fylkesvis andel av personer som mottok sosialhjelp i 2008. Kilde: SSB

4.2.3 Hva vet vi om forekomsten av sosialhjelp i den samiske befolkningen?

Det foreligger ingen publiserte studier i Norge om forekomst av sosialhjelp i den samiske befolkningen.

4.2.4 Geografibaserte tall fra Statistisk sentralbyrå om sosialhjelpsmottak

Uten personregister over etnisitet er det, som for uføretrygd, ikke mulig basert på nasjonale trygderegister å framskaffe individbasert statistikk som viser forekomsten av sosialhjelp i den samiske befolkningen. Statistisk sentralbyrå har derfor på oppdrag fra Faglig analysegruppe for samisk statistikk framskaffet geografibaserte tall som viser forekomst og nye

tilfeller av sosialhjelp utenfor og innenfor STN-området. Befolkningen utenfor STN-områdene er definert som bosatt i Nord-Norge nord for Saltfjellet utenfor STN-området. Byene Alta, Tromsø, Harstad og Bodø er ekskludert.

I tabellene presenteres andel mottakere av sosialhjelp på ulike tidspunkter fra 1992 til 2004 i tillegg til nye mottakere per 1000 innbyggere i tre tidsintervaller fra 1994 til 2008. Andelen mottakere av sosialhjelp på bestemte tidspunkter gir et bilde av omfanget av denne typen stønad i befolkningen. Antall nye tilfeller av mottakere per 1000 innbyggere i definerte tidsintervaller sier for eksempel noe om andelen som mottar sosialhjelp, øker eller avtar.

Dataene er presentert for kvinner og menn separat og er inndelt etter alder, utdanning og bosted (kyst/innland).

Tallene er kun oppgitt i andeler (per 1000 eller prosent) og det er ikke gjort statistiske analyser for å teste om ulikhetene er såkalt statistisk signifikante.

4.2.5 Andelen sosialhjelpsmottakere i forhold til alder

Tabell 9 og 10 presenterer andelen sosialhjelpsmottakere i og utenfor STN-områdene nord for Saltfjellet. Totalt sett framkommer det at menn i disse områdene i større grad enn kvinner mottar sosialhjelp. Både for kvinner og menn finner vi den største andelen mottakere i den yngste aldersgruppen. I 2004 mottok om lag 3,5 prosent av alle menn i alderen 20–30 år sosialhjelp både i og utenfor STN-områdene nord for Saltfjellet. For kvinner var de tilsvarende andelene om lag halvparten. For menn over 30 år var det en litt høyere andel sosialhjelpsmottakere i STN-områdene enn i ikke-STN-områder, både i 1999 og 2004, ellers var det ingen markante forskjeller innenfor og utenfor STN-områdene.

Tabell 4.9 Andel mottakere av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-

området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent

Alder	Tidspunkter							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	2,1	2,6	2,0	2,2	2,0	1,7	1,7	2,1
31–45	1,6	1,5	1,2	1,3	1,5	1,2	1,4	1,4
46–66	0,6	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5	0,7	0,5
Totalt 20–66 år	1,4	1,6	1,3	1,3	1,2	1,1	1,2	1,2

Tabell 4.10 Andel mottakere av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke-STN), menn. Tallene oppgitt i prosent

Alder	Tidspunkter							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	2,6	3,5	2,1	2,9	2,6	2,6	3,5	3,7
31–45	2,3	2,1	2,4	2,0	2,4	1,9	2,7	2,4
46–66	1,2	0,8	0,9	0,8	1,5	0,7	1,4	1,0
Totalt 20–66 år	2,0	2,1	1,8	1,9	2,1	1,6	2,3	2,1

Tallene for nye sosialhjelpsmottakere i ulike femårsintervaller (tabell 11 og 12) viser at STN-områdene ligger noe høyere enn områdene utenfor STN både for kvinner og menn. Andelen nye mottakere av sosialhjelp er betydelig høyere i aldersgruppen under 30 år og lavest i den eldste aldersgruppen. Både for kvinner og menn har det vært en gradvis nedgang i andel nye mottakere av sosialhjelp i løpet av de tre tidsintervallene som er framstilt i tabellene. Dette kan antakelig delvis forklares av nedgang i arbeidsledighet i løpet av samme periode.

Tabell 4.11 Nye mottakere (per 1000) av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner

Alder	Periode					
	1994–1998*		1999–2003**		2004–2008***	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	165,6	137,5	137,8	113,6	128,5	92,9
31–45	110,6	76,5	103,5	71,0	94,5	61,4
46–66	58,7	38,0	54,7	30,4	45,2	27,5
Total	107,9	81,6	92,1	67,0	79,2	54,5

* perioden går fra februar 1994 til januar 1999

** perioden går fra februar 1999 til januar 2004

*** perioden går fra februar 2004 til desember 2008

Tabell 4.12 Nye mottakere (per 1000) av sosialhjelp i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn

Alder	Periode					
	1994–1998*		1999–2003**		2004–2008***	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
20–30	177,9	138,2	142,0	113,4	137,6	101,5
31–45	138,3	83,0	108,4	76,1	103,0	64,2
46–66	66,6	40,8	66,5	37,4	60,5	32,8
Total	124,1	85,7	99,6	71,4	91,0	59,6

* perioden går fra februar 1994 til januar 1999

** perioden går fra februar 1999 til januar 2004

*** perioden går fra februar 2004 til desember 2008

4.2.6 Sosialhjelp og utdanning

Tabell 13 og 14 viser at andelen sosialhjelpsmottakere er størst blant personer som kun har grunnskoleutdanning, og at det er en større andel menn enn kvinner som mottar sosialhjelp. For de to første tidspunktene presentert i tabell 13 ser det ut som om menn bosatt i STN-området og med kun grunnskoleutdanning mottok sosialhjelp i noe mindre grad enn menn bosatt utenfor dette området. Mot slutten av perioden opprettholdes ikke dette mønsteret.

For kvinner var det også en antydning til at andelen sosialhjelpsmottakere med bare grunnskoleutdanning var noe mindre i STN-området enn i området utenfor STN i begynnelsen av perioden, men at dette skillet viskes ut mot slutten av perioden.

Tabell 4.13 Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til utdanningsnivå i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent

	Tidspunkter							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Utdannelse								
Grunnsk.	2,3	2,6	2,1	2,5	2,6	2,4	2,9	3,1
Vgs.	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	0,9	0,9	0,9
Høyere utd. (kort el. lang)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,2	0,4
Uoppgitt el. ingen utd.	0,2	0,6	0,2	0,5	0,2	0,3	0,8	1,0

Tabell 4.14 Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til utdanningsnivå i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), kvinner. Tallene oppgitt i prosent

	Tidspunkter							
	Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Utdannelse								
Grunnsk.	1,5	1,9	1,4	1,7	1,2	1,3	1,4	1,5
Vgs.	0,9	1,0	1,0	0,9	0,9	0,7	0,8	0,7
Høyere utd. (kort el. lang)	0,2	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Uoppgitt el. ingen utd.	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3	0,5

Tabell 15 og 16 viser andelen sosialhjelpsmottakere i forhold til bosted (kyst/innland) i aldersgruppen 30 år og yngre og aldersgruppen over 30 år.

For kvinner 30 år og yngre ser det ut som om STN-områder i innlandet har hatt lavere forekomst av sosialhjelp enn STN-områder ved kysten, mens det for kvinner over 30 år i begynnelsen av tidsperioden var høyere forekomst i STN-områdene i innlandet enn ved kysten. Dette mønsteret snur fra 1999. Innlandsområder utenfor STN har en betydelig lavere andel sosialhjelpsmottakere enn innlandsområder innenfor STN. Det gjelder både for kvinner og menn. For kystområdene er det ingen markante forskjeller mellom områdene i og utenfor STN verken for menn eller kvinner.

Tabell 4.15 Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN, kvinner. Tallene oppgitt i prosent

		Tidspunkter							
		Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
		STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Kyst	30-	1,1	1,1	1,1	1,0	0,9	1,0	0,8	1,0
	31+	0,9	0,8	0,7	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8
Innland	30-	0,7	1,0	1,1	0,6	0,6	0,4	0,7	0,3
	31+	1,2	0,2	1,1	0,4	0,5	0,4	0,6	0,3

Tabell 4.16 Andel sosialhjelpsmottakere i forhold til bosted (kyst vs. innland) i ulike tidsintervaller i og utenfor STN-området (STN og ikke STN), menn. Tallene oppgitt i prosent

		Periode							
		Januar 1992		Januar 1994		Januar 1999		Januar 2004	
		STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN	STN	Ikke STN
Kyst	30-	1,4	1,6	1,3	1,3	1,2	1,3	1,6	1,8
	31+	1,3	1,2	1,2	1,2	1,4	1,1	1,6	1,4
Innland	30-	1,2	0,7	0,6	0,6	1,3	0,5	1,4	0,9
	31+	2,5	0,6	2,2	0,4	2,4	0,3	1,8	0,5

4.3 Oppsummering, kommentarer og anbefaling for videre forskning

Intensjonen med dette kapitlet har vært å systematisere og kommentere statistikk over omfanget av uføretrygd og sosialhjelp i den samiske befolkningen. På grunn av mangel på individbaserte data om etnisitet har geografi vært brukt som indikator på samisk tilhørighet. I tolkningen av dataene må begrensingen som dette representerer, tas hensyn til når disse tallene skal relateres til den samiske befolkningen.

Generelt framkommer det at STN-områdene ikke har hatt den samme kraftige økningen i uførhet som den som har vært registrert i Norge i tidsperioden dataene er hentet fra. STN-områdene har imidlertid en noe høyere andel uføretrygdene enn områdene utenfor STN nord for Saltfjellet (de store byene ekskludert).

Den største andelen uføre finner vi i gruppen med lavest utdanning, og dette gjelder både for kvinner og menn. I tillegg framkommer det at andelen er høyest hos menn i innlandet innenfor STN-området og hos personer i den høyeste alderskategorien. Den største andelen kvinnelige sosialhjelpsmottakere finner vi i gruppen 30 år eller yngre, mens andelen for mennenes del er omtrent lik i aldersgruppene 20–30 år og 31–45 år.

Det framkommer ingen markant forskjell mellom STN-områdene og områdene utenfor når det gjelder sosialhjelpsmottakere, bortsett fra at andelen nye sosialhjelpsmottakere var noe høyere i STN-områdene enn utenfor disse områdene nord for Saltfjellet.

Den største andelen sosialhjelpsmottakere finner vi blant personer med kort utdanningslengde. Det var ingen forskjeller i dette mønsteret innenfor og utenfor STN. En betydelig større andel menn bosatt i innlandet i STN-områdene var mottakere av sosialhjelp sammenliknet med menn bosatt i innlandet utenfor STN-området.

En vesentlig begrensning i datamaterialet som er presentert, er at det ikke er testet gjennom såkalte statistisk analyser. En slik analyse, der de ulike variablene (alder, kjønn, geografi og utdanning) gjensidig er justert for, vil kunne gi et bedre bilde av sammenhengen mellom disse forholdene og risiko for uføretrygd eller sosialhjelp.

For å kunne beskrive årsakssammenhenger mellom ulike levekår og livsforhold når det gjelder uføretrygd og bruk av sosialhjelp i den samiske befolkningen, er det nødvendig med studier hvor etnisitetsinformasjon på individnivå inngår. Dette vil kunne være av verdi for overvåking av utviklingen i bruk av disse trygdeytelsene i den samiske befolkningen, og nødvendig i forbindelse med iverksetting av forebyggende tiltak.

Referanser

Bjørngaard JH, Krokstad S, Johnsen R, Karlsen AO, Pape K, Støver M, et al. (2009) Epidemiologisk forskning om uførepensjon i Norden. *Nor J Epidemiol*;103-14.

Bragstad T og Hauge L (2008). Geografisk variasjon i uførepensjonering 1997–2004. NAV rapport Nr 4.

NAV (2010). <http://www.nav.no/Pensjon>, aksessert mai, 2010.

Statistisk sentralbyrå (2010). <http://ssb.no/soshjelpk>, aksessert mai, 2010.

5 Befolkningsutvikling i STN-området 1990–2010

Øivind Rustad

Førstekonsulent, Seksjon for befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Sammendrag

Folketallet i STN-området har sunket med 16 prosent de siste 20 årene, mens folketallet i det øvrige området nord for Saltfjellet – når de største byene holdes utenfor – har sunket med 8 prosent. I hele landet økte folketallet i den samme perioden med 15 prosent. Særlig i Vest-Finnmark er denne utviklingen tydelig, mens den ikke er så utpreget i Indre Finnmark.

Utflyttingen fra STN-området og den manglende tilbakeflyttingen er en hovedårsak til nedgangen. Dette fører igjen til færre fødte, fordi det er de yngre som flytter ut og stifter familie andre steder. I årene etter årtusenskiftet har det vært et fødselsunderskudd (det vil si at antall fødte er mindre enn antall døde) i stedet for et fødselsoverskudd, som det var på 1990-tallet. Utflytting og fødselsunderskudd fører til en aldrende befolkning, hvor gjennomsnittsalderen stiger fordi det ikke fylles opp med mange nok i de yngre aldersgruppene.

5.1 Folketallsutvikling

Tabell 5.1 viser utviklingen i folketallet nord for Saltfjellet, fordelt på STN- og øvrige områder nord for Saltfjellet, for årene 1990–2010.

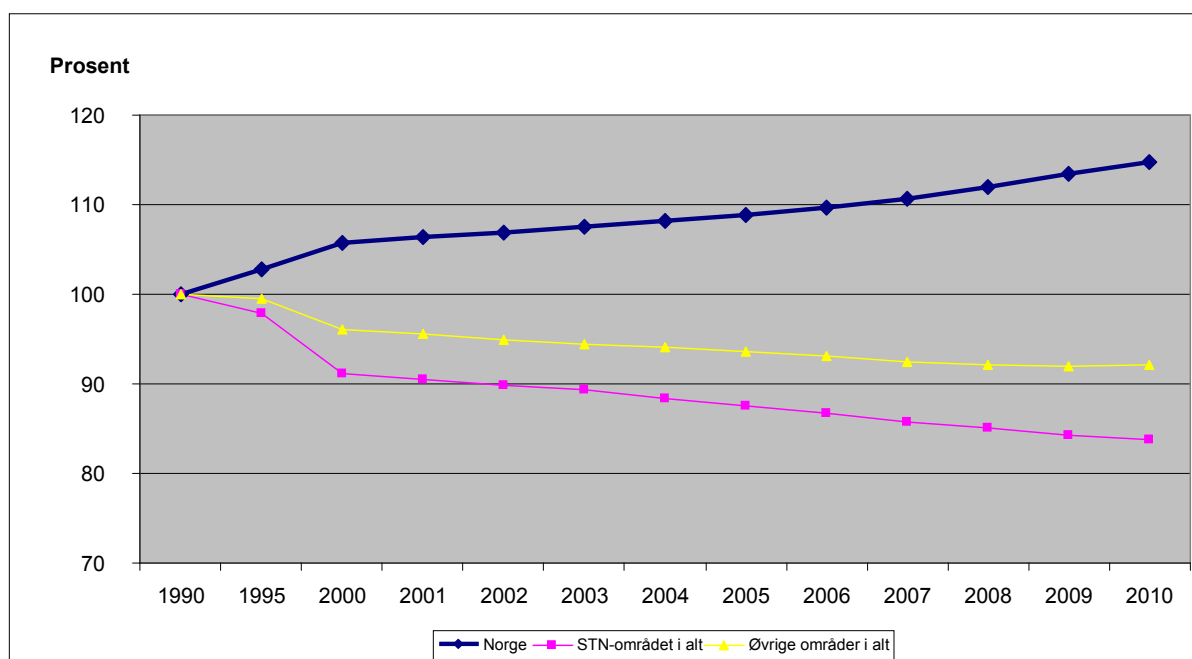
Tabell 5.1 Folketallet 1. januar. 1990–2010

	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Området i alt	258 087	255 991	245 711	238 703	235 375	234 390	233 793	233 820
STN-området i alt	45 630	44 663	41 626	39 944	39 105	38 819	38 468	38 199
Øvrige områder i alt	212 457	211 328	204 085	198 759	196 270	195 571	195 325	195 621
1. Finnmark Vest	21 097	20 811	19 184	18 616	18 335	18 255	18 147	18 236
STN	5 862	5 361	4 692	4 321	4 137	4 079	3 964	3 891
Øvrige områder	15 235	15 450	14 492	14 295	14 198	14 176	14 183	14 345
2. Finnmark Øst	26 544	27 290	25 789	24 773	24 386	24 137	24 213	24 312
STN	4 831	4 731	4 160	3 870	3 879	3 880	3 871	3 836
Øvrige områder	21 713	22 559	21 629	20 903	20 507	20 257	20 342	20 476
3. Finnmark Indre	13 275	13 662	13 494	13 209	12 958	12 826	12 708	12 641
STN	13 275	13 662	13 494	13 209	12 958	12 826	12 708	12 641
4. Nord-Troms	20 418	20 294	19 152	18 900	18 690	18 700	18 575	18 572
STN	9 865	9 697	8 901	8 781	8 681	8 697	8 601	8 563
Øvrige områder	10 553	10 597	10 251	10 119	10 009	10 003	9 974	10 009
5. Sør-/Midt-Troms	54 660	52 904	50 877	49 095	48 582	48 420	48 205	48 205
STN	8 168	7 700	7 171	6 785	6 590	6 514	6 489	6 471
Øvrige områder	46 492	45 204	43 706	42 310	41 992	41 906	41 716	41 734
6. Nordre Nordland	122 093	121 030	117 215	114 110	112 424	112 052	111 945	111 854
STN	3 629	3 512	3 208	2 978	2 860	2 823	2 835	2 797
Øvrige områder	118 464	117 518	114 007	111 132	109 564	109 229	109 110	109 057

Områdene i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø som ikke er STN-områder, er unntatt fra denne og de øvrige oversiktene. På grunn av størrelsen ville de ha hatt en for dominerende innvirkning på tallene.

I de neste tre figurene ser vi utviklingen tydeligere. Folketallet i 1990 er satt lik 100, og det er så laget en indeks ut fra dette. Merk at målestokken i de tre figurene er skjev: Det er femårsintervaller fra 1990 til 2000, deretter er det årlige tall.

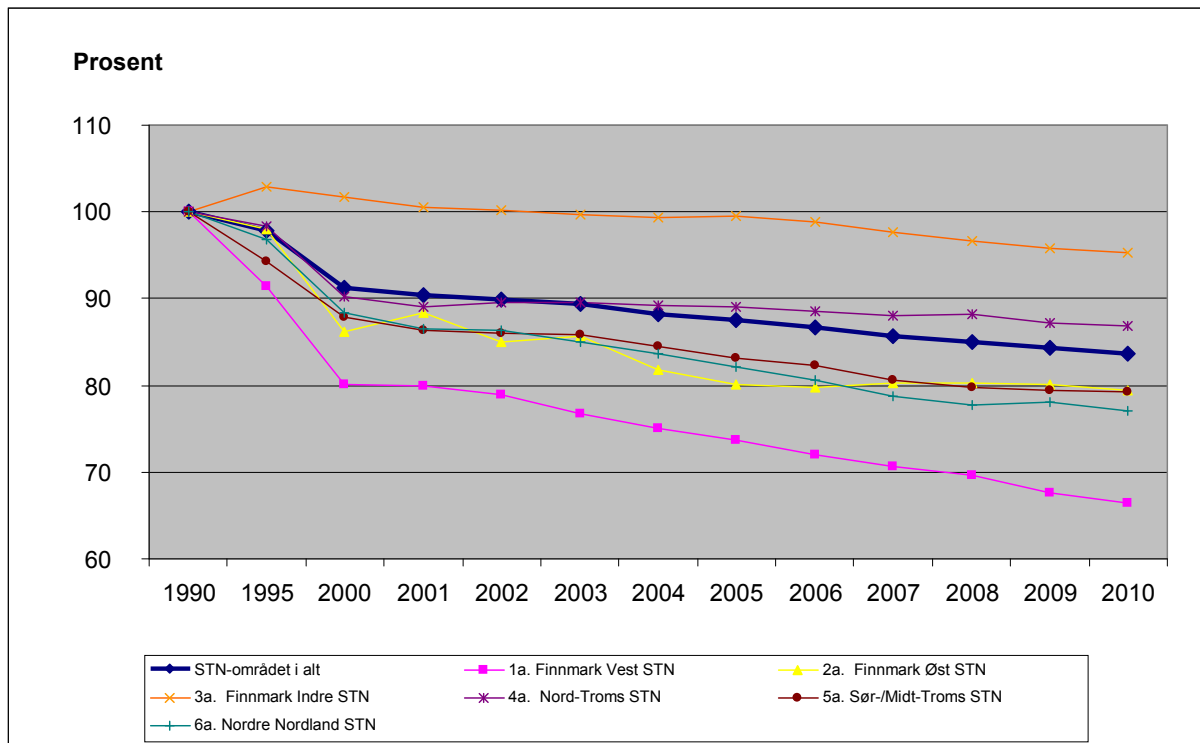
Figur 5.1 **Indeksert folketall 1990–2010. Hovedoversikt**

Figuren viser folketallsutviklingen i landet som helhet og i henholdsvis STN-området og de øvrige områdene nord for Saltfjellet. Det går fram at landets befolkning har økt med 15 prosent i 20-årsperioden. På den annen side har STN-området hatt en nedgang i folketallet på 16 prosent, mens det øvrige området har hatt en nedgang på 8 prosent. Hvis vi skulle betrakte STN-området som én enkelt kommune og sammenligne med de øvrige kommunene i landet som ikke har hatt kommuneendringer i perioden, er det 349 kommuner (88 prosent) som har hatt en bedre folketallsutvikling enn STN-området, mens 47 kommuner (12 prosent) har hatt en svakere folketallsutvikling.

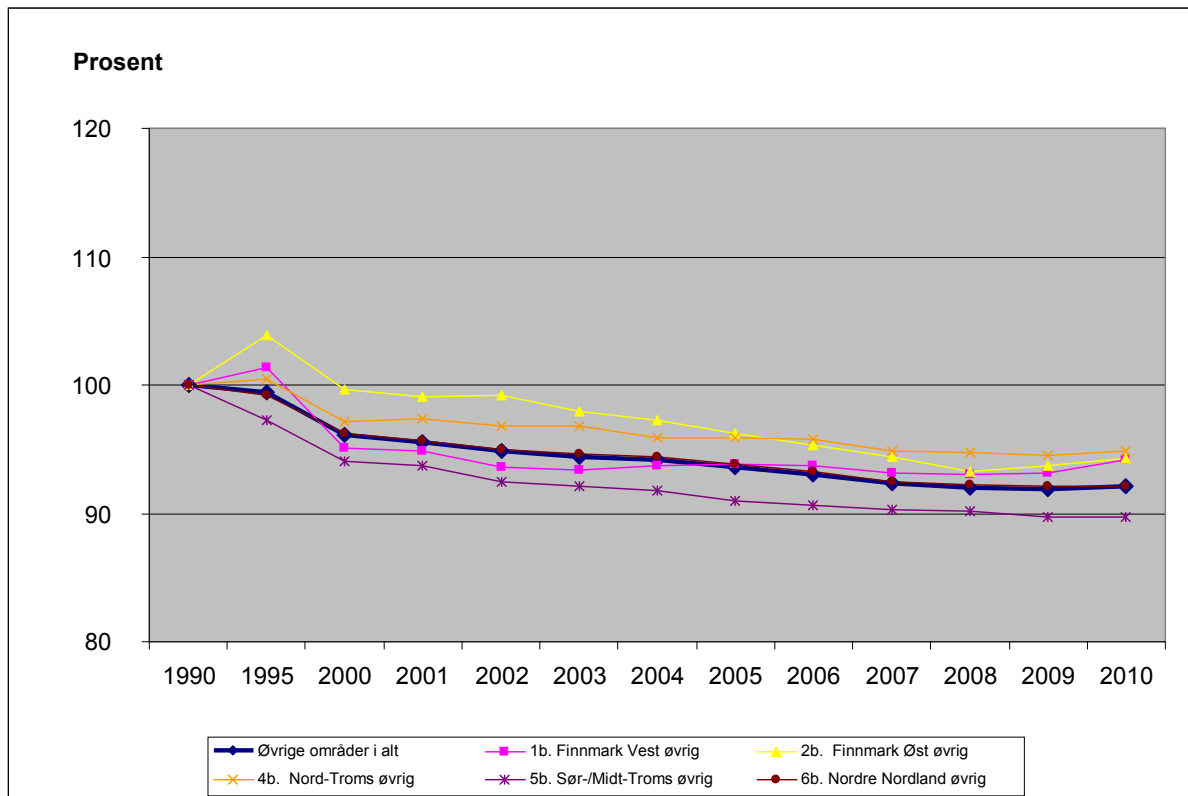
For at vi skal kunne se geografiske forskjeller innen STN-området, er tallene splittet opp ytterligere.

Figur 5.2 Indeksert folketall 1990–2010. STN-områdene

Denne figuren viser hvordan utviklingen har vært innen STN-området som helhet og i de seks hovedinndelingene. Det er Indre Finnmark som har hatt den beste utviklingen i STN-området samlet. Tilbakegangen i folketallet har der bare vært på 5 prosent. Nord-Troms har også hatt en noe mindre tilbakegang (13 prosent) enn området som helhet. De øvrige områdene har hatt en svakere utvikling. Øst-Finnmark og Sør-/Midt-Troms har hatt en tilbakegang på 21 prosent, mens Nordre Nordland har hatt en folketallsnedgang på 23 prosent. Vest-Finnmark har hatt den største nedgangen, med hele 34 prosent.

Figur 5.3 Indeksert folketall 1990–2010. De øvrige områdene

I de øvrige områdene nord for Saltfjellet har utviklingen i folketallet vært svært ensartet. Hele området har hatt en tilbakegang på 8 prosent, og fem av de seks enkeltområdene har en tilbakegang på mellom 5 prosent og 8 prosent. Det er bare Sør-/Midt-Troms som har en større tilbakegang, med 10 prosent. Disse tallene kan imidlertid splittes ytterligere opp for å vise utviklingen innen de enkelte kommunene.

Tabell 5.2 Områdene med størst og minst folketallsvekst i prosent. 1990–2010

Folketallsvekst STN		Folketallsvekst øvrig			
(Norge = +14,8 prosent)		(Norge = +14,8 prosent)			
(STN = -16,3 prosent)		(øvrig = -7,9 prosent)			
STN-områdene i kommuner helt eller delvis innen STN		Kommuner uten STN			
1	Evenes	8,47	1	Sortland	18,3
2	Kárášjohka Karasjok	5,17	2	Hammerfest	5,2
3	Storfjord	2,83	3	Lenvik	3,2
4	Guovdageaidnu Kautokeino	-0,14	4	Vadsø	2,2
5	Deatnu Tana	-8,86	5	Bardu	1,5
6	Porsanger Porsángu Porsanki	-10,82	6	Nordreisa	1,3
7	Lavangen	-11,92	7	Vestvågøy	1,2
8	Lyngen	-12,32	8	Røst	-3,0
9	Sør-Varanger	-14,29	9	Vågan	-3,5
10	Sørreisa	-14,35	10	Fauske	-4,6
11	Unjárga Nesseby	-14,75	11	Skjervøy	-6,5
12	Skånland	-16,25	12	Meløy	-6,6
13	Kvænangen	-18,51	13	Hadsel	-8,3
14	Nordkapp	-21,40	14	Øksnes	-8,8
15	Gáivuotna/Kåfjord	-21,71	15	Saltdal	-9,6
16	Gratangen	-22,45	16	Båtsfjord	-11,8
17	Tysfjord	-23,46	17	Målselv	-12,3
18	Kvalsund	-26,40	18	Balsfjord	-13,5
19	Gamvik	-29,14	19	Kvæfjord	-13,6
20	Narvik	-30,62	20	Ballangen	-14,4
21	Hamarøy	-30,91	21	Salangen	-14,5
22	Lebesby	-31,94	22	Karlsøy	-14,5
23	Loppa	-35,57	23	Værøy	-14,6
24	Alta	-37,66	24	Flakstad	-14,7
25	Tromsø	-40,32	25	Steigen	-19,9
26	Måsøy	-57,39	26	Tjeldsund	-21,4
			27	Moskenes	-21,8
			28	Tranøy	-22,1
			29	Dyrøy	-22,3
			30	Gildeskål	-23,1
			31	Lødingen	-23,3
			32	Berlevåg	-23,6
			33	Andøy	-23,9
			34	Berg	-24,3
			35	Beiarn	-25,1
			36	Bø	-26,9
			37	Vardø	-29,4
			38	Sørfold	-29,6
			39	Hasvik	-30,1
			40	Torsken	-31,4
			41	Bjarkøy	-33,3
			42	Ibestad	-36,8
	Andre områder innen STN-kommunene				
1	Sør-Varanger	4,68			
2	Sørreisa	1,10			
3	Narvik	-0,31			
4	Nordkapp	-19,52			
5	Lebesby	-20,11			
6	Hamarøy	-23,16			
7	Måsøy	-23,82			
8	Evenes	-26,31			

Tabell 5.2 viser STN-områdene med folketallsvekst og -tilbakegang, og i egne tallrekker henholdsvis de øvrige områdene i de samme kommunene og de

kommunene som ikke har STN-områder. Blant STN-områdene er det tre kommuner som kan vise til en vekst i folketallet, mens 23 har en tilbakegang, selv om en av dem, Kautokeino, har en tilnærmet stillstand. Blant de øvrige områdene innen STN-kommunene er det to som har vekst, mens fem har tilbakegang. Måsøy STN har størst tilbakegang, med hele 57 prosent. Det er mer enn en halvering på bare 20 år, men her har også det øvrige området i kommunen tilbakegang, om enn noe mindre, 24 prosent. I Lebesby, Hamarøy og Nordkapp går både STN-området og det øvrige området tilbake. Loppa kommune, som i sin helhet omfattes av STN, rammes hardest som hel kommune, med en tilbakegang på mer enn en tredel i perioden.

De tre STN-områdene som har vekst i folketallet, er Karasjok og Storfjord, der hele kommunen er STN-område, og Evenes kommune, som er et særtilfelle ved at STN-området har en vekst på 8 prosent, mens det øvrige området har en tilbakegang på 26 prosent. Av kommunene uten STN-områder skiller Sortland seg ut med en vekst på 18 prosent, mens de øvrige kommunene i stor grad har tilbakegang, til dels like stor som STN-områdene. De fleste kommunene har likevel en mindre tilbakegang enn det STN-områdene har.

5.1.2 Kjønnfordeling

Tabell 5.3 Områdene med størst andel menn i alderen 16– 67 år. 2010

Størst andel menn STN		Størst andel menn øvrig			
(Norge = 51,0 prosent)		(Norge = 51,0 prosent)			
(STN = 53,6 prosent)		(øvrig = 51,8 prosent)			
Uttrekk av STN-områdene		Uttrekk av kommuner uten STN			
1	Måsøy	59,3	1	Hasvik	55,8
2	Tromsø	58,6	2	Moskenes	54,8
3	Evenes	56,3	3	Karlsøy	54,2
4	Loppa	55,6	4	Berg	54,1
5	Nordkapp	55,3	5	Vardø	53,9
7	Alta	55,3	6	Ibestad	53,5
7	Gratangen	54,8	6	Målselv	53,5
8	Tysfjord	54,7	8	Beiarn	53,2
9	Gáivuotna/Kåfjord	54,2	8	Sørfold	53,2
10	Kvænangen	54,1	10	Balsfjord	53,1
10	Narvik	54,1	11	Røst	52,9
Andre områder innen STN-kommunene		12	Meløy	52,8	
1	Lebesby	55,6	13	Torsken	52,6
2	Nordkapp	53,3	14	Bardu	52,5
3	Hamarøy	52,5	15	Steigen	52,4
4	Narvik	51,5	16	Salangen	52,2
5	Måsøy	51,2	16	Ballangen	52,2
6	Sørreisa	50,8	18	Tranøy	52,0
7	Sør-Varanger	50,2	18	Dyrøy	52,0
8	Evenes	49,0			

Tabell 5.3 viser kjønnfordelingen av personer 16–67 år, en aldersgruppe som er valgt for å gjenspeile den ”voksne” befolkningen i områdene. Fordi kvinner har høyere levealder enn menn, er det et voksende overskudd av kvinner i aldersgruppene over 67 år. I de yngste aldersgruppene er det et lite overskudd av menn fordi det fødes flere gutter enn jenter.

Tabellen viser et rangert uttrekk av områdene. I STN-området var mellom 59 prosent og 52 prosent menn, mens det i det øvrige området i de samme kommunene var mellom 56 prosent og 49 prosent menn, altså en noe lavere andel. I fem av de øvrige områdene er andelen menn lavere enn i alle STN-områdene. Forskjellen var særlig stor i Måsøy, med 59 prosent menn i STN-området mot 51 i det øvrige området i kommunen, og i Evenes, med 56 prosent i STN-området mot 49 prosent i det øvrige. I disse to kommunene, som hadde størst andel menn i STN-området, var det samtidig slik at i de øvrige områdene var andelen menn blant de laveste. Lebesby kommune utgjør det eneste

unntaket. Her var andelen menn i STN-området lavere enn i det øvrige området – 54 prosent mot 56 prosent.

5.1.3 Aldersfordeling

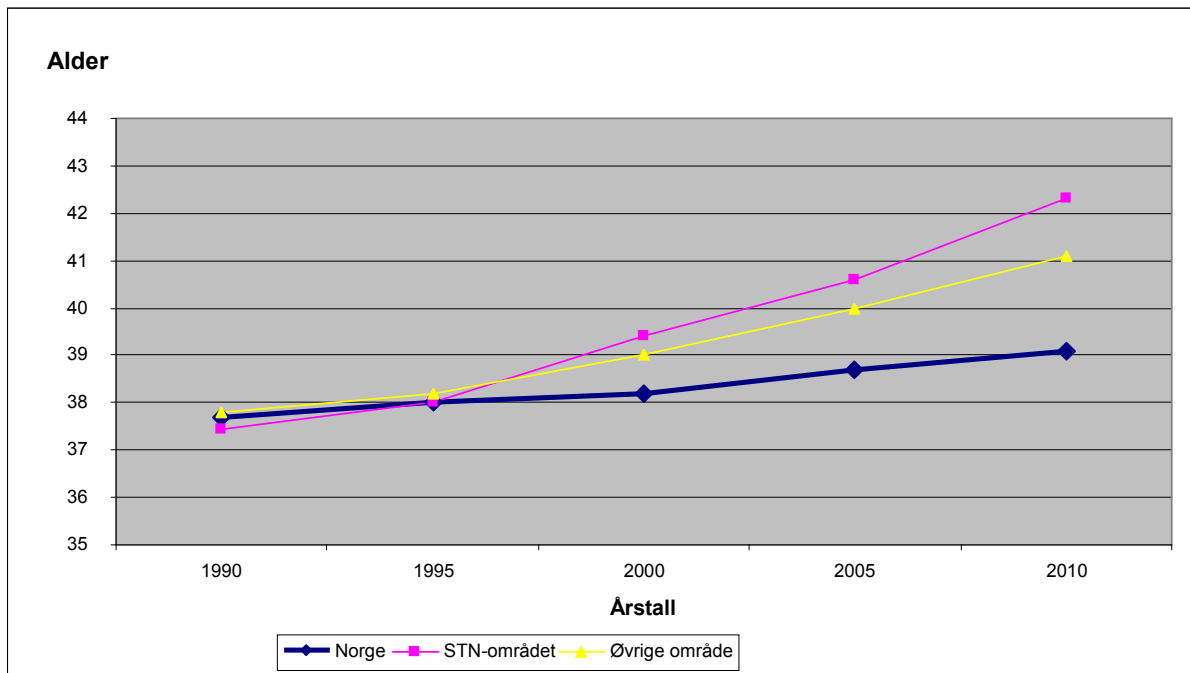
Størrelsen på de forskjellige aldersgruppene i STN-området som helhet har forandret seg i perioden 1990–2010. Som tidligere nevnt har folketallet totalt sunket med 16 prosent i perioden, men det er store forskjeller mellom aldersgruppene. Tallet på personer i alderen 50 år og eldre har steget, for eksempel har aldersgruppen 50–59 år vokst fra 4 400 i 1990 til 5 600 i 2010, en vekst på 27 prosent. Denne tiårsgruppen er den aldersgruppen som har vokst sterkest. På den annen side har aldersgruppen 20–29 år blitt nærmest halvert. Den har gått tilbake fra 7 100 i 1990 til 3 900 nå, en tilbakegang på 45 prosent.

Ser vi på gruppen 50 år og over for hvert av kjønnene, har den for mennenes del vokst fra 6 800 til 8 300 i perioden – en vekst på 1 500 – mens antallet kvinner i alderen 50 år og over har steget med 600 – fra 7 100 til 7 700 – i perioden. Det blir med andre ord flere voksne/eldre, særlig menn, i området.

Dette vil si at aldersstrukturen er forandret i STN-området som helhet. Vi kan se på hvor stor del de forskjellige aldersgruppene utgjør av folketallet nå kontra 1990. Mens 20–39-åringene i 1990 utgjorde 29 prosent av alle i området, utgjorde de i 2010 bare 21,5 prosent. Motsatt utgjorde personer i alderen 50–69 år i 1990 bare 19,5 prosent av alle, mens de nå utgjør 28 prosent. Det har med andre ord skjedd en aldring innen befolkningen, en forskyvning slik at de yngre aldersgruppene utgjør en mindre andel, mens de eldre aldersgruppene utgjør en større andel. Utflytting og lavere fødselstall er årsaker til en slik forskyvning av aldersstrukturen.

For landet som helhet har andelen 20–39-åringene sunket i samme periode, fra 30 prosent til 27 prosent. Fallet i STN-området – der andelen sank fra 29 prosent til 21,5 prosent – har altså vært langt større. Andelen personer i alderen 50–69 år har også økt i landet som helhet, fra 19 prosent til 23 prosent. Dette er langt mindre enn i STN-området, der den økte fra 19,5 prosent til 28 prosent. Vi ser at disse to aldersgruppene utgjorde omtrent samme andel av hele folketallet i landet og i STN-området i 1990, men nå, 20 år senere, er det en markant dreining i retning av en aldrende befolkning i STN-området sammenlignet med landet som helhet.

Figur 5.4 Folkemengdens gjennomsnittsalder. 1990–2010

Figuren over viser at gjennomsnittsalderen for alle som er bosatt i Norge, har steget fra 37,7 år i 1990 til 39,1 år i dag – en økning på 1,4 år. I det øvrige området nord for Saltfjellet har den i samme tidsrom økt fra 37,8 år til 41,1 år – en økning på 3,3 år. I STN-området har den økt fra 37,4 år til 42,3 år, noe som er en økning på 4,9 år. Mens gjennomsnittsalderen for de tre gruppene var relativt lik i 1990, da det bare skilte 0,4 år, er forskjellen i dag 3,2 år. STN-området hadde i 1990 en litt lavere gjennomsnittsalder enn landsgjennomsnittet – 0,3 år

lavere – men i dag har området en gjennomsnittsalder som er 3,2 år høyere enn landet sett under ett. I 1995 var alderen her lik alderen i landet som helhet, mens den i år 2000 var 1,2 år høyere. I 2005 var den 1,9 år høyere, og nå altså 3,2 år høyere. Med andre ord var det særlig i periodene 1995–2000 og 2005–2010 at gjennomsnittsalderen i STN-området hadde en dårligere utvikling enn i landet som helhet.

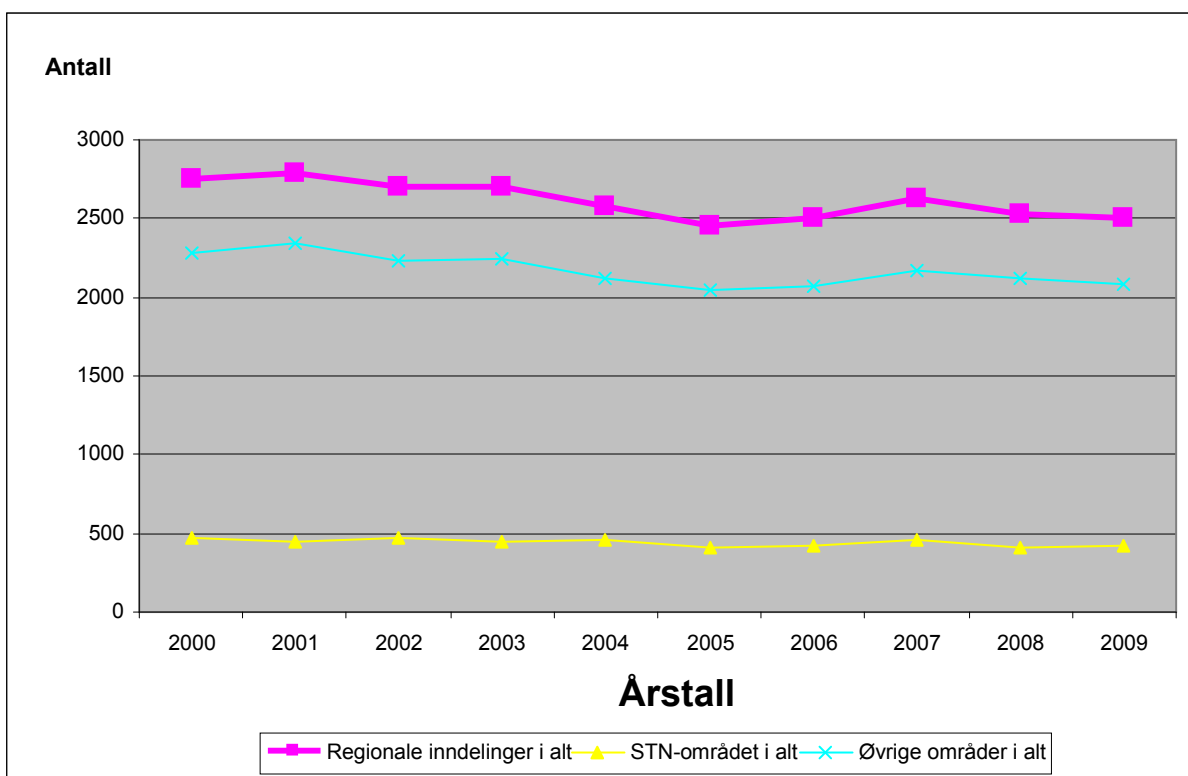
Utviklingen i de forskjellige STN-områdene har vært svært lik, og for fem av dem har utviklingen gått fra 38–39 år i 1990 til 42–44 nå. I tråd med andre tall som beskriver folketallsutvikling og flytting, har Vest-Finnmark hatt en noe sterkere økning enn de andre områdene. Gjennomsnittsalderen har der steget med et halvt år mer, slik at den nå er 44,3 år – en økning på 5,2 år siden 1990.

Indre Finnmark har den yngste befolkningen, med en gjennomsnittsalder på bare 34,2 år i 1990, mens den er 39,9 år nå – en økning på 5,7 år. Forskjellen mellom Indre Finnmark og de øvrige STN-områdene har dermed minket fra omtrent 5,5 år i 1990 til 4 år nå. Dette vil også si at gjennomsnittsalderen i Indre Finnmark i 1990 var 3,5 år lavere enn landets, mens den nå er 0,8 år høyere.

5.1.4 Fødselsoverskudd

Tallet på døde har i de siste ti årene vært svært stabilt. Det har ligget på mellom 410 og 480 hvert år i STN-området og variert mellom 2 050 og 2 350 i det øvrige området. Dette tilsvarer en variasjon på 13–14 prosent mellom høyeste og laveste tall. Figur 5.5 viser disse tallene.

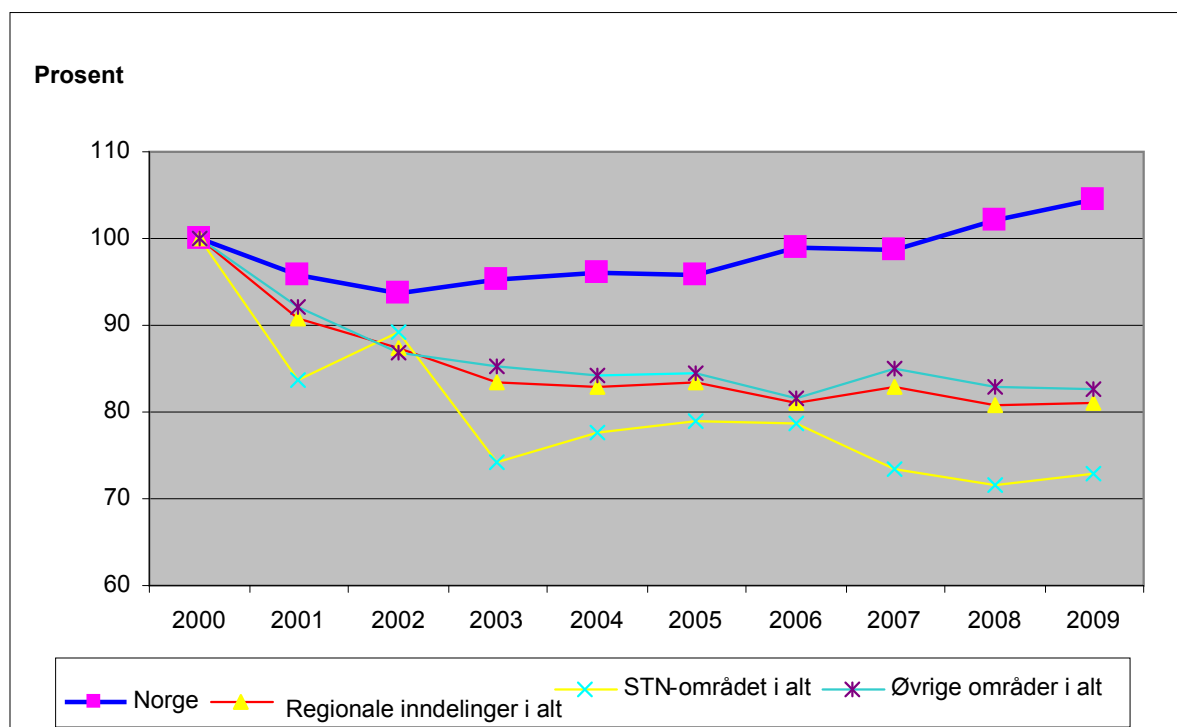
Figur 5.5 Tallet på døde. 2000–2009

Tallet på fødte har variert mer og har de siste årene ligget på drøye 70 prosent av hva det var rundt århundreskiftet for STN-områdets del, og på drøye 80 prosent for det øvrige området.

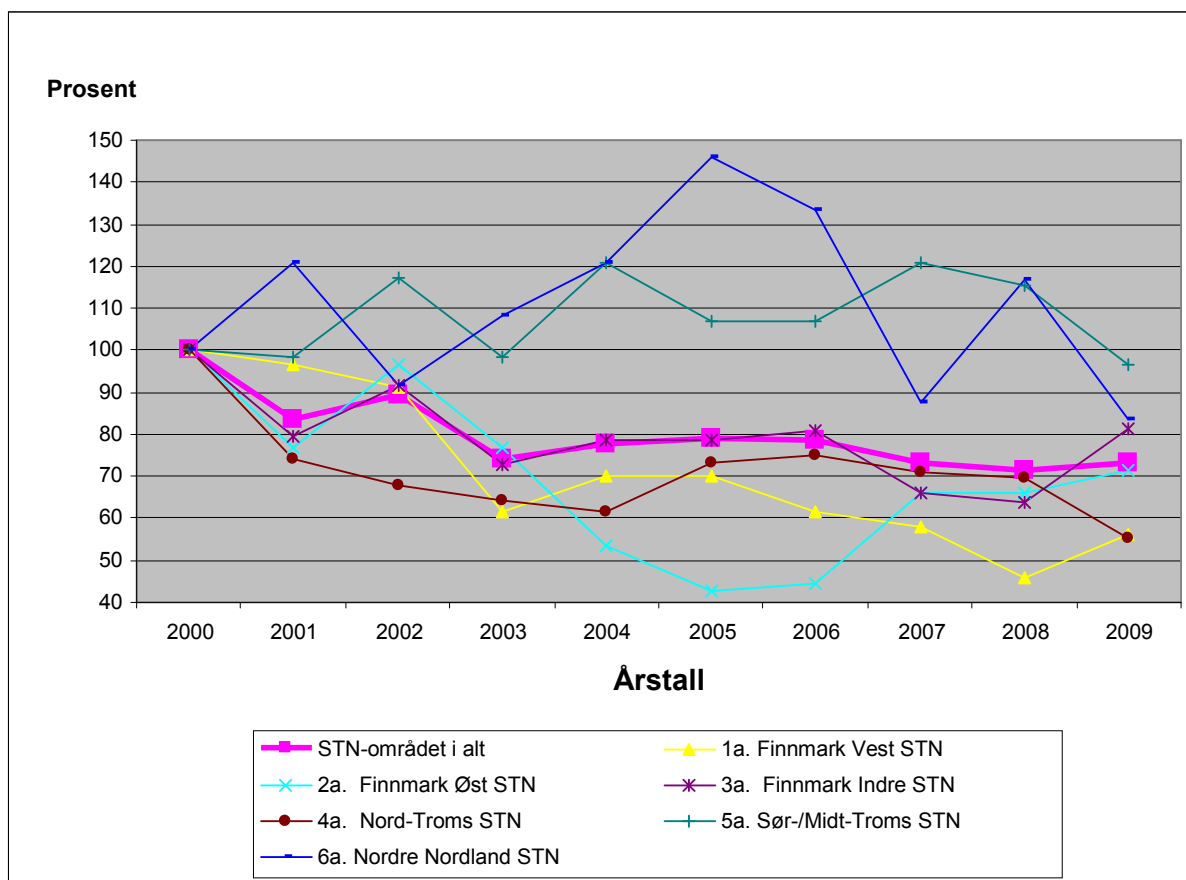
Figur 5.6 viser en indeksert oversikt for hele området.

Figur 5.6 **Indeksert tall på fødte. 2000–2009**

Når vi ser på hvert enkelt område, blir tallene fort små, og tilfeldigheter vil spille inn, men figur 5.7 viser en tilsvarende indeksering av hvert STN-område.

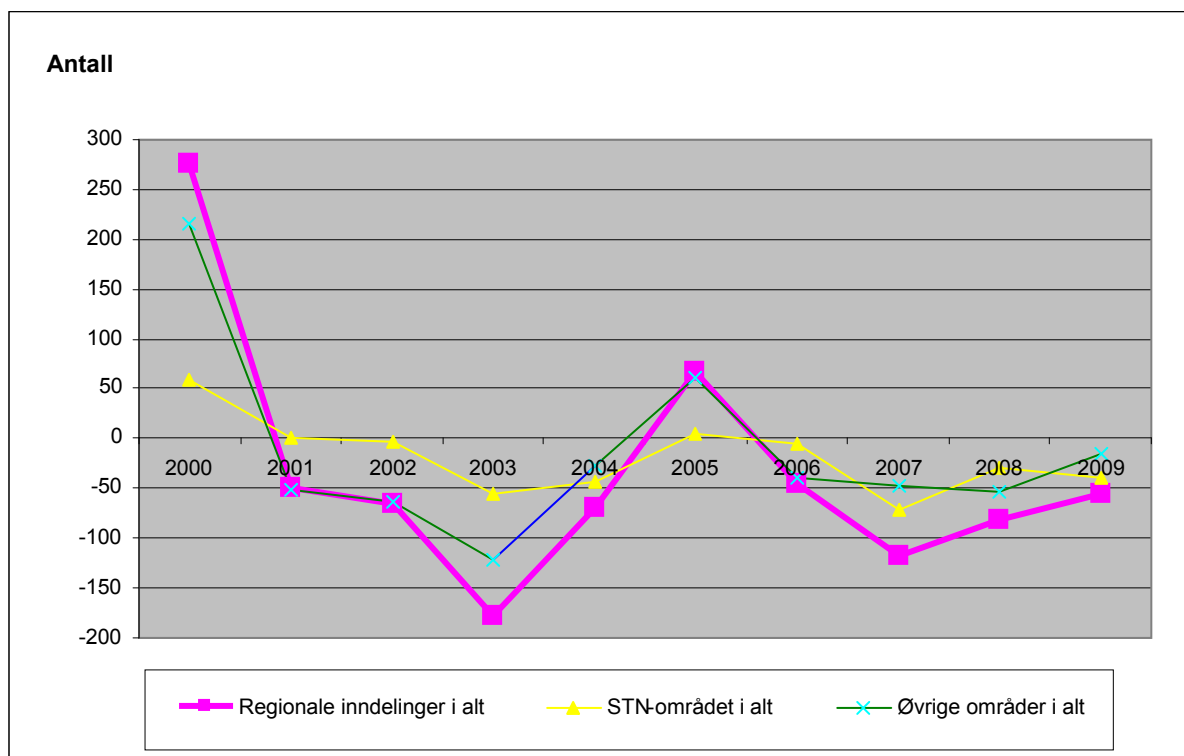
Figur 5.7 Indeksert tall på fødte. 2000–2009

Det er særlig Vest-Finnmark som har hatt et synkende fødselstall, med en kraftig nedgang i 2003 og så en stabilisering på bare 50–60 prosent av fødselstallet i år 2000 i årene deretter. Nord-Troms har ligget på 60–70 prosent siden 2001. Sør-/Midt-Troms og Nordre Nordland kommer best ut, men svingningene reflekterer at det er små tall i mange av områdene.

Siden tallet på døde har vært mer stabilt enn tallet på fødte, er det variasjonene i tallet på fødte som virker inn på endringene i fødselsoverskuddet. Mens det på 1990-tallet var et årlig fødselsoverskudd på omtrent 100, sank dette til 40 i år 2000. Deretter har det vært et underskudd, de siste årene på mellom 40 og 70. Dette viser figur 5.8.

Figur 5.8 Fødselsoverskudd. 2000–2009

Samlet fruktbarhetstall (antall barn hver kvinne ventes å føde hvis fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og dødsfall ikke forekommer) er ikke mye lavere for STN-området enn for landet som helhet – 1,82 mot 1,96 for 2008. At tallet på fødte er lavere enn tallet på døde, er derfor uttrykk for det som er nevnt tidligere – at det blir færre kvinner i de yngre aldersgruppene igjen i området.

Tabell 4 viser det gjennomsnittlige fødselsover- eller underskuddet i de forskjellige områdene de siste fem årene. Tallene vil på grunn av tilfeldige utslag variere en del fra år til år for de minste områdene. Mindre sentrale strøk i Norge har i en årrekke vært kjennetegnet av utflytting til mer sentrale områder, i tillegg til fødselsunderskudd. Publiserte tabeller viser at særlig kommuner i Nord-Norge og det indre Østlandet opplever et slikt dobbelt folketap.

Det årlige gjennomsnittlige fødselsunderskuddet i STN-området i perioden var på 28. Hvis Kautokeino trekkes ut, har det øvrige STN-området et underskudd på 60.

I de øvrige områdene innen STN-kommunene var det et overskudd på 24, men overskuddet faller i sin helhet på Sør-Varanger og Narvik.

Kommunene uten STN-områder har et underskudd på 42, men også her er det stor forskjell mellom de enkelte kommunene. Seks av kommunene har et overskudd av en viss størrelse, 28 varierer mellom pluss 6 og minus 10, mens åtte har et større underskudd.

Tabell 5.4 Områdene med størst og minst fødselsoverskudd i gjennomsnitt i årene 2005–2009

	Fødselsoverskudd i STN-områdene			Andre områder innen STN-kommunene	
1	Guovdageaidnu Kautokeino	32	1	Sør-Varanger	32
2	Porsanger Porsángu Porsanki	8	2	Narvik	26
3	Kárášjohka Karasjok	7	3	Sørreisa	0
4	Sørreisa	4	4	Lebesby	-2
5	Storfjord	2	5	Måsøy	-4
6	Nordkapp	1	6	Evenes	-7
7	Sør-Varanger	1	7	Nordkapp	-8
8	Narvik	1	8	Hamarøy	-14
9	Lavangen	0			
10	Evenes	-1		Kommuner uten STN-områder	
11	Hamarøy	-2			
12	Lyngen	-2	1	Hammerfest	66
13	Deatnu Tana	-3	2	Lenvik	37
14	Lebesby	-3	3	Bardu	27
15	Måsøy	-3	4	Vadsø	22
16	Unjárga Nesseby	-4	5	Sortland	21
17	Alta	-4	6	Målselv	20
18	Skånland	-5			
19	Tromsø	-5	35	Balsfjord	-12
20	Gamvik	-5	36	Sørfold	-12
21	Tysfjord	-5	37	Gildeskål	-13
22	Kvalsund	-6	38	Andøy	-14
23	Gáivuotna/Kåfjord	-7	39	Lødingen	-17
24	Kvænangen	-7	40	Steigen	-18
25	Gratangen	-9	41	Ibestad	-23
26	Loppa	-12	42	Bø	-27

5.2 Flyttestrømmer

Flyttetapet er den viktigste årsaken til nedgangen i innbyggertallet i STN-området. I årene 2000–2008 hadde området et samlet fødselsunderskudd på 210, men en nettoutflytting på 2 400 (det var 2 400 flere utflyttinger fra området enn innflyttinger). Flytting har en sentraliserende virkning, og i STN-området kan vi se en flyttestrøm både til de sentrale områdene i egen kommune, til de sentrale kommunene i fylkene og til sentrale strøk sør for Saltfjellet. I oversiktene nedenfor er også de øvrige områdene i kommunene Alta, Tromsø, Harstad og Bodø inkludert for å få fram de samlede flyttestrømmene.

Tabell 5.5 Flyttinger inklusive kommuneinterne flyttinger. 2009. Prosent

FRAFLYTTINGER 2009	N=	Prosent	Til egen kommune STN	Til egen kommune Ikke-STN	Til annen kommune STN	Til annen kommune Ikke-STN	Til Norge sør for Saltfjellet	Utvandringer	I alt til ikke-STN
STN-området i alt	3 666	100	42,4	4,8	6,4	26,8	16,3	3,4	51,3
Finnmark Vest STN	432	100	35,9	15,5	7,4	23,4	15,7	2,1	56,7
Finnmark Øst STN	424	100	26,2	14,2	5,4	21,0	24,3	9,0	68,4
Finnmark Indre STN	1 524	100	54,4	.	6,5	21,1	14,8	3,1	39,1
Nord-Troms STN	612	100	41,5	.	10,3	34,5	10,6	3,1	48,2
Sør-/Midt-Troms STN	469	100	31,3	7,0	2,6	38,2	19,4	1,5	66,1
Nordre Nordland STN	205	100	28,3	7,3	2,0	39,0	22,0	1,5	69,8

TILFLYTTINGER 2009	N=	Prosent	Fra egen kommune STN	Fra egen kommune Ikke-STN	Fra annen kommune STN	Fra annen kommune Ikke-STN	Fra Norge sør for Saltfjellet	Innvandringer	I alt fra ikke-STN
STN-området i alt	3 466	100	44,8	3,5	6,7	24,1	10,9	9,9	48,4
Finnmark Vest STN	379	100	40,9	9,2	6,3	25,9	10,3	7,4	52,8
Finnmark Øst STN	393	100	28,2	10,7	6,6	22,1	12,2	20,1	65,1
Finnmark Indre STN	1 405	100	59,0	.	8,0	15,2	12,0	5,8	33,0
Nord-Troms STN	613	100	41,4	.	6,5	30,7	6,2	15,2	52,0
Sør-/Midt-Troms STN	496	100	29,6	5,8	4,4	39,1	10,9	10,1	65,9
Nordre Nordland STN	180	100	32,2	8,9	4,4	30,6	16,7	7,2	63,3

5.2.1 Kommuneinterne flyttinger, særlig i Indre Finnmark

Tabell 5 viser at nesten halvparten av alle flyttingene i STN-området i 2009 fant sted innen bostedskommunen. Særlig i Indre Finnmark er andelen høy, og her er det flyttingen inn til eget kommunesentrum som gjør seg særlig gjeldende. I Sør-/Midt-Troms og Nordre Nordland er andelen mindre.

Tabell 5.6 viser hvordan flyttemønsteret er når vi holder egen kommune utenfor.

Tabell 5.6 Flyttinger mellom kommunene og utlandet. 2009. Prosent

FRAFLYTTINGER 2009	N=	Prosent	Til annen kommune STN	Til annen kommune Ikke-STN	Til Norge sør for Saltfjellet	Utvandringer	I alt til ikke-STN
STN-området i alt	1 937	100	12,0	50,7	30,9	6,4	88,0
Finmark Vest STN	210	100	15,2	48,1	32,4	4,3	84,8
Finmark Øst STN	253	100	9,1	35,2	40,7	15,0	90,9
Finmark Indre STN	695	100	14,2	46,3	32,5	6,9	85,8
Nord-Troms STN	358	100	17,6	58,9	18,2	5,3	82,4
Sør-/Midt-Troms STN	289	100	4,2	61,9	31,5	2,4	95,8
Nordre Nordland STN	132	100	3,0	60,6	34,1	2,3	97,0

TILFLYTTINGER 2009	N=	Prosent	Fra annen kommune STN	Fra annen kommune Ikke-STN	Fra Norge sør for Saltfjellet	Innvandringer	I alt fra ikke-STN
STN-området i alt	1 790	100	13,0	46,7	21,1	19,2	87,0
Finmark Vest STN	189	100	12,7	51,9	20,6	14,8	87,3
Finmark Øst STN	240	100	10,8	36,3	20,0	32,9	89,2
Finmark Indre STN	576	100	19,6	37,2	29,2	14,1	80,4
Nord-Troms STN	359	100	11,1	52,4	10,6	25,9	88,9
Sør-/Midt-Troms STN	320	100	6,9	60,6	16,9	15,6	93,1
Nordre Nordland STN	106	100	7,5	51,9	28,3	12,3	92,5

5.2.2 Utflyttinger fra kommunene – østfinnmarkingene flytter lengst, de fra Nord-Troms kortest

Drøye 60 prosent av utflyttingene gikk til en kommune nord for Saltfjellet. Mens denne andelen er lik for fire av STN-områdene, er det to områder som skiller seg ut. Det er Nord-Troms, hvor andelen er størst, med 76 prosent, og Øst-Finnmark, hvor den er minst, med 44 prosent. Når det gjelder Nord-Troms, er det også slik at 18 prosent av dem som flytter, reiser til STN-området i en annen kommune.

I motsatt ende finner vi Sør-/Midt-Troms og Nordre Nordland, hvor bare mellom 3 prosent og 4 prosent flytter til et annet STN-område. STN-kommunenes lokalisering forklarer mye av forskjellen i flytting til andre STN-områder. Mange som flytter, flytter kort. Lengst i nord er det mange STN-kommuner å velge mellom i nabolaget, noe som gjør at en relativt stor del av flyttingene vil være flyttinger til andre STN-områder. Lengst i sør, derimot, er det mye lenger mellom STN-kommunene. Det alene bidrar til at en langt mindre andel av flyttingene vil være flyttinger til andre STN-kommuner.

I tråd med tallene over er Nord-Troms det området hvorfra færrest flytter til en kommune sør for Saltfjellet, noe bare 18 prosent gjør, mens over 40 prosent fra Øst-Finnmark flytter til en kommune sør for Saltfjellet. Øst-Finnmark er også det området som har størst utvandring – 15 prosent av alle utflyttingene går til utlandet. Med andre ord flytter over halvparten av østfinnmarkingene til Norge sør for Saltfjellet eller til utlandet, mens personer fra Nord-Troms i stor grad flytter til en annen kommune nord for Saltfjellet.

5.2.3 Innflyttinger til kommunene – utlendinger til Øst-Finnmark, nordnorske til Vest-Finnmark og Troms

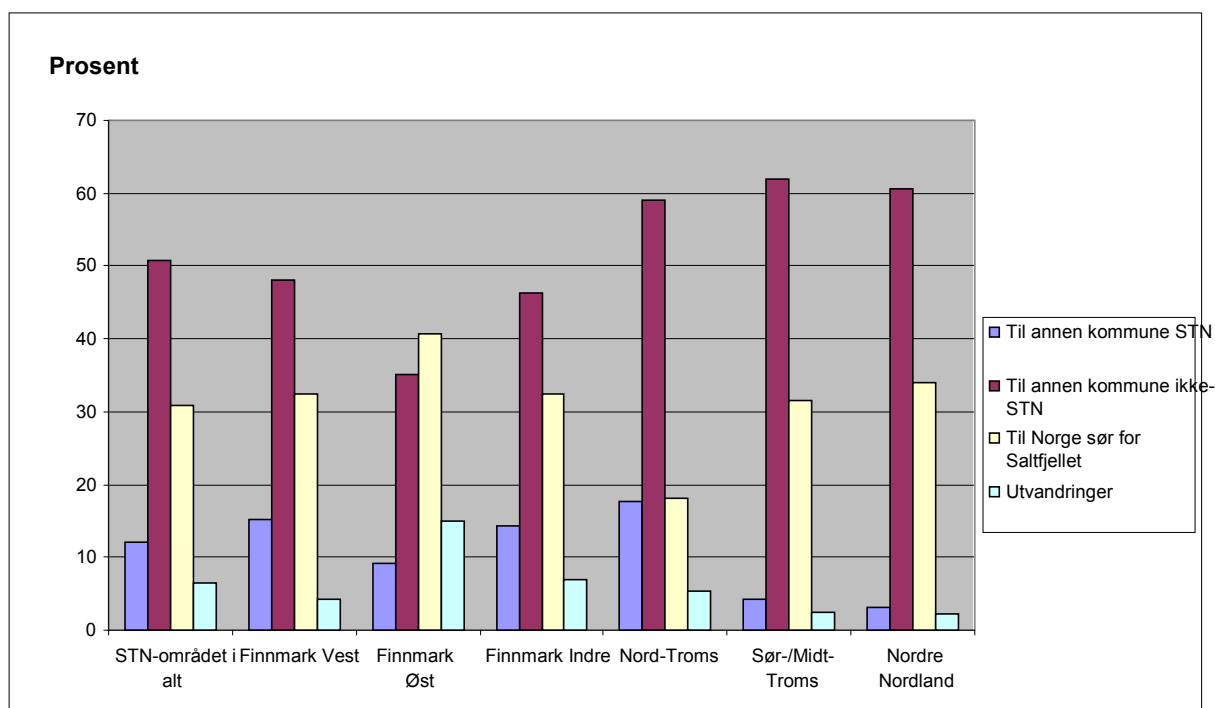
Andelen innflyttere til STN-områdene som flytter fra en annen kommune nord for Saltfjellet, er 60 prosent. 21 prosent av innflytterne kommer fra Norge sør for Saltfjellet, mens drøye 30 prosent av alle utflyttingene gikk til et sted i Norge sør for Saltfjellet. Flyttinger til og fra utlandet går den andre veien. Mens bare 6 prosent av alle utflyttingene gikk til utlandet, kom hele 19 prosent av alle innflytterne fra utlandet.

Øst-Finnmark er det området som har den minste andelen av alle innflyttingene fra en annen kommune nord for Saltfjellet, 47 prosent, mens 68 prosent av dem som flyttet til Sør-/Midt-Troms, kom fra en annen kommune nord for Saltfjellet. Nord-Troms er området med lavest andel innflyttinger fra Norge sør for Saltfjellet. Bare 11 prosent av alle innflytterne kommer fra dette området, mens andelen til Indre Finnmark og Nordre Nordland utgjør rundt 29 prosent, en tre ganger så høy andel.

Også i andelen innvandring er det forskjeller. Mens mellom 12 prosent og 16 prosent av alle innflyttingene er fra utlandet til fire av områdene, utgjør andelen 33 prosent og 26 prosent for Øst-Finnmark og Nord-Troms.

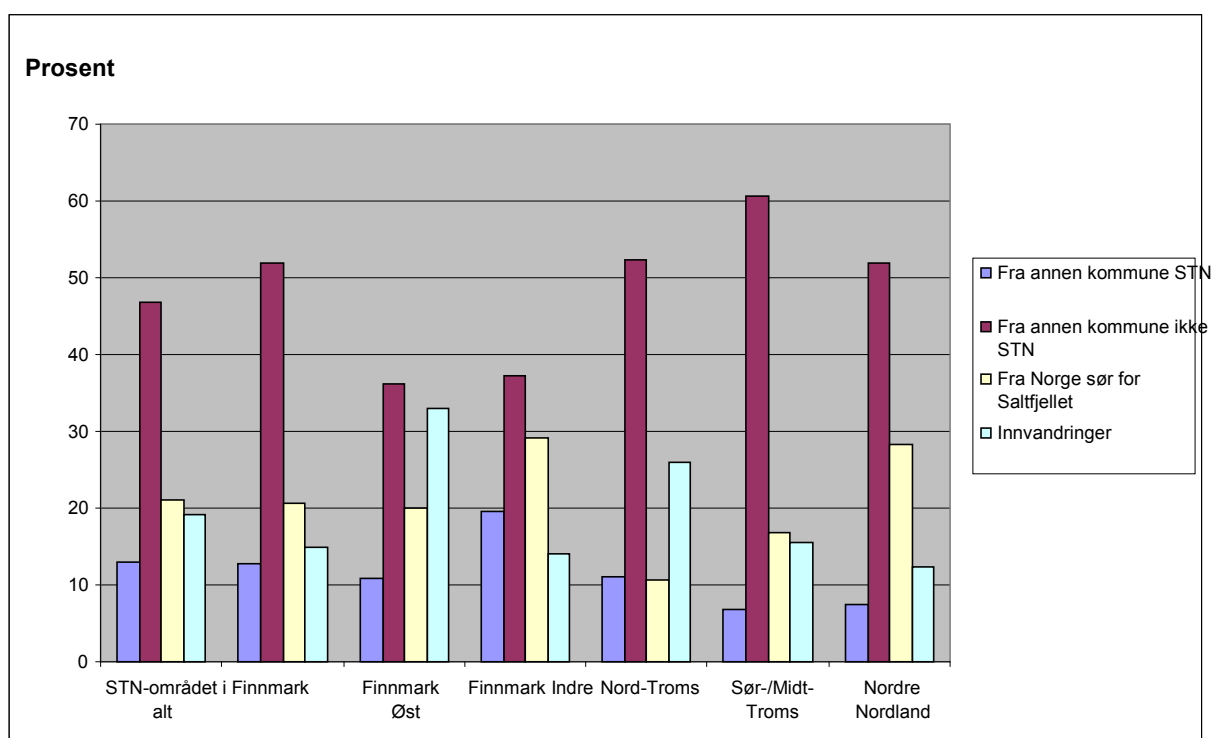
Altså er det relativt sett mange innvandring til Øst-Finnmark og Nord-Troms. Det er en stor andel innflyttinger fra Norge sør for Saltfjellet til Indre Finnmark og Nordre Nordland, mot på den annen side en stor andel fra Norge nord for Saltfjellet til Troms og Vest-Finnmark.

Figur 5.9 Utflytting fra STN-kommunene. 2009

Figur 5.9 viser det samme som tabell 6, at Øst-Finnmark skiller seg noe ut fra de andre områdene. Derfra er det en mindre andel utflyttinger til andre kommuner nord for Saltfjellet og en større andel sørover, samt utvandring.

Figur 5.10 Innflytting til STN-kommunene. 2009

Figur 5.10 viser at Øst-Finnmark og i noen grad Indre Finnmark skiller seg ut fra de øvrige områdene. De har en lavere andel innflytting fra området nord for Saltfjellet. Øst-Finnmark har en større andel innvandringer enn de andre områdene, mens Indre Finnmark har en større andel innflyttinger fra området sør for Saltfjellet. Det siste gjelder også Nordre Nordland, noe som kan ha sammenheng med at Saltfjellet ikke ligger så langt fra Nordre Nordland.

5.2.4 Innenlandsk nettoutflytting etter område

Tre av områdene har en andel av nettoutflyttingen som omtrent tilsvarer den andelen de utgjør av befolkningen i hele STN-området Øst-Finnmark, Vest-Finnmark og Nordre Nordland. Sør-/Midt-Troms har 17 prosent av alle innbyggerne, men bare 7 prosent av nettoutflyttingen. I Nord-Troms er forholdet tilsvarende – mens området har 22 prosent av STN-områdets innbyggere, har det bare 12 prosent av nettoutflyttingen. Her varierer imidlertid tallene en del fra år til år. Det området som relativt sett har størst nettoutflytting, er Indre Finnmark, som har 33 prosent av alle innbyggerne og hele 52 prosent av nettoutflyttingen. Her har fordelingen vært stabil for hvert av de tre siste årene, og variert fra 47 prosent til 56 prosent. Det er altså særlig Indre Finnmark som relativt sett har stor innenlandsk nettoutflytting.

5.2.4.1 Nettoutflytting fordelt på kjønn

Fordelingen mellom kjønnene varierer noe fra år. For å unngå for store tilfeldige variasjoner er derfor de tre siste årene slått sammen. I årene 2007 til 2009 var det 4 460 innenlandske innflyttinger til STN-området og 5 470 innenlandske utflyttinger. Dette resulterte i en netto innenlandsk utflytting på 1 010. Nettoutflyttingen blant menn var 450 og blant kvinner 560. Det var med andre ord en større netto utflytting av kvinner enn av menn. Særlig i 2009 var forskjellen mellom kjønnene tydelig – 190 kvinner mot 120 menn. I 2007 var kvinnenets netto utflytting også 190, mot mennenes 140. Året 2008 utgjorde unntaket. Mennenes netto utflytting var da 200 og kvinnenets 180. Statsborgerskap er ikke skilt ut i oversiktene, men utenlandske statsborgere hadde tilnærmet balanse i forholdet mellom inn- og utflytting. De hadde en nettoutflytting på 70, mens norske statsborgere hadde en nettoutflytting på 940 av de i alt 1 010. Særlig i Øst-Finnmark, Vest-Finnmark og Nordre Nordland har nettoutflyttingen av kvinner i perioden vært større enn av menn.

5.2.4.2 Innenlandsk flytting fordelt på alder – minus for de yngre, pluss for menn over 45

Som tidligere nevnt er det hovedsakelig yngre personer som flytter, og arbeid og utdanning er viktige flytteårsaker. At yngre menn og kvinner flytter ut av STN-området, er derfor ikke overraskende. Hvis det så viser seg at de etter noen år flytter tilbake, enten etter å ha avsluttet utdanningen sin eller etter å ha skaffet seg arbeidserfaring andre steder, vil de sørge for å opprettholde folketallet, særlig hvis de stifter familie. Imidlertid har vi som nevnt sett at det år etter år er en stor total nettoutflytting, de tre siste årene samlet på 450 menn og 560 kvinner.

For mennenes del er det særlig i aldersgruppen 18–29 år at nettoutflyttingen er stor – 390 av i alt 450 (87 prosent). I aldersgruppen under 18 år er det balanse mellom inn- og utflytting. Selv om det helt sikkert er menn på 30 år og over som flytter tilbake til STN-områdene med utdanning og/eller jobberfaring, er det likevel 60 flere menn på 30 år og mer som har flyttet fra STN-områdene, enn det er som har flyttet til. For menn i alderen 45–70 år er det derimot en nettoinnflytting på 50.

Når det gjelder kvinnene, er aldersgruppen med størst nettoutflytting litt videre – 17–31 år – og her utgjør nettoutflyttingen 410 av i alt 560 (73 prosent). I aldersgruppen under 17 år er det en nettoutflytting på 20. For aldersgruppene over 31 år er det heller ikke for kvinnenes del noen nettoinnflytting, men tvert imot en nettoutflytting på 130. For kvinner i alderen 45–70 år er det en nettoutflytting på 40. I denne aldersgruppen er det imidlertid blant kvinner 55–70 år en liten nettoinnflytting på 10 kvinner. Det er med andre ord en nettoutflytting i tilnærmet alle aldersgruppene blant kvinnene, mens det blant mennene er en nettoinnflytting bare i aldersgruppen 45–70 år.

5.2.5 Spesifiserte flyttestrømmer

For å unngå for store tilfeldige svingninger er bare de største kommunene nevnt i dette avsnittet.

5.2.5.1 Utflyttinger

For Sør-Varangers del utgjør utflyttingene til utlandet den største gruppen av utflyttinger, deretter flyttinger til Tromsø. Fra Tana går den største strømmen til Tromsø, deretter til Vadsø og Alta, og så til Oslo. Fra Gamvik er det flest utvandring, deretter er det Oslo som mottar de fleste herfra. Fra Karasjøk er det Tromsø og Alta flest flytter til. Fra Porsanger er det Alta og deretter

Karasjok de fleste drar til. Fra Kvalsund er det Hammerfest som mottar suverent flest. Fra Loppa flytter den største gruppen til Alta, og fra Kautokeino går den største strømmen til Tromsø, Alta og Karasjok. Fra Kvænangen, Kåfjord, Storfjord, Lyngen og Gratangen i Troms flytter den største gruppen til Tromsø, mens det fra Skånland er Harstad den største gruppen flytter til. Fra Tysfjord i Nordland flytter den største gruppen til Bodø.

5.2.5.2 Innflyttinger

Den største gruppen innflyttere til Sør-Varanger er innvandrere, den nest største fra Tromsø. Til Nesseby kommer det flest fra Vadsø. Til Tana er det innvandrere og innflyttere fra Oslo som er de største gruppene. Til Gamvik er det også innvandrere som er den største gruppen. Det samme gjelder Karasjok, der de nest største gruppene kommer fra Kautokeino og Porsanger. Til Porsanger kommer det flest fra Alta og utlandet, og til Loppa er det også innvandrere som er den største gruppen. Til Kautokeino kommer det flest fra Alta og Tromsø, og til Kåfjord, Storfjord og Lyngen i Troms kommer det flest fra Tromsø og utlandet. Til Gratangen kommer det flest fra utlandet og til Skånland fra Harstad og deretter utlandet.

Oppsummert er Tromsø og Alta viktige steder i flyttingene til og fra STN-områdene. Mange av dem som flytter ut, flytter til de to kommunene, og forholdsvis mange av dem som flytter inn til STN-områdene, kommer fra de to kommunene. I tillegg er både Kautokeino, Karasjok og Harstad store tilflyttings- og fraflyttingskommuner, på samme måte som Oslo.

6 Utdanningsnivå og bosted

Yngve Johansen, prosjektleder, Sámi allaskuvla/Samisk høgskole

Sammendrag

Hvorvidt elever gjennomfører videregående opplæring innen fem år etter skolestart eller ikke, har svært stor innvirkning på hvilket utdanningsnivå de er på i 30-årsalderen. Nesten 70 % av dem som gjennomfører videregående opplæring på allmennfaglig studieretning i løpet av fem år, og 24 % av dem som gjennomfører innen fem år på yrkesfaglig studieretning, har universitets- eller høgskoleutdanning. Tallene for dem som ikke gjennomfører innen fem år, er henholdsvis 19 % og 7 %. Omtrent 15 % flere jenter enn gutter tar universitets-/høgskoleutdanning.

Av elevene fra STN-området som startet på videregående opplæring i årene 1994–1996, bor ca. 45 % i dette området i 2009. 13 % flere av dem som ikke fullførte videregående skole innen fem år, enn av dem som fullførte, bor i STN-området. Det er flest gutter (56 %) som ikke har fullført yrkesfaglig studieretning innen fem år, og færrest jenter som har fullført allmennfaglig studieretning (31 %), som bor i STN-området.

6.1 Innledning

Bakgrunnen for dette kapitlet er resultatene som kom fram i ”Samiske tall forteller 2” i kapitlet ”Utdanning i SUF-området”. Her kom det fram at det var stort frafall av elever i den videregående skolen, spesielt på yrkesfaglig studieretning, og frafallet var størst i STN-områdene (tidligere SUF-områder).

I kapitlet vil det bli tatt utgangspunkt i eleven som startet på videregående opplæring i perioden 1994 til 1996. Årsaken til at årene etter 1994 er valgt, er at det med Reform 94 ble innført rett til tre års videregående opplæring. Disse elevene er i dag over 30 år, de aller fleste er ferdige med sin grunntidning og er ute i arbeidslivet.

6.2 Utdanningsnivået for elevene som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996

Utdanningsnivået inndeles i fire kategorier: grunnskolenivå, videregående skolenivå (inkluderer også ”påbygging til videregående utdanninger”, som omfatter utdanninger som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning), universitets-/høgskolenivå, kort (omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år) og universitets-/høgskolenivå, lang (omfatter mer enn fire år, samt forskerutdanning).

I de følgende tabeller og figurer benyttes ”STN-området”, som er Sametingets tilskuddsordning til næringslivet, tidligere kalt SUF-området. Området som er kalt ikke STN nord for Saltfjellet, er området nord for Saltfjellet som ikke er omfattet av Sametingets tilskuddsordning til næringslivet. Byene Bodø, Harstad, Tromsø og Alta er tatt ut fordi statistikken ellers i for stor grad ville bli påvirket av forskjeller mellom by og land.

6.2.1 Nåværende utdanningsnivå for elever som startet på grunnskurs i årene 1994 til 1996 og fullførte videregående opplæring innen fem år

Ved å gjennomføre yrkesfaglig studieretning i videregående opplæring får elevene en fagutdanning og kan gå direkte over i yrkeslivet. De som tar allmennfaglig studieretning, må ta en tilleggsutdanning for å få et yrke.

Tabell 6.1 Utdanningsnivå i 2009 for elever som startet på grunnkurs for første gang i årene 1994 til 1996 og gjennomførte utdanningen innen fem år. Studieretning, kjønn og geografiske områder. Prosent

Studieretning, kjønn og geografisk område	Skolestart 1994, 1995, 1996			
	N	Prosent		
		Videregående skole-nivå	Universitets-/høgskole-nivå, kort	Universitets-/høgskolenivå, lang
Allmennfaglig studieretning				
STN-området	575	31.4	50.2	18.4
Ikke STN nord for Saltfjellet	3053	26.9	55.4	17.7
Menn				
STN-området	221	37.9	42.7	19.4
Ikke STN nord for Saltfjellet	1263	32.9	47.8	19.3
Kvinner				
STN-området	354	27.4	54.8	17.8
Ikke STN nord for Saltfjellet	1790	22.7	60.7	16.6
Yrkesfaglige studieretninger				
STN-området	361	76.0	22.3	1.7
Ikke STN nord for Saltfjellet	1781	75.5	22.6	1.9
Menn				
STN-området	173	85.9	13.5	0.5
Ikke STN nord for Saltfjellet	896	83.3	13.8	2.9
Kvinner				
STN-området	188	67.0	30.3	2.7
Ikke STN nord for Saltfjellet	885	67.5	31.5	1.0

Tabellen viser naturlig nok at det er stor forskjell mellom elever som har tatt allmennfaglig studieretning, og elever som har tatt yrkesfaglig studieretning, når det gjelder utdanning etter videregående skole. Av allmennfagelevne i STN-området har over to tredjedeler tatt utdanning på universitets- eller høgskolenivå, mens en fjerdedel av elevene på yrkesfaglig studieretning har gjort det samme.

Det er forholdsvis store kjønnsforskjeller. Av dem som gikk på allmennfaglig studieretning, er det 10 % flere gutter enn jenter som har videregående opplæring som sitt høyeste utdanningsnivå i 2009. Av dem som gikk på yrkesfaglig studieretning, er det nesten 20 % flere gutter enn jenter som har videregående opplæring som sitt høyeste utdanningsnivå i 2009.

I STN-området er det litt flere menn enn kvinner som tar en lang universitets-/høgskoleutdanning. Det er omtrent 5 % flere utenfor STN-området nord for Saltfjellet som tar universitets-/høgskoleutdanning.

7.2.2 Nåværende utdanningsnivå for elever som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996 og ikke fullførte videregående opplæring innen fem år

Fra 1999 har det vært mulig for søkere som ikke har generell studiekompetanse, og som fyller minst 25 år i søknadsåret, å søke opptak til høyere utdanning. Denne søknaden skal bygge på søkerens realkompetanse innenfor det søkte studieområdet. Dette har ført til at det kommer søkere inn på høyere utdanning som tidligere var avskåret fra det fordi de ikke hadde videregående opplæring. Tabellen nedenfor viser nok derfor også effekten av innføringen av opptak til høyere utdanning via realkompetanse.

Omtrent 60 % av elevene som startet på videregående skole i perioden 1994 til 1996 og ikke gjennomførte innen fem år, har heller ikke fullført videregående skole i 2009.

Tabell 6.2 Utdanningsnivå i 2009 for elever som startet med grunnkurs for første gang i årene 1994 til 1996 og IKKE gjennomførte utdanningen innen fem år. Studieretning, kjønn og geografiske områder. Prosent

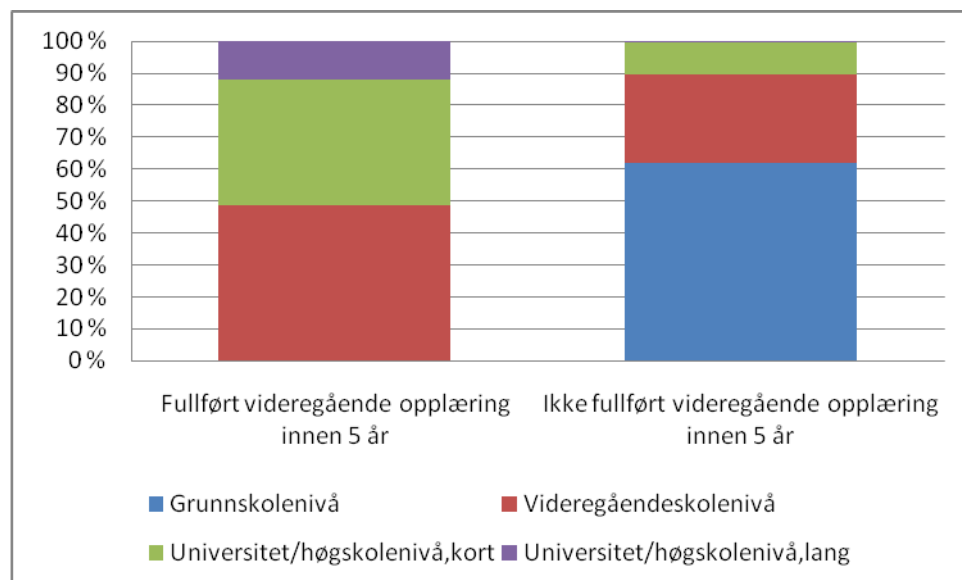
Studieretning, kjønn og geografisk område	Skolestart 1994, 1995, 1996				
	N	Prosent			
		Grunnskole-nivå	Videregående skole-nivå	Universitets-/høgskole-nivå, kort	Universitets-/høgskolenivå, lang
Allmennfaglig studieretning					
STN-området	235	55.9	24.9	17.9	1.3
Ikke STN nord for Saltfjellet	1088	57.2	23.6	17.3	1.9
Menn					
STN-området	116	59.3	27.4	10.6	2.7
Ikke STN nord for Saltfjellet	529	62.7	21.3	13.3	2.7
Kvinner					
STN-området	119	52.6	22.4	25.0	0
Ikke STN nord for Saltfjellet	559	52.0	25.6	20.4	1.1
Yrkesfaglige studieretninger					
STN-området	562	64.4	28.9	6.5	0.2
Ikke STN nord for Saltfjellet	2224	62.7	32.7	4.4	0.2
Menn					
STN-området	356	64.3	31.4	4.0	0.3
Ikke STN nord for Saltfjellet	1473	62.6	34.1	3.0	0.3
Kvinner					
STN-området	206	64.5	24.5	11.0	0
Ikke STN nord for Saltfjellet	751	63.0	29.9	7.1	0

Det er 7 % flere jenter enn gutter fra STN-området som startet på allmennfag og ikke fullførte innen fem år, som seinere har fullført videregående opplæring eller tatt universitets-/høgskoleutdanning. 25 % av jentene som ikke fullførte videregående opplæring på allmennfag innen fem år, har tatt en kort universitets- eller høgskoleutdanning. Av guttene på allmennfag som ikke fullførte på fem år, har 13 % tatt en kort eller lang universitets- eller høgskoleutdanning. Av dem som begynte på yrkesfaglig studieretning, er det like mange jenter som gutter (64 %) som fremdeles har grunnskole som høyeste utdanningsnivå, men av jentene er det 11 % som har tatt en kort universitets- eller høgskoleutdanning. Når man sammenligner STN-områdene med ikke-STN-områdene nord for Saltfjellet, er det små forskjeller, bortsett fra at jentene fra STN-områdene i større grad tar en kort universitets- eller høgskoleutdanning enn jentene utenfor STN-områdene nord for Saltfjellet.

6.2.3 Nåværende utdanningsnivå i STN-området for de elevene som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996

I STN-området var det 54 % av elevene som startet på videregående opplæring i perioden 1994–1996, som fullførte innen fem år. Av mennene var det 45,5 % som gjennomførte videregående opplæring innen fem år, og av kvinnene 62,5 %.

Figur 6.1 Utdanningsnivået i STN-området i 2009 for dem som startet på videregående opplæring i årene 1994 til 1996, henholdsvis for dem som gjennomførte videregående opplæring innen fem år, og for dem som i ikke gjorde det. Prosent

Figuren viser at hvorvidt man gjennomfører videregående skole innen fem år eller ikke, har meget stor innvirkning på utdanningsnivået senere. Over 60 % av dem som ikke fullfører innen fem år, har ingen fagutdanning når de er 30 år. Nesten 50% av dem som fullfører videregående skole innen fem år, tar utdanning på universitets- og høgskolenivå, mens bare 10 % av dem som ikke fullfører videregående skole innen fem år, gjør det samme.

6.3 Bosted i 2009 til elevene som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996

Hensikten med å se på bosted er å se om gjennomføring eller ikke gjennomføring av videregående opplæring og valg av studieretning kan ha noe å si for framtidig bosetting. Tabell 6.3 og tabell 6.4 inndeles i tett og spredt bosetting innenfor og utenfor STN-området nord for Saltfjellet og bosetting sør for Saltfjellet.

SSBs definisjon av ”tettsted”:

En hussamling skal registreres som et tettsted dersom det bor minst 200 personer der og avstanden mellom husene skal normalt ikke overstige 50 meter. Det er tillatt med et skjønnsmessig avvik utover 50 meter mellom husene i områder som ikke skal eller kan bebygges. Dette kan for eksempel være parker, idrettsanlegg, industriområder eller naturlige hindringer som elver eller dyrkbare områder. Husklynger som naturlig hører med til tettstedet tas med inntil en avstand på 400 meter fra tettstedskjernen. De inngår i tettstedet som en satellitt til selve tettstedskjernen.

6.3.1 Bosted til elevene som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996 og fullførte videregående opplæring innen fem år

Av de elevene fra STN-området som gjennomførte videregående skole innen fem år, bor 40 % i dette området i 2009. Nesten 10 % flere av dem som fullførte yrkesfaglig studieretning, enn dem som fullførte allmennfaglig studieretning, bor i et spredt bosettingsområde i STN-området. Det er omtrent 40 % flere av dem som har tatt allmennfaglig studieretning, som har bosatt seg sør for Saltfjellet, enn av dem med yrkesfaglig studieretning.

Av dem som begynte på videregående opplæring i perioden 1994 til 1996, og som bodde i STN-området, er det i 2009 12 % flere menn enn kvinner som bor i STN-området. Av mennene som kommer fra STN-området og har tatt yrkesfaglig studieretning, bor ca. 15 % flere i dette området enn tilfellet er for menn som har tatt allmennfaglig studieretning. For kvinner utgjør denne forskjellen litt under fem prosent.

Det er over 9 % flere av de elevene som ikke kommer fra STN-området, som bor sør for Saltfjellet, enn av de elevene som kommer fra STN-området.

Tabell 6.3 Bosted i 2009 til elever som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996, og som har fullført videregående opplæring innen fem år

Studieretning, kjønn og geografisk område	Skolestart 1994, 1995, 1996						
	N	Prosent					
		STN-område		Øvrige områder nord for Saltfjellet		Bosatt sør for Saltfjellet	Annet
		Tettsted	Spredt bosetting	Tettsted	Spredt bosetting		
<u>Allmennfaglig studieretning</u>							
STN-området	575	12.5	21.6	29.2	3.3	30.3	3.1
Ikke STN nord for Saltfjellet	3053	0.1	0.5	43.6	13.8	39.0	3.0
Menn							
STN-området	221	13.6	24.9	24.0	2.7	32.1	2.7
Ikke STN nord for Saltfjellet	1263	0	0.8	44.4	14.6	37.1	3.1
Kvinner							
STN-området	354	11.8	19.5	32.5	3.7	29.1	3.4
Ikke STN nord for Saltfjellet	1790	0.1	0.4	43.0	13.2	40.3	3.0
<u>Yrkesfaglige studieretninger</u>							
STN-området	361	12.4	31.6	30.5	6.1	16.6	2.8
Ikke STN nord for Saltfjellet	1781	0.3	0.9	47.7	24.5	24.6	2.0
Menn							
STN-området	173	15.0	38.2	27.2	4.0	12.2	3.4
Ikke STN nord for Saltfjellet	896	0.3	0.7	48.4	26.3	22.3	2.0
Kvinner							
STN-området	188	10.1	25.5	33.5	8.0	20.8	2.1
Ikke STN nord for Saltfjellet	885	0.2	1.2	47.0	22.7	26.9	2.0

6.3.2 Bosted til elevene som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996 og ikke fullførte videregående opplæring innen fem år

Tabell 6.4 Bosted i 2009 til elever som startet på grunnkurs i årene 1994 til 1996, og som IKKE har fullført videregående opplæring innen fem år

Studieretning, kjønn og geografisk område	Skolestart 1994, 1995, 1996						
	N	Prosent					
		STN-område		Øvrige områder nord for Saltfjellet		Bosatt sør for Saltfjellet	Annet
		Tettsted	Spredt bosetting	Tettsted	Spredt bosetting		
Allmennfaglig studieretning							
STN-området	235	17.5	28.9	23.8	5.1	21.7	3.0
Ikke STN nord for Saltfjellet	1088	0.2	0.6	47.2	18.2	30.2	3.6
Menn							
STN-området	116	20.7	27.6	18.1	5.2	25.0	3.4
Ikke STN nord for Saltfjellet	529	0.2	0.4	47.4	18.5	30.1	3.4
Kvinner							
STN-området	119	14.3	30.3	29.4	5.0	18.5	2.5
Ikke STN nord for Saltfjellet	559	0.2	0.9	46.9	17.9	30.3	3.8
Yrkesfaglige studieretninger							
STN-området	562	14.6	37.4	24.5	6.1	14.7	2.7
Ikke STN nord for Saltfjellet	2224	0.8	1.6	48.2	26.3	20.1	3.0
Menn							
STN-området	356	14.6	41.3	22.8	5.3	13.2	2.8
Ikke STN nord for Saltfjellet	1473	0.8	1.3	47.5	27.1	20.0	3.3
Kvinner							
STN-området	206	14.6	30.6	27.6	7.6	17.0	2.5
Ikke STN nord for Saltfjellet	751	0.8	2.0	49.9	24.9	20.1	2.3

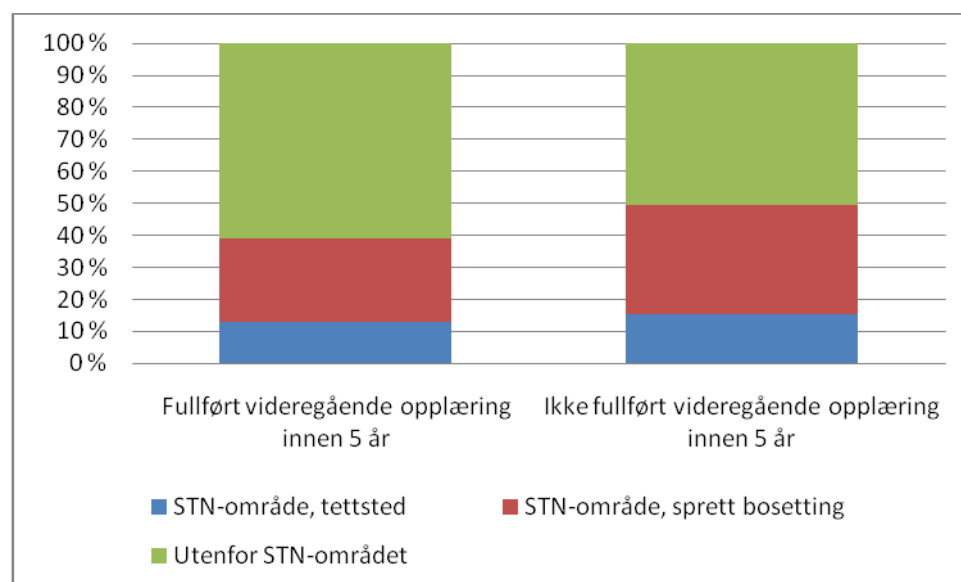
Av de elevene fra STN-området som ikke gjennomførte videregående skole innen fem år, bor litt over 50 % i dette området i 2009. Totalt bor 54 % av mennene og 45 % av kvinnene i STN-området. Av dem som ikke fullførte videregående opplæring innen fem år, er nesten 60 % menn.

Av mennene som ikke gjennomførte yrkesfaglig studieretning på videregående skole innen fem år, bor ca. 8 % flere i STN-området, i et område med spredt bosetting, enn av dem som ikke gjennomførte allmennfag. Valg av studieretning synes ikke å ha betydning for jentene. Det er flest menn som ikke fullfører allmennfaglig studieretning, som bor sør for Saltfjellet, mens jentene i større grad flytter til tettsteder utenfor STN-området nord for Saltfjellet.

Av elevene utenfor STN-området nord for Saltfjellet bor 48 % på tettsteder i dette området, og 23,4 % er i 2009 bosatt sør for Saltfjellet. For elevene fra STN-området er tallene henholdsvis 24,4 % og 16,8 %.

6.3.3 Bosted i 2009 til elevene som bodde i STN-områdene ved oppstart på videregående opplæring i årene 1994 til 1996

Figur 6.2 Bosted i 2009 til elever fra STN-området som startet på videregående opplæring i årene 1994 til 1996, fordelt på dem som gjennomførte opplæringen innen fem år, og dem som ikke gjorde det. Prosent

Omtrent 10 % flere av elevene fra STN-områdene som ikke fullførte videregående opplæring innen fem år, bor i STN-områdene i 2009, sammenlignet med dem som fullførte videregående opplæring innen fem år. De som har fullført videregående opplæring, bor i større grad på tettsteder utenfor STN-området og sør for

Saltfjellet, enn dem som ikke har fullført videregående opplæring innen fem år. Det ser ut som om flere utenfor STN-området som ikke har fullført videregående opplæring innen fem år, enn dem som har fullført, flytter inn i STN-området, og da i hovedsak utenfor tettstedene.

Referanser:

NOU 1995: 18. Ny lovgivning om opplæring «... og for øvrig kan man gjøre som man vil».

Statistisk sentralbyrå (2010): Sámi statistihkka 2010 / Samisk statistikk 2010. Oslo-Kongsvinger.

VOX, Nasjonalt organ for kompetansepolitikk:

<http://www.vox.no/default.aspx?id=19&epslanguage=NO>

7 Samisk språk i barnehage og skule

*Jon Todal, professor, PhD,
Sámi allaskuvla/Samisk høgskole*

Sammendrag

Den tydelegaste tendensen når det gjeld samisk språk i barnehage og skule for året 2009/10, er at talet på grunnskuleelevar med samisk i fagkrinsen held fram med å gå nedover. Dette talet har no gått ned med til saman 709 elevar sidan toppåret 2005/06. Det er ein samla nedgang på litt over 23 % sidan 2005.

Det er først og fremst talet på elevar med nordsamisk som andrespråk som går ned. Det har gått ned frå 1 891 i skuleåret 2005/06 til 1 194 i 2009/10, noko som er ein nedgang på 39 % sidan 2005.

Ut frå målsetjinga om å styrkje samisk språk er dette ein svært negativ tendens. For å motverke denne tendensen, må det setjast inn tiltak:

- *Ein må straks endre reglane for fag- og timefordelinga for elevar med samisk som andrespråk i grunnskulen, slik at det å velje samisk ikkje blir ei meirbelastning.*
- *Ein må setje i gang forskning for å kartleggje meir nøye kva som er årsakene til den sterke nedgangen i talet på elevar som vel nordsamisk som andrespråk.*

7.1 Samisk språk i barnehagen

Rapportane *Samiske tall forteller 1* og *2* drøfta utførleg endringane dei siste åra i talet på elevar som tok imot samiskspråklege tilbod i barnehage og skule. I *Samiske tall forteller 3* går vi difor ikkje like nøye inn på endringane i dei ulike tabellane.

Vi presenterer dei nye tala utan kommentarar, slik at dei som er interesserte, sjølve kan jamføre tala for i år med tidlegare tal.

Av barnehagetala nedanfor ser vi at talet på samiskspråklege barnehagetilbod har gått litt opp det siste året. Talet på born som nyttar seg av tilboda, har derimot gått ned med 57, frå 940 i 2008/09 til 883 i 2009/10. Vi finn heile nedgangen i det nordsamiske området.

7.1.1 Endringar i talet på samiskspråklege barnehagetilbod

Tabell 7.1 nedanfor viser endringar i talet på barnehagar med samisk språktilbod i perioden frå og med 2005/06 til og med 2009/10.

Tabell 7.1 Talet på barnehagar med samisk språktilbod i åra 2005/06–2009/10

År	2005	2006	2007	2008	2009
Barnehagar med samisktilbod i alt	64	67	56	60	71
Samiske barnehagar	46	47	40	41	37
Norske barnehagar med samisktilbod	18	20	16	19	34

7.1.2 Endringar i talet på born med samiskspråklege barnehagetilbod

Tabell 7.2 nedanfor viser endringar i talet på barnehageborn med samisk språktilbod i åra frå og med 2005/06 til og med 2009/10.

Tabell 7.2 Talet på born som tok mot samisktilbod i barnehagen 2005/06–2009/10

År	2005	2006	2007	2008	2009
Talet på born med samisktilbod i alt	925	975	956	940	883
Talet på born i samiske barnehagar	882	929	925	905	789
Talet på born som får samisktilbod i norske barnehagar	43	46	31	35	94

7.1.3 Barnehagetilbodet fordelt på språka nord-, lule- og sørsamisk

I tabellane 7.3–7.7 nedanfor ser vi korleis det samiskspråklege barnehagetilbodet fordeler seg på dei tre aktuelle språka.

7.1.3.1 Nordsamisk

Tabell 7.3 Talet på barnehagar med nordsamisk språktilbod i åra 2006/07 – 2009/10

År	2006	2007	2008	2009
Talet på barnehagar med tilbod på nordsamisk i alt	62	52	53	58
Nordsamiske barnehagar	44	38	38	34
Norske barnehagar med tilbod på nordsamisk	18	14	13	24

Tabell 7.4 Talet på born som tok imot nordsamisk tilbod i barnehagen i åra 2006/07–2009/10

År	2006	2007	2008	2009
Talet på barnehageborn med tilbod på nordsamisk i alt	946	917	884	825
Talet på born i nordsamiske barnehagar	906	900	868	752
Talet på born som tok imot tilbod på nordsamisk i norske barnehagar	40	17	16	73

7.1.3.2 Lulesamisk

Tabell 7.5 Talet born som tok imot tilbod på lulesamisk i barnehagen i åra 2006/07–2009/10

År	2006	2007	2008	2009
Talet på born med tilbod på lulesamisk i alt	12	18	27	27
Talet på born i lulesamiske barnehagar	12	18	27	27
Talet på born som tok imot tilbod på lulesamisk i norske barnehagar	0	0	0	0

7.1.3.3 Sørsamisk

Tabell 7.6 Talet på barnehagar med sørsamisk språktilbod i åra 2006/07–2009/10

År	2006	2007	2008	2009
Talet på barnehagar med tilbod i sørsamisk i alt	5	5	6	11
Sørsamiske barnehagar	2	1	1	1
Norske barnehagar med tilbod på sørsamisk	3	4	5	10

Tabell 7.7 Talet på born som tok imot tilbod på sørsamisk i barnehagen i åra 2006/07–2009/10

År	2006	2007	2008	2009
Talet på born med tilbod på sørsamisk i alt	17	21	29	31
Talet på born i sørsamiske barnehagar	11	7	10	10
Talet på born som tok imot tilbod på sørsamisk i norske barnehagar	6	14	19	21

7.2 Samisk språk i grunnskulen

Frå skuleåret 2008/09 til skuleåret 2009/10 gjekk talet på grunnskuleelevar med samisk i fagkrinsen ned med 171, frå 2 517 til 2 346. Den største nedgangen var blant elevar med nordsamisk som andrespråk – 1 148 elevar.

Sidan 2005/06 har talet på elevar med nordsamisk som andrespråk gått ned med 687.

Tabellane 7.8 og 7.9 nedanfor viser endringar i talet på elevar med samisk i fagkrinsen i åra 2005/06–2009/10.

Tabell 7.8 Talet på grunnskuleelevar med samisk i fagkrinsen

År	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
Elevar med samisk i alt	3055	2672	2542	2517	2346
Førstespråk	998	1020	1027	1043	1010
Andrespråk	2057	1652	1515	1474	1336

Tabell 7.9 Talet på grunnskuleelevar med samisk som andrespråk, etter fagplan

	2008/09	2009/10
Andrespråkselevar i alt	1474	1336
Andrespråk 2	677	628
Andrespråk 3	797	708

7.2.1 Grunnskuleelevar i sørsamisk

Tabellane 7.10 og 7.11 nedanfor viser endringane i talet på elevar som har valt sørsamisk i grunnskulen i åra 2005/06–2009/10.

Tabell 7.10 Talet på grunnskuleelevar med sørsamisk i fagkrinsen 2005/06–2009/10

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
--	---------	---------	---------	---------	---------

I alt	123	116	105	101	97
Førstespråk	16	18	16	19	20
Andrespråk	107	98	89	82	77

Tabell 7.11 Talet på grunnskuleelevar med sørsamisk som andrespråk, etter fagplan, 2008/09 og 2009/10

	2008/09	2009/10
Andrespråkselevar i alt	82	77
Andrespråk 2	68	58
Andrespråk 3	14	19

7.2.2 Grunnskuleelevar i lulesamisk

Tabellane 7.12 og 7.13 nedanfor viser endringar i talet på grunnskuleelevar med lulesamisk i fagkrinsen i åra 2005/06–2009/10.

Tabell 7.12 Talet på grunnskuleelevar med lulesamisk i fagkrinsen 2005/06–2009/10.

År	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
I alt	88	77	79	77	81
Førstespråk	29	31	25	27	26
Andrespråk	59	46	54	50	55

Tabell 7.13 Talet på grunnskuleelevar med lulesamisk som andrespråk 2008/09 og 2009/10, etter fagplan

	2008/09	2009/10
Andrespråkselevar i alt	50	55
Andrespråk 2	36	23
Andrespråk 3	14	32

7.2.3 Grunnskuleelevar i nordsamisk

Tabellane 7.14 og 7.15 nedanfor viser endringar i talet på grunnskuleelevar med nordsamisk i fagkrinsen i perioden 2005/06–2009/10.

Tabell 7.14 Talet på grunnskuleelevar med nordsamisk i fagkrinsen 2005/06–2009/10

År	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
I alt	2844	2479	2354	2339	2158

Førstespråk	953	971	984	997	964
Andrespråk	1891	1508	1370	1342	1194

Tabell 7.15 Talet på grunnskuleelevar med nordsamisk som andrespråk 2008/09 og 2009/10, etter fagplan

	2008/09	2009/10
Andrespråkselevar i alt	1342	964
Andrespråk 2	573	547

7.3 Samisk språk i vidaregåande skule

Talet på elevar med samisk i fagkrinsen ved dei to samiske vidaregåande skulane i Kautokeino og Karasjok held seg relativt stabilt. Den prosentvise delen av elevane som har valt samisk som førstespråk, viser ein liten oppgang ved begge skulane frå 2008/09 til 2009/10.

Tabell 7.16 Val av samisk blant elevane ved dei statlege vidaregåande skulane i Kautokeino og Karasjok

		I alt		Kautokeino		Karasjok	
		N	%	N	%	N	%
2009 2010	Førstespråk	137	72.9	81	92.1	56	56
	Andrespråk (2)	24	12.8	4	4.5	20	20
	Andrespråk (3)	27	14.3	3	3.4	24	24
	Framandspråk	0	0	0	0	0	0
	Talet på elevar	188	100	88	100	100	100
2008 2009	Førstespråk	140	71.8	94	90.4	46	50.5
	Andrespråk (2)	31	15.9	7	6.7	24	26.4
	Andrespråk (3)	21	10.8	0	0	21	23.1
	Framandspråk	3	1.5	3	2.9	0	0
	Talet på elevar	195	100	104	100	91	100
2007 2008	Førstespråk	131	72.4	84	92.3	47	52.2
	Andrespråk (2)	31	17.1	7	7.7	24	26.7
	Andrespråk (3)	19	10.5	0	0	19	21.1
	Framandspråk	0	0	0	0	0	0
	Talet på elevar	181	100	91	100	90	100
2006 2007	Førstespråk	139	70.9	80	87.0	59	56.7
	Andrespråk (2)	51	26.0	7	7.6	44	42.3
	Andrespråk (3)	2	1.0	1*	1.1	1	1.0
	Framandspråk	4	2.1	4	4.3	0	0
	Talet på elevar	196	100	92	100	104	100
2005 2006	Førstespråk	159	74.0	83	85.6	76	64.4
	Andrespråk (2)	32	14.9	7	7.2	25	21.2
	Andrespråk (3)	2	1.0	2*	2.0	0	0
	Framandspråk	22	10.1	5	5.2	17	14.4
	Talet på elevar	215	100	97	100	118	100

* Elev(ar) med samisk som c-språk.

Kjelder som er brukte

Sámediggi/Sametinget (2007): *Strátegalaš plána sámi mánáidgárddiide 2008–2011*. Káršjohka.

Sámediggi/Sametinget v/Anna Kristine Skum Hætta.

Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalluskuvla, Guovdageainnus v/Lisbet Gran.

Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas v/Trygve Guttorm.

Utdanningsdirektoratet: <http://www.wis.no/gsi/tallene/>